

Bu sâhanın sâhibi azîz büyüklerimize
ithâf olunur.

El bâzül Eşheb

ULUÇINAR YAYINLARI: 5

Nâşir:
BEKİR ULUÇINAR

Dağıtım:
GEYLANI TİCARET

Merkez:
Çankırı Cad. YIBA Çarşısı Kat 2 No. 531
Tel: 24 36 91 ANKARA

İstişare ve
İrtibat Bürosu:
Cağaloğlu Bâbiâli Cad. Tasvire Han No. 54
kat 1, No. 13
Tel: 28 43 65 İSTANBUL

Ayrıca isteme adresi:
P.K. 75. Kızıltoprak - Kadıköy - İstanbul.

Dizgi - Baskı:
Eskin Matbaası - İstanbul, 1976.

El bâzül Eşheb

GAVSÜL AZÂM EŞSEYYİD EŞŞERİF EŞSEYH
ABDÜLKAADİRİ GEYLANI (K.S.)
HAZRETLERİNİN HAYATI

Musavvir:
İBRÂHÎMÎ DERÜBÎ BAGDÂDÎ

Mütercim:
MELİH YULUĞ
(Emekli Kaymakam)

Her hakkı mahfûzdur

İSTANBUL
1976

Bu kitabı, sebeb-i feyzim, maddî ve mânevî ilticâgâhim, mürşidim Ahmed Baba'nın (Ahmed Saadet Giray) ve Bağdâd'da bulduğum 1969 senesinde bu eserin bize istinsâh edilmesine müsaade eden Burhâneddin-i Geylânî'nin rûh-ı âlâlarına ithâf ederim.

GAVSÜL ÂZÂMIN HÂK-İ PÂYİNE

Ger senin aynanda hâlik dalmasayıdı hüsnüne
Nûr-ı tevhîd sende hayran kalmasayıdı hüsnüne
Kâinâtâ tam tecelli eylemezdi ol hûdâ
Ehl-i irfân hep olurdu nice esrârda neüdâ
Vâdîî tûrda tecelli eyleyen sensin iyân
Hep nebîler hep vefîler sendeki sırda nihân
Gelmeseydin âleme nûrlar saçan tevhîd ile
Hak tecelli eylemezdi tam kemâliyle bile
Tam cemâliyle görünmezdi derim ben ol celâl
Gelmeseydin âleme etmesen arz-ı cemâl
Gavsi Azâm kim seninle bir nefes hemhâl olur
Devlet-i firdevs-i âlâdan ulu devlet bulur.

İstanbul, Lâleli - 2.9.1975

Melih Yuluğ

Seyyid Mercân Efendi Hazretlerinin nâşire hediye bu
yurdukları paha biçilmez lütufları: Esseyiid Esseyih
Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin cihannümâ gençlik
resmidir.

11 . 2 . 1970
Bağdâd
Bekir ULUÇINAR

T A K R İ Z

Takriz: Bizde eski edebiyâtımızın her türünden eserlerin methi için yazılan bölümüne verilen isimdi.

Bu eserde takrîz kim ve ne için?

Evvelâ eserin sâhibi ve ilhâm kaynağı Gavsül Âzama medhiye yazılamaz. Zirâ onun medhetmeye güç yetmez. Nitekim vârisi mânevîsı olduğu İki Cihân Serverini medhetmeye kimin gücü yetti ki... Onun mânevî halifesini övmeğe gücü yetsin.

Seyh Gâlib Dede ne güzel söyler İki Cihan Serverine:

«Hazreti Hak olunca meddâhim
Nice medheyleye seni Yahyâ.»

Onun yüce varlığından ilham alarak hazırlanan «Atiyye-i Sübâniye»nin son sadeleştirilmiş nüshasındaki bir beyitte Hazreti Abdülkaadiri Geylânî hazretlerine:

«Kudretim yetmez seni medhetmeye mümtaz velî
Cün Habibi Kibriyâdir medheden dâim seni.»

denilmiştir.

«Elbâzül-Eşheb»ı türkçeleştiren ve açıklayanlar da bu gayretlerinden dolayı kendilerine bir ögünme payı çıkaramazlar. Zirâ hüner var olmakta değil yok olabilmektedir. En büyük isyân ve günâh bir kulun kendin-

de varlık tevehhümüdür. Bu bakımından burada takriz kudemânın kasd buyurduğu mânâda bir takdir olmayıp eserin incelenmesi olacaktır. Yalnız bu vesile ile maddî endişeleri hiçe sayarak ehlullahâ sevginin müşahhas bir timsâli olan Uluçınar Yayınları'nın sahibi Bekir Uluçınar'ın bir silsile takib eden hizmetlerine bu eseri de tâb ve neşretmekle gösterdiği himmeti şükranla yâdederek yetineceğiz.

Şimdi eserin kanımıza göre incelenmesine geçelim:

Elbâzül-Eşheb'i - Allahın Akdoğanı mânasındaki eserde giriş bölümünde görüleceği vechile sadece zâhirî mânasıyla Gavsûl Âzama bu elkabin veriliş sebebi anlatılmakla yetinilmemiştir. Ona Allahın Akdoğanı denilmesindeki ledünnî esrâr incelenmiştir. Her şeyden evvel şunu belirtelim ki, (Elbâzül-Eşheb, ekseriyâ mutta savvifini kirâm tarafından her devrin ancak kutbûlîrşâd, gavs ve kutbûl-aktab olan velilerine verilen kutsal bir elkabdûr)

Giriş kısmında ayrıntılarıyla izâh edildiği gibi Fahr-i Kâinata nasıl Ümmî elkabı, Hazreti Ali (K.V.) ye nasıl Aslan, Haydâr-i Kerrâr lâkabı verilmişse Hazreti Gavsûl Âzama da öyle ledünnî bir hikmetle Elbâzül-Eşheb denilmiştir.

Aşında yüce veliler, Hak Teâlânın tam ve kâmil mazharlarıdır.

Ol âyinede görünen Haktır. Esâsen nasıl vâdii Tûrda bir ağaçtan Yüce Mevîâ Kelîmullahâ «ennî enallah» demisse, Elbâzül-Eşheb mazharında görünen de odur. Yâni «Hû» dur.

(Esâsen Abdülkaadiri Geylânî Hazretleri gibi devirlerinde irşâd ve nizam-i âlemi birlikte mânevî görev olarak üzerlerine alan kümmelin âlemleri muhit olur. Onlardan başka kimseye yer yoktur) Nitekim yine giriş

kısmında görüldüğü vechile zâhirperest bir yakınına ârif bir zâtın «Sen Mevlânâyı biliyor musun?» sorusuna o hakikat-i Mevlânâdan bîhaber kişinin «öyle ise şu dağ taşlara bak» deyip de dağ ve taşların birden Mevlânâ kesilivermesinde iste bu sırra işaret vardır.

«Elbâz olus bu bakıma âlemi süflî ile hiçbir ilginin son mertebesine uructur (yükseletstir). Eğer Elbâzül-Eşheb mâna kanatlarını olsa idi iki kanatının dahi âlemeleri doldurmağa yeteceğine şüphe var mı idi?»

Cibrîl-i Emînin, Resûlâ Kibriyânın yanında hüviyyeti asliyyesiyle görünüp iki kanadını açtıktı bu iki kanadının ancak dünyaya siğabıldığı bu sözümüzün en büyük kanıtidır.

Hazreti Mevlânâ için Molla Câminin «Peygamber değildir amma kitâb sahibidir» ârifâne kelâmi elbet Sultânül Evlîyâ Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretleri için de evveliyetle vâriddir. Gavsûl Âzam Hazretlerinin kutsal kitâbı ise Risâle-i Gavsiyyesidir ki «Kelîmullahlik» pâyesine eriştî denilmesinde hiç bir mahzûr görmemekteyiz. Şu mânadaki, elbet kendileri nebi değildir. Amma «Kelîmullah» Hak Teâlâ ile mükâleme mazhariyetine ermışlardır. Bundan başka da «ulemâi ümmeti keenbiyâyi beni isrâîl» hadisi serîfinin sırrı unutulmamalıdır.

Elbâzül-Eşheb türkçeye çevrilirken sade lâfzî bir tercüme ile yetinilmeyip kutsal mânasındaki derinliklere inilmeğe çalışılmıştır. Elbâzül-Eşheb'te aslına yâpılan ekler bu hikmete mübtenidir. Muhibbînî İbni Arabî, Gavsûl Âzam Abdülkaadiri Geylânî, Mevlânâ Celâleddînî Rumi (K.S.) gibi eâzîm sadece zâhirî kelâmları ile antaşılabilcek ve irfâna susamışlara anlatılabilcek zevât-i âliye değildir. Onların kabirleri yerlerine

geçen ârifin kalbidir. Bildiğimiz şu mezar değildir. Ko-
ca Mevlânânin aşağıdaki kutsal kelâmında bu surra işa-
ret ve besaret vardır:

«Ben ölüktenden sonra benim mezarnı yerde ara-
mayınız. Benim mezarnı ârifin kalbidir.»

Kubbe-i hadrâları dile getiren şu beyitler erbâbına
neler anlatmaz ki?

KUBBE - İ HADRÂ

Bir kubbeki gök kubbe yanında bir noktadır
Onda meftûn olanlar Hakka ermiş Haktadır.

Bu kubbenin altında bir kâinat gömülü
Kokar bu hâs bahçede cennetin solmaz gülü

Mânevî kâinatın sönmez güneşidir o
Tasavvuf ocağının kutsal atesiidir o.

Gönüllerde taht kuran mânâ hükümdarıdır
Hak yolu erlerinin rehberidir yâridür.

Kişi huzûru pîrde derin bir huzûr duyar
Onun aşkınu sezer onun izine uyar.

Rühlâri ilâhi aşkin bâdesini yudumlar
Ve Allaha yaklaşır birer birer adımlar.

Menâkibi ciltlere sığmayacak kadar çok olan Haz-
reti Pîrin bir menkîbesini alahm.

Meşâyîhi kirâmdan bir zâtı âli kaadir, vefâti hen-
gâmesinde çocuğuna Gavsül Âzam Abdülkaadiri Gey-
lânî (K.S.) Hazretlerine hizmet etmesini väsiyyet edi-
yor. Babasının vefâtından sonra çocuk dâimâ abdest
alırken Sultânül Evliyânın ibriğini tutup onun abdest
almasına yardımî itiyâd ediyor. Bir gün yine ibrike

Gavsül Âzamın abdestini alması için su söktüğü sırada
iki kapısı olan sofanın diğer kapısından Gavsül Âza-
mın çıktığını gören çocuk veliler sultânını takibe ko-
yuluyor. Ancak daha öbür kapıdan bir adım atıyor ki
kendisini büsbütün başka bir memlekette buluyor. Zirâ
ilâhi aşkla yürüyenlerin kat ettikleri mesâfe dünya
ölçülerine sığmaz. Ârif bir şâirimizin dediği gibi.

«Hatvei evvelde ol arşı muallâdan geçer.»

Çocuk görüyor ki Gavsül Âzam bir cenâze yatan ve
başında altı kişi bekleşen bir odaya giriyor. Çocukla
beraber yedi kişi cenâzenin başında bekledikleri bir si-
rada Hazreti Gavs dışarı çıkmak, biraz sonra saç sakalı
karışmış bir adamı getirip bırakıyor. Bu bunun
yerine kaaim diyor. Sonra tekrar geldiği gibi dö-
nüyor. Çocuk da bu adamından peşinden dönüyor.
Lemhai basarda göz açıp kapayacak kadar kısa bir za-
manda kendilerini o çıktııkları kapıdan geçince Bağ-
dâdda buluyorlar. Ancak çocuk dâimâ düşüncelidir.
Hep o gördüğü yerleri cenâzeyi, sonra Gavsül Âzamın
getirdiği pejmürde kılıkli adamı düşünüyor. Esrârı ilâ-
hiye kendisine küşâde olan Gavsül Âzam çocuğun dü-
şünceli tavrına karşı «Ne takılıp düşünüyorsun, böyle
işlere karışma» diyor. Çocuk da: «Ya Pîrim işte elimde
değil o gördüğüm acaip durum bir türlü aklımdan
çıkmiyor» deyince, Sultânül Ulemâ cevâben:

(O gittiğimiz yer İran ile Afganistan arasında
Nihavent adındaki kasaba idi. Orada mânevî teşkilât-
tan olan Yedilerin reisi ölmüştü. Yatan cenâze onun idi.
Bir nazarda imâna eriştirdiğim bir kâfiri getirip onla-
ra reis yaptım. Sonra bırakıtm geldim, buyuruyor.)

Aziz okuyucu bunda şaşacak bir şey yoktur. Gav-
sül Âzam gibi zevâti âliye bir nazar atıp buyurdukta
kâfiri ehli imân yapar.

«Kâfire kîlsa nazar mazhâri imân olur.»

Kâfir iken ehli imân olan, bilâhare velâyet mertebesine eren bu İsevî'nin, İsevî kolunu kurmuş olması muhtemeldir. Bu husûsta birçok rivâyet mevcuttur. Bâzlarına göre İsevî kolunu vücfûda getiren velî bu zâttır. Bâzlarına göre ise anlatacağımız kissada ismi geçen zât İsevî tarikatını kurmuştur.

Allahü âlem bissevab — Doğrusunu elbet Yüce Allah bilir.

Şeyhi Ekber (K.S.) hazretlerine bir gün, bir papazın vakitsiz üzüm yetiştirdiği haber veriliyor. Hazreti Muhibbînî İbni Arabî kendini belli etmeksızın papaza giderek bir salkım üzüm istiyor. Papaz getiriyor. Şeyhül Ekber keşfen anlıyor ki bu papaz riyâzâti sâyesinde istidrâc sâhibi olmuştur. Cennet çitlerinden dışarı sarkan üzümlerden alıp getirmektedir. Hemen mânada yüce Şeyh o üzümleri tekrar çitten Cennet bahçelerine itiyor ve tekrar bir salkım üzüm daha istiyor. Bu defa papaz elbet getiremiyor. Bu işi karşısındaki zâtın yani Muhibbînî Arabî hazretlerinin yaptığını anlayarak ellerine kapanıyor.

Şeyhi Ekber (K.S.) hazretleri:

— Ya papaz bunun ötesini de başarmak mümkündür. Ancak Cennet Muhammed ümmetine mahsustur. Bu iş istidrâcla değil kerâmetle olur. «Lâ ilâhe illallah Muhammeden resûlullah» dersen ötesindeki fevkâdelikler de mümkündür deyip İseviyi İslâmla müserref kiliyor.

(Bunda anlaşılması gereken çok derin bir hikmet vardır. Bir hristiyan mertebei İsâya kadar irtika etse «Lâ ilâhe illallah Muhammeden resûlullah» diyen bir müslüman onun tepesinden bakar.)

Elbâzül-Eşhebin hakaikine ait kısmı inceledikten sonra türkçeye çevirip şerhini yaptığımız İbrâhîmi De-rûbî Hazretlerinin Elbâzül-Eşheb mânasındaki eserinin kronolojik tahliline de bir göz atalım.

Elbâzül-Eşhebin Irakta istinsâhını yaptıran Uluçınar yayınları sâhibi sayın Bekir Uluçınar'ın istinsâh ettirdiği nûsha arapça büyük sahife olarak 81 sahifedir. Sahifeler hem enli hem çok uzun olup bir sayfası normal 2,5 sayfadır. Gayet güzel ve temiz kâğıtlara yazılmıştır. Bu konuda bahsi mahsûsunda çok ayrıntılı ıza-hat vardır. Eserin önemli bir husûsiyeti simdiye kadar Sultânül Ulemâ Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretleri hakkında yazılmış eserlerin hiç birisinde bulunmayan tafsîlâtı ihtiva etmesidir.

Hazreti Gavş hakkında gerek mütekaddimûn ve müteehhirûnun gerek muasırlarının düşünceleri yer aldıktan başka ayrı bir kitâbin mevzuunu teşkil edecek kıymette evlâdına vesâyâsı da yer almıştır. Kaadiri tarîkatının dağılışı, hülefâsına verilen hilâfet icâzet-nâmesine dahi ayrıca yer verilmiştir. Gavşûl Âzam hakkında yazılan hiç bir kitapta topluca görülmeyen Sultânül Ulemânın musannifâti, kendileri hakkındaki telîfât ve tercüme edilmiş âsâr Elbâzül-Eşhebe mevcuttur. Bu eser bütün bu özellikleri ve onlara eklenen manevî yönleri ile gücümüz nisbetinde tasavvuf teşne-kânının istifâdelerine arz olunmuştur. Eseri kaleme alırken Yüce Gavş'ın rûhaniyetine sığınarak bu azîm görevi yerine getirmeğe çalıştık. Umarız ki ileride daha derin tetkikat yapacaklara tecrübe-i kalemiyyemiz bir nâçiz mehâz olur.

Ya Gavşûl Âzam... Senin büyülüğünün âşıkları kolay kolay mâsivâ girdâbına düşmezler. Senin yüce

cenâhlarının gölgesine sığınanlar en emin penâhi bulmuşlardır.

«Bâtilin sehbâi iğfâlile beyhûş olmayız
Biz ne hasnâ çehreler simin bedenler görmüşüz.»

Senin aşk şarabına kananları hiç bir pınar susuzluğununu gideremez..

«Biz o meyden kîlmûz humlar tehikim nûş edüp
Bir kadehte vamuku ferhat beyhûş oldular.»

Bu eseri kaleme alanların tek meziyeti ehlullah sevgisidir. Sana olan sonsuz aşkıdır. O sonsuz bağlılığımız sebebine yüce şefaatını esirgeme.

Himmet bizim âinemiz olur hizmette.

Erdoğan Yüçetin

Ö N S Ö Z

Elbâzül-Eşheb yâni Yüce Allâhın Akdoğanı adındaki eser de, âlemi İslâmda Sultânül Evliyâ, Gavsül Âzam, Gavsül - Samedânî namları ile anılan Kaadirî tarikatının piri Abdülkaadırı Geylânî (K.S.) hazretlerinin kutsal eserlerinden biridir.

Kendileri Hicri 470, Milâdi 1077 yılında Hazer denizinin güneyinde Geylân eyâletinin Nif köyünde dünyaya gelmişlerdir. Bu Sultânül Evliyâ baba tarafından Hazreti Hasan (R.A.) a, ana tarafından da Hz. Hüseyin (R.A.) a müntesibtir. Elbet takdir buyurulur ki nesebi bu suretle Hazreti Ali (K.V.) ye müntehi olan Gavsül Âzam eriği bir çok yüce pâyeler gibi Seyyidlik ve Şeriflik pâyelerine de erişmiş bulunuyor. Validei mükerremeleri sultân sülâlesinden olan Abdullah el Sevme kerîmesi Fâtımâ, pederi muhteremleri ise Muhiddin Ebû Muhammed İbni Ebû Sâlih Zengi Dost'tur. Gavsül Âzam hakkında asıldan asıra intikal eden ve kiyamete kadar mübârek namını tebcil eleyecek olan pek çok kerâmât söylemiştir ve söylenecektir de...

Kendileri itikadımızca sayısı her devirde bir, iki, nihayet üçü geçmeyen en yüce mertebedeki velîlerden dir. Bu ehlullah bilindiği veçhile Kutbül İrşâd, Gavs ve

Kutbül Aktâb olup bâzi devirlerde bu üç mânevî görevin de bir tek zâtı âli kaadire tevcîh buyurulduğu va-
kidir. Nitekim işte Abdülkaadirî Geylânî (K.S.) Haz-
retleri de bu üç yüce makamı birden takabbül eden ev-
liyâ-i izâmdandır. Menâkîb ve silsileleri torunları Ebû
Nâsir Sâlih tarafından kaleme alınmıştır. 49 çocukları
olup 11 tanesi babalarının yolunda yürüyerek mânevî
makamlara vasıl olmuşlardır ki, isimleri şöyledir: Ab-
dullah, Abdülvahhâb, Abdürrezzak, Yahya, Muham-
med, Abdurrahmân, Abdülcebbâr, İsâ, Mûsâ, Vâsif, Ab-
düllazîz'dir.

Hazreti Gavs, Hicretin 561, Milâdî 1166 yılında Bağdâd'da beka âlemini teşrif etmişlerdir. Zâten «Kâble mûtu ente mûtu — Ölmeden önce ölmek» sırrına inazhâr olan bu yüce velî için zâhiir bir ölüm bahse konu değildir. Kendileri fark âleminden başlayıp cem makamına, oradan da ikinci fark olan fark-ı sâniye erip irşâd görevini hayatları boyunca yerine getirmişlerdir. Zâhiri yaşayışlarında Cemâleddin Uşâkî'nin su bevitindeki esrâr tecelli etmiştir.

«Fark-ı cem'e cem'i fark-ı sâniye ir görmiyen,
Makhûlivetle olan merdûda olmaz âşinâ.»

Esseyiid Eşşeyh Hazreti Abdülkaadirî Geylânî (K.S.) Kelîmullahîn yüce sırrına mazhârdır. Her bir velî bir nebînin mazharında kabul edildiğine göre Gavşûl Azama da Mûsâ Aleyhisselâm mesrebinde demekte isabet vardır. Nasıl ki vâdii Tûrda Kelîmullah, âlemlerin yaratıcısı ile binbir kelâm etmişse Hazreti Gavşûl Azam Heykeli Semedânî de Ebed Sultânı olan Hâlikîyle mükâleme de bulunmuştur. Nitekim Risâle-i Gavsiye namındaki eserleri bu sırrı izhâr buyurmaktadır. Vâkiâ «Lenterâni»nin hakiki anlamını idrâk edemiyen âvamî nâs Mûsâ Aleyhisselâmin didârdan uzak kaldığına hük-

medebilirse de ilmi ledünne göre de bunun böyle olmayacağı aşikârdır. Zirâ bir ağaçtan bile «Enni enallah — Ben Allahım» diyen Hâlikî Kâinâtın onun kalb gözünden uzak olması mümkünâttañ değildir. «Göremezsin» de «görürsün» zâhirdir. «Lenterâni»nin mânasıaslında «sen, sen oldukça beni göremezsin» demek olup senlik ortadan kalktintan sonra «Hû»dan başka varlığım kalmiyacağı meydandadır. Bunu Hz. Ali (K.V.) nin «Ben görmediğim rabbe ibâdet etmem» kelâmi kibarı teyid ettiği gibi «Men kâne fîha zihi âma fehüve fil âhireti âma — Bu dünyada âma olan şhirette de âmadır» hadîsi açıklamaktadır. Ârif bir şâirimiz bu sırrı şu beyit-le dile getirmiştir.

«Dünyada görmeyen hiç görmez âhirette,
Ac gözünü ona bak bu kavlı mustafadır.»

Gaysül Azamîn:

«Kâmil doğarmış ehli hak, doğmazdan evvel ânesi» sözüne madak olarak şüiki menkîbesini anlatmadan gecemeyeceğiz.

Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretleri çocukluklarında şiir gehörtremiştir. Bir gün şiir güttüğü bir sırada hatiften söyle bir seda duymuş: «Yâ Abdülkaadir, sen bu iş için yaratılmadın..

Bu korku ile sevgili annesinin yanına gelen Gavşdurumu ona anlattığında, ârif hâtun hikmeti anlamış, bütün gayretini sevgili oğlunun üzerine vererek onun zâhirî ve bâtinî terbiyesine elinden geldiği kadar gayret göstermiştir. Nitekim zevcinin vefâtından sonra kalan parayı iki oğlu arasında taksim edip, Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin hissesine düşen altınları hırkasının içine dikerek Bağdâd'a tahsile göndermiştir.

Hak Teâlânın hikmetine bakın ki, Gavsül Âzamın Bağdâd'a gittiği kervanı durdurup soyan şâkiler herkesin üzerinde ne varsa yağma ettiğten sonra Abdülkaadırı Geylânî Hazretlerine de «senin neyin var çocuk» diye sorduklarında, Gavsül Âzam «hirkamın içinde dikili 40 altın var» demiştir. Kervandaki nice büyük insanların mallarını saklamak için türlü yalanlar söylemeklerini düşünen eşkiyalar önce bu söze inanmak istemiyerek durumu reislerine söylemişlerdir. Reisleri, yüce velî Abdülkaadırı Geylânî (K.S.) Hazretlerinin yanına vararak durumu bir de ondan bizzat tâhkîk etmek istemiş, «evet işte hirkamın şurasında şu kadar altın var» cevâbını aldıktan sonra hayrette kalan eşkiyâ reisi:

— Herkes malını sakladığı hâlde biz bu altınları belki de bulamayacakken onları senin söyleyip bize göstermene şaştım. Bunu niçin yaptın? diye sormuştur.

Sultânül Evliyânın cevâbı o kadar ihtişamlıdır ki, biraz ibret nazarıyla bakanlar için buna hayran olmak ve bundan gerekli dersi almamak mümkün değildir. Bakın Hazreti Gavs ne cevâb vermiştir:

— Ben evden ayrılırken annem bana «şartlar ne olursa olsun doğruya söylemekten vazgeçme» diye tenbih etti. Ben de ona dâimâ doğruya söyleyeceğime ve yalan söylemeyeceğime dâir söz vermiştim.

O ânda hidâyet nasîb olan eşkiyâ reisi adamlarına dönerek:

— Biz dünyaya gelmeden rûhlarımız halkedildiğinde, elest bezminde Yaraticımızın «Elestü birabbi-küm — Ben sizin Rabbiniz değil miyim?» hitabına, «Beli — Evet» diyerek söz vermiştık. Bu ahdimizde onun emirlerini yapıp yasak ettiği şeylerden kaçmak davardı. Biz bu ahdi tutmadık, şu küçük çocuğa bakın. Annesine verdiği bir sözü, belki hayatı pahasına bile

olmasına rağmen tutmakta ısrar ediyor. Biz ise kâinâtı halkeden Rabbimize verdiğimiz ahdi ne çabuk unutuverdik. Bundan sonra tövbe ettim. Ben bir daha bu kötü işlere asla yanaşmamıştım. Kendinize başka bir baş arayın. Bundan sonra ben sizin reisiniz değilim, diyerek o kutsal çocuğun peşine takılmak istiyorum.

O ânda hepsi hakkında: «Ve lâkin innallahe yehdi men yeşâ» sırrı tecelli ettiğinden eşkiyâ tâifesinin hepsi birden tövbe ve istigâfar ederek reislerine: «Dünyevi işlerde reisimizdin, bundan sonra da doğru yolda seni takip edeceğiz» diyerek tümü Gavsül Âzam hazretlerinin peşine takıldılar.

İste Gavsül Âzam hazretlerine gerçek dervîş diymese dahi, (zirâ dervîş olabilmek çok büyük mânevî pâyederdir.) zahirî mânada ilk iktidâ edenler bu kırk şâkidir.

Ey Izîz okuyucularımız. Gördünüz ya günahları ne kadar büyük olsa bu bir süre yolunu şâşiran şâkilerin rûhları Ebed Sultânına elest bezminde vermiş oldukları vaadi, ahdi unutmamış

«Aşinâlikta ezeldendir Sezâi yâr ile
Bu talep kanden gelür rüyet mukaddem olmasa»
sırrı tecelli etmiş olur.

(Yüce velîlerden birisinin silk-i îşâdına girmek isteyen bilâhare devrin kutbül-aktabı olan bir zâtî âli kaadir; günâhlarından bahsederek yüce mûrsîdine «Beni bilmem kabul buyuracak misiniz?» dediğinde; insân-i kâmil olan mûrsîdi: «Günâhın Mûsâ'ninkinden de mi büyük» diye sormuşlardır.)

«Olasın menzilim kimse Sezâi eylemez idrâk
Olasın seyyiâti çünkü ebrârû sevâb oldu.»

Önsöze burada son verirken yüce Sultânül Evliyâ-ya şu niyâzda bulunmayı vecîbe addediyoruz:

«Sen ve senin gibi Hâlikin ekmel ve ethem maz-hâri olan velilerin mücrîme âtifeti hasletleri gereğidir. Sizler kapınıza gelen âsileri dahi boş çevirmezsiniz. Hazreti Mevlânâ'nın buyurduğu gibi: Bizim dergâ-hımız ümitsizlik dergâhi değildir.

Ya Gavşûl Âzam hazretleri: Hiç bir kul yoktur ki benim himmetimden müstağni olsun buyurmuşsun. Bizler buna bütün varlığımızla inanarak yüce rahmetinden sefaat niyâz ediyoruz. Seninle sana şıginanız.»

Hatice Dürrüşahvar Uluçmar

**TAB'I VE NÂSIR OLARAK ELBAZUL-ESHEB'İN
ASIL ARABÇA METNİNDEN İSTİNSÂH İLE TAB'I
VE NESRİNE KADAR GEÇEN SAFAHAT**

Elbâzül-Eşheb, İlâhin Akdoğanı adlı eserin Arab-ça nüshasından istinsahı aşağıda anlatacağımız şekilde 1969 yılında yapıldığı hâlde, bu eserin şerhli bir şe-kilde tab'i ve neşri ancak bugün yâni 1976 yılında, aradan bunca yıl geçtikten sonra nâsib olmuştur. Levhi ezelde teşebbüs ve niyetimin kuvveden fiile çı-ması demek ki bugün müyesser olacakmış. Bu vesile ile «Kaside-i Bürde»nin bir beytini hatırladım:

**Tekvinühü ezeliyyün lâzemâne leh
Ve lâkin mükevvenehü filvakti vel an**

Yüce Allah ezelde her şeyin oluşunu takdir etmiş-tir. Bunun zamanı yoktur. Ancak hepsinin zuhûrunun bir vakti merhûnu vardır. Ol vakit gelmeden hiç bir şey zuhûr etmez. Bundan şu netice çıkar ki, demek El-bâzül-Eşheb'in tab'i ve neşrinin vakti merhûnu bugün imiş.

Her seyde olduğu gibi elbette bunda da Cenâb-ı Hakk (Azze ve Celle) in binbir hikmeti vardır. Unutulmasın ki Hakkın binbir hikmetinden birini bilen ârif olur.

1969 yılında Bağdâdda üç dört gün Gavşûl Âzamın türbei saadetlerini ziyaret niyetiyle maaile Irak'a git-tim.

Malûmdur ki; her velînin senenin muayyen bir günü kabri şerîflerinin ziyâret günüdür. Hazreti Mevlânâ, Hacı Bektaşî Veli'nin ziyâret günleri gibi...

Elbet Gavşûl Âzamın da bir ziyâret günü olmalı idi. Ancak oranın halkı bugün hangi gün olduğunu bilmiyordu. Gavşûl Âzama içten bağlılığının tecelliyyâtından olarak o gün, bize âyan olmuş; ziyâretimi o güne rastlatmıştım. (Demek yüce velî lütfedip o gün için fakîri dâvet eylemişti. Esâsen her velîye hayatı ve mematlarında ziyârete gidenler hep dâvetlidirler. Gitmek nâsib olmayan bedbahtlar «Ben gitmek istemedim» derlerse de aslında onları sokmazlar da farkında değildirler.)

«Gelenler dâsitani evliyâya dâvetlidirler hep.»

Orada gördüğüm tecelliyyât icâbi fazla kalmaklıdım gerekti. Dört - bes gün için geldiğim Bağdâdda bu suretle yedi ay onbeş gün kalmam takdiri ilâhî gereği irniş meğer...

Esasen hemen ilâve edelim ki kâinatta cereyan eden hâdisâtın hiçbirî tesâdûf eseri olmayıp bu takdiri ilâhî gereğidir (tensibtir.)

**«Bir fâilin measeridir cümle hâdisât,
Ne iktizâ-i çarh ne hükmü zamânedir.»**

Ziya Paşa

Bu kadar uzunca süre kalmaklıdım gerekince beraberimde getirdiğim eşimin İstanbul'a dönmesi zarûrî oldu. Evvelce ikimizin pasaportu müşterekti. Irak Konsolosluğumuza giderek pasaportlarımızı ayırttum. Eşime; Gavşûl Âzam Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretlerine son ziyâreti benimle beraber yapmasını salik verdiğimde, sıcaklar tahammül edilemeyecek du-

rumda olduğundan oturduğumuz evden Yüce Gavşın rûhuna Fâtiha okuyup rûhaniyetinden istimdat ile iktilâ etti. Sîhhî durumunu da ısrarla ileri sürdürgenden nâçar muvafakat ettim. O gün akşam 8.45 te kendisini Bağdâd - Haydarpaşa tariki ile gönderdim. Ertesi günü misâfir bulduğum Bağdâd Kan Bankası Müdürü Ekrem Behçet Ârifün-nakşibendînin evinde oturup, saat akşam 18.00 de çay içmekte iken telefon çaldı. Otobüs terminalinden bir misâfirimin olduğu ve acele olarak terminalden almamız gereki tenbihleniyordu. Doktor Ekrem Beyin kardeşi Mehmed Bey misâfiri almak üzere arabası ile gitti. Biraz sonra refikam çıktı. Demek aldırmamızı istedikleri misâfir geri dönen eşim imiş. Kendisine dönüş sebebini sunduğumda ilk kontrolün yapıldığı Musul güzergâhına trenle vardıklarında pasaportta ufak bir yanlışlık bulunup refikam trenden indirdiklerini verdiği cevaplarından anladım.

O sırâ eşim, İstanbul'a Musullu yolcularını geçirmekte olan bir doktorla karşılaşıyor. İyi Türkçe bilen bu doktorun himmetiyle Musuldan Bağdâd'a kalkmakta olan bir otobüse yetiştiriliyor. Bağdâd'a geldiğinin ertesi günü pasaporttaki eksik gideriliyor. Meğer pasaporta Bağdâd'a giriş tarihinin yazılması unutulmuş. Tekrar Hazreti Gavşın türbe-i saadetini eşim ile birlikte ziyâret ediyoruz. Kalben Gavşûl Âzama hayatından ziyâde bağlı olan eşimin oturduğu evden onun türbe-i saadetlerine vedâ eylemesi Pîrimizce uygun görülmemiş olacak ki, ufak bir zâhirî sebeb icâd edilmiş, Musul'a kadar gidip İstanbul'a müteveccihen yol alırken geri çevrilerek türbede tâzîm ve ziyâret imkânı lûtâf buyurulmuştur. Nizâmî âlemin kendilerine mevdû bulunduğu kutbûl - aktab olan insan-ı kâmiller için bunlar tabîî tasarrufâtındır. Bu gördüğümüz maddî

âlernin mânevî tasarrufâtı icâbı üç yüce vasif vardır: Kutbûl îşâd, Gâvs, Kutbûl aktab. Bu üç mânevî gôrev bâzen bir zâtı âli kaadirde toplanır ki o yüce vefi insan-ı kâmil olur.

**Kim olduysa Hakk'a vâsil
O oldu insan-ı kâmil.**

İşte Gâvsûl Âzam tasarrufâtı âlem ellerinde olan kendisine «kün» emri lütf buyurulan yüce velî idi. Bu sultânül evliyâ refikamın bizzat türbe-i muazzamalarında hazır bulunmasını irâde buyurmuştu. Ziyâret hitam bulmuştı ki, genç bir delikanlı «faddal» diyerek omuzuma iliştı. Ve dergâh postnişinine takdim etmek üzere o muallâ mevkiin çavuşu tarafından dâvet edildiğini söyledi. Bunu câna minnet bilerek derhal icâbet ettim. Sohbetten sonra bana bir torba şekerle iki yeşil örtü hediye ettiler. Teâmül o imiş ki adak kabul buyurulursa bu yeşil örtü hediye olarak ihsân buyurulmuş.) Bence çok kıymetli olan bu hediyeden daha büyük bir lütfvardı ki Gâvsûl Âzamın hüsnü nazarları ile o ânda derhâl şu ârifâne beyti hatırladım:

**O rütbe bigarazdır intisâbı ülfetim yâra
Tâleb etmek değil eltâfini hattâ hayâl etmem.**

Postnişine nakdi teberruâtta bulunmak istedimse de kabul etmeyerek bana cevaben: «Bizde para çok» dediler. Onlarla beraber sanki benim dilimden Hazreti Gâvsûl Âzam şu hikmeti işaret buyurmakta idi:

**«Sûretâ Allah diyeni gördüler olmuş fakir
Sandılar onlar fakirdir kendilerdir aqniyâ**

**Kenz lâ yefnâyı bilmez kandedir illâ fakir
Âb-ı hayvanı bu zulmü görmeyenler sandı ma.»**
Bilâhare refikama dönerek, «Haydi kızım yolun açık olsun,» dediler.

— 26 —

Erbabî bâsirete şunu arzedelim ki: Zâhirde bu zevâti muhterem onun gidip geri döndüğünden, hattâ yolculuğundan habersizdirler.

Hakikat ehlinin nişâni olmadığına göre kimde ne olduğu da elbet belli olmaz.

**«Nişâniyle olur herbiri zâhir
Hakikat ehlinin olmaz nişâni.»**

Gâvsûl Âzamın ziyâret vecibeleri yerine getirildikten, eşimi sâlimen İstanbula müteveccihen yolcu ettikten sonra uzunca bir süre daha Bağdâd'da kaldım. Bu fırsatı ganîmet bilerek Kerbelâ, Basra, Kûfe, Necef ve Samerrâ'yı ziyâret ettim.

Samerrâda bulunduğu sürece orada geçmiş olan çok önemli bir hâdiseyi arzetmeden geçemeyeceğim. 55 - 60 yaşlarında Türk asıllı Müđerris Monla Tahâ'nın akrabası olan bir zâtla tanışmıştım. Bu zâtla tanışmam da oğlunun rahatsızlığı vesilesiyle evini ziyârette vuku bulmuştur. Çok mükrim olan bu zâtı âli kaadirin her türlü ikram ve misâfirperverliğine mazhâr ve şahit oldum. Yine böyle ikram buyurduğu bir yemeğin esnâsında çok dikkate şayân bir hâl ile karşılaştım. Yemek sırasında büyük bir Kur'ân-ı Kerîmi açmış bir elindeki uzunca bir çubukla sanki birilerini kovararak nizama koyuyor veya değneğini sallayarak türkütyor gibi idi. Pür dikkat kesilerek hep onu izledim. Ejim yemeğe gitmiyordu. Kendisinin beni tekrar yemeğe dâvet etmesi üzerine:

— Sen bana bu salladığın değneğin esrârını anlatmadıkça bir lokma bile yemeğinden almam, dedim.

Cevâben:

Yememde ısrar etti, ısrar ettim, tekrar cevâben:

— Bir şartla söyleşim, dedi ve devâm etti: Irak'a nakl-i hâne edip burada kalırsan. —

— 27 —

Çarnâçar bu cidden mânidâr ve hikmet dolu olayı öğrenmek için biraz da lâtife tarzında «Pek iyi» dedim.

Bu ârif zât bana muttasıl değnek sallamasındaki esrârı anlattı. Okurlarımızın bu konuyu iyice anlayabilmesi için istidraten şunu arzedeyim:

«Resûlü Kibriyânın mübârek merkadlerinde din kardeşlerimiz tâzîm ve ziyâret vazîfesini yaparlarken gayet tabîî siralar hâlinde kabr-i şerîfi çevrelemektedirler. Arkadakiler bir ân evvel ziyâret için hûcüm ettilerinde orada görevli kimseler ellerindeki çubukla hepsini sıra ve nizama korlar. İşte yemek sırasında uzunca değneği sallayan bu azîz ev sahibim orada vazîfeli eşhâstan imiş ve bu vazîfeyi kilometrelerle uzaktan yapmaktadır. Bu gizli hikmete muttalı olduktan sonra söyle düşündüm: «Mutasavvifini kirâmca kabul buyurulduğu üzere ehlüllah için fâni insanları birbirinden ayıran mesâfe mefhumu bahse konu değildir. Kimde ne olduğu bilinmediğine göre ev sahibim olan bu zât mesâfeler ötesinden rûhanî kudretle Resûlü Kibriyânın merkadi mübâreklerinin intizamını temin edebilecek gönül erlerindendir. Nitekim orada salladığı çubuk kilometreler ötesinde müessir olmaktadır. Sübhe edilemez ki bütün bunlar kurbu ferâîz ve kurbu nevâfildeki hikmetin esrâridir. «Ben sevdığım kulumun eli, ayağı, gözü, kulağı olurum buyuran Hüdâ-yı Lemyezel'in sonsuz kudret ve esrârinin nişânesidir. Evliyaullah denilen Allah dostları için Yüce Allah ben o kullarımın gözü, kulağı olurum buyurursa hiç onlara hâil tasavvur olunabilir mi?»

«Elbet o yüce veliler her şeyi mesâfe kaydından âri olarak görür ve işitirler. Onların Hüdâ-yı Lemyezel ayak ve elleri olursa hangi güç onlara galib gelebilir. Onlar «Hatvei evvelde arşı muallâdan geçmez olurlar mı?» Tayyi mekân bu zevâti âli kaadir için nedir ki?»

«Nitekim ev sahibimin mübârek elindeki çubuk yukarıdaki esrârı ilâhiyye ile Samerrâ'dan bir anda Medine-i Münevvereye yetişmekte, erişmektedir. İşte Bağdâd ve havalisi Gavsül Azamîn kutsal rûhaniyetile bu gibi gönül erleri yetiştirmiştir.»

Samerrâ kazasında 33 gün kaldım. Mâna âleminde büyük bir kapı gördüm. Bilâhare te'yid buyurulduğu vechile Elbâzül Eşheb'in istinsâhinda yardımcı olacak bir zât ile tanıştım. Bu muhterem zât, Gavsül Azamîn torunlarından Burhaneddin Geylânîdir. Zât-ı âlileri bir çok zâhirî mühim görevlerde bulunmuş; naiblik, kadılık, milletvekilliği yapmıştır. Osmanlicayı çok iyi bilen bu zât, ceddi pâkini imtisâlen «Tahallakû biahlâkillah» sırrına mazhâr bir zâtti. O kadar âlicenâb, misâfirperver ve müşfiki ki, mezayasını tâvsîften kalemler âcizdir. Kendileri cismî zâhirî itibariyle fâni olmuş rûhaniyetleriyle mülkü bekâya irtihâl ve irtikâ buyurmuştur. Hâlen Bakanlık da yapmış olan teyzecâdesi Yûsufu Geylânî hayattadır.

Burhaneddini Geylânî'nin rehberliğinde Gavsül Azamîn mektebe (kütüphâne) sini tetkik fırsatını buldum. Takdiri ilâhi üzere o kadar yüce eserler arasında Elbâzül-Eşheb'i tetkik ettim. Burhaneddin Beyin tâvassutları ile Hüsameddin Şahin ve Kâtîp Genç isimli iki talebeye Elbâzül-Eşheb'in arabça metnini istinsâh ettirdim. Yed'imiizde bulunan el yazması nûshâ bu sûretle meydana çıktı. Haddi zâtında maksûdum ne kitâb, ne eş'ar ne negamattı (nağmelerdir). Hepsi «Hû» dan bir nişâne olduğu için mergûbumdur. Haci Bayramî Veî (K.S.) Hazretlerinin buyurduğu gibi:

«Benim maksûdum âleme değildir lâkin illâhu
Bu benim derdime dermân değildir lâkin illâhu
Değildir huri ve gîlmân ne cennet kösk ne de ridvân
Bu benim gönlüme sultân değildir lâkin illâhu.»

Elbâzül-Eşhebi istinsâh ettirmeğe çalıştığım günlerde Rafidan Bank Genel Müfettişi olan Şehâbeddin El-Bekr Bey ile de tanışmak bahtiyarlığına erdim. Kendileri de ayrıca Sultânül Evliyânın mektebelerini gezmekliğimde bana tavassut buyurdukları gibi Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin cihân kıymet altın yazma şecerelarını gösterdiler. O şecere ki Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin Seyyid olduğundan şüphe eden gafilere en müskit (en susturucu) bir cevâb teşkil eder. Üzüntü ile beyân edeyim ki bu zât 1975 de bir uçak kazasında bekâ mülküne rıhlet eylemiştir. Mevlâ ganî ganî rahmet eylesin. Aslında katre, ummâna ermiştir.

Haddi zâtında ehli irfân indinde ölüm o Yüce Varlığın mazhârını bu zuhûr âleminden çekmesidir. Ne sen ne ben varız. Ne ölüm ne hayat var. Hepsî o, hepsi «Hû»dur. O mazhâr çekiliverince arada ne sen kahrsın, ne ben. Bunu ancak ledün ilmine yâni tasavvufa âsinâ olanlar anlar.

«Tasavvuf ateşi aşk ile suzân olmağa derler
Tasavvuf gönül tahtında sultân olmağa derler

Tasavvuf Hak'ta suzân olmağa derler
Tasavvuf cümle âlem cismine cân olmağa derler.»

Ve ayrıca

«Bidâyette tasavvuf sofîî bicân olmağa derler
Nihayette gönül tahtında sultân olmağa derler.»

Bağdâd'da kaldığım sırada mesâyîhi Kaadir'yeden Nakîbzâde Refik Efendi ile şerefyâb oldum. O civarda yâni Hz. Pîrin dergâhı civarında dükkânı bulunan bu çok muhterem zâtın Cum'a namazını edâdan sonra bir çok bedeviler, ellerini öpmeden ayrılmamayı itiyad

edinmişlerdi. Dükkanın önünde ona tâzîm vazifesini ifâ etmek üzere halk sıraya girerdi.

İstanbul'a avdetime az bir zaman kala bir ikindi namazı garip bir hâl oldu. Refik Efendi Hazretlerinin yanında Afganistan mesâhiri fukahasından Seyyid Mercân Hazretleri bulunuyordu. Bu zât câmi ile Gavşûl Azamîn türbelerinin tam hizasında namazlarını edâyi itiyad edinmişlerdi. Hiçbir zamân bu hizayı tecâvüz ettikleri görülmeyecekti. İkindi namâzını edâyi müteakip bu zât Seyyid Refik'e dönerek, arabça bir şeyle söyledi. Refik Efendi tercüme ederek bana dönüp, «Ne zamân İstanbul'a döneceğimi» sordu. Cevâben: «Cum'a günü» dedim. Refik Efendi o ünlü fakihe durumu intikal ettirince, Seyyid Mercân Hazretleri türbe-i muazzama ile câmii şerîf arasındaki mahfele yâni Bağdâd eşrâfinin Cum'a namazlarını edâ ettikleri tarafa başını çevirdi. Uzun bir süre tefekkûre daldıktan sonra, Refik Efendiye bir şeyle söyledi. Refik Efendi bu mânevî işaretî alınca bana: «Yarın aynı saatte burada buluşalım,» dedi.

Ertesi günü aşağıdaki şiirin müşahhas timsali olan bu zât ile buluşum.

«Sevme gayriyi gönül aşkına bir yâr yetiştîr
Deli divâneye bir dilberi didâr yetiştîr

Secde-i vechullah ise maksûdun ey dil
Kiblegâh etmeye bir Kâbe-i didâr yetiştîr.»

«Namâzı müteakip sohbetimiz sırasında bir resim göstererek, «Bu resim Gavşûl Azam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin gençlik resmidir. Neşredeğiniz esere bu resmi ilâve edeceksiniz» buyurdu. Şayâni dikkattir ki zâhirde bu zâtı âli kaadir benim kitâb yayinallyayacağımı bilmiyorlardı. İşte şimdi Elbâzül-Eş-

heb'e koyduğum resim, bu resimdir. Böylece Türkiye-mizde Hâzreti Pîr Heykel-i Samedânînin bu resmi ilk defa yayınlanmaktadır.)

Ertesi günü trenle İstanbul'a hareket ettim.

O günden bugüne nice zaman geçti. Cenâb-ı Hak'ın tevfiki refik olarak Elbâzül-Eşheb'in şerhli tercümesinin tab'i neşri bugün mümkün olabildi. «Mükev-venühü fil vakti vel an» sırrı demek bugün tezâhür edecekmiş.

Elbet Gavsûl Âzamın esrârı, kemâliyle kelimeleme, kalem ve ifadeye sığmaz. Ancak sığabildiği nisbetle ifade ettik. Onun yüce esrârına vâkif olmanın ilmi ledinde ayrı bir tariki vardır ki o tarik seyrü sülük erbabının mâmûmu olduğu gibi, ayrıntılarıyla Necmed-dini Kübrâ (K.S.) Hazretlerinin usûli âşeresinde anlatılmıştır. Burada Hüsn ü Aşkın ölümsüz şâiri Şeyh Galib Dedenin şu beytini zikredelim.

«Esrârı aşk fâş değildir Hüdâ bilir
Bu râzi bi vukufu zebân söylerim sana.»

«Aşkın esrârı fâş değildir. Onu ancak Yüce Allah bilir. Bu esrârı sana lisani aracı yapmadan anlatırım» demektir.

Ya Gavsûl Âzam!

«Badez vefât türbeti mâ der zemin mecû» diye başlayan Mevlânânın, benim kabrim ârifin kalbidir esrârına gönülden imân ederek, yüce eserinden birini daha milyonlarca sevenlerinin ittilâsına arzediyorum.

Onun sevgi ve muhabbetini gönlünde himmet bilenlere mutluluklar dilerim.

Allah (C.C.) in selâmi üzerinize olsun. Âmin.

Bekir ULUÇINAR

VELÂYETİN, KUR'AN-I KERİM VE AHADİS-İ SERİFEDEKİ MESNETLERİ

Elbâzül-Eşheb lâkabına şerefbahş Esseyyid, Esseyh Abdülkaadir Geylânî Hazretleri hakkında bunca tecelliyyât elbet bâzı nakl-i edilleye müstenittir. Esasen bu eltâf-i ilâhiye sadece Gavsûl Âzama da mahsus olmayıp bütün evliyaullah hakkında alâ merâtibihim ihsân buyurulmuştur. Ma'lûmdur ki velâyet dediğimiz lutuf ilâhi bir nûrdur. Nübûvet nûrundan bir parçadır.

«Veleşraktü'l - arze binûri rabbîha» âyet-i kerimede bu sirra temâs buyurulmuştur. Meâli şerifleri, inâyet-i Hak Teâlâ Azze ve Cellenin izniyle o ibâdin kalbine doğar, demektir.

Bir hadis-i şerifte herhangi bir velîyi o velîden bir günâ keramât sadır olmadan da tanıtabilecek bâzı alâ-mât ve evsâf-i cemîlenin bulunduğuuna işaret edilmişdir.

Hadîs-i şerifin meâli söyledir: «Velîler o kimselerdir ki, onları görenlerde derhal Hak Teâlâyı zikretmek arzusu doğar. Mübârek esmâ-i ilâhiyye ile enis olurlar» mânasındadır. Bu konudaki su kelâm-i kibâr da aynı hakikati başka bir üslûbla ifade buyurmaktadır:

«Evliyaullah hakkında kötü söz söylemekten seni ve herkesi muhafaza buyursun.» anlamına gelir.

Buraya kadar zikrettiğimiz âyet-i kerîme, ahadîs-i şerîfe, kelâm-ı kibarın cümlesi evliyaullahın kadr ü kîymetini, onların efâlinin hak idügünu kesin bir şe-

kilde anlatır. Unutulmasın ki dinen herkese hüsn ü zanla memuruz. Kimseden şüpheye ve kötü zanna hakkımız olmadığı Kur'ân-ı Kerîmde beyan buyurulmuştur. Hâl böyle iken bâzı gaafillerin mertebeleri iktitâsi sırlarına eremedikleri evliyaullahi neuzubillâh tekfire cûr'et eyledikleri görülmüştür.

Aşağıya dercettiğimiz bir âyet-i kerîmenin batînî tefsiri buna cûr'et edenlerin ne azîm isyân ve dalâlette olduklarını göstermektedir.

Âyet-i celîlenin zâhirî mânası:

«Ey imân edenler, birbiriniz hakkında fena zanda bulunmayınız. Zira bâzı kötü zanlar isyân ve günâh olur» meâl-i şerîfindedir. Ancak «bâzı zanlar isyân ve günâh olur» lâfz-ı celîli ile evliyaullahâ vaki olan itale-i lisânın (dil uzatmanın) günâh-ı kebâirden olduğuna işaret vardır. Bu hadîs-i şerîfte Kur'ân-ı Kerîmde hiç bir süre, âyet ve hattâ harf yoktur ki batînî mânaları da bulunmasın, buyurulmuştur.

İste bu âyet-i kerîmede de bahse konu olan bu yüce batînî mânadır. Ancak şunu da unutmamak gerekdir ki Kur'ân-ı Azîmüssânın batînî tefsiri ilm-i ledün erbâbinin yetki ve yeteneği dahilinde bir iştir. Zira (Elif, lâm, mim), (Tâ, hâ), (Yâ, sin) ve emsâli işaret yüce Allah kelâminin zâhirî mânasını bilenlerce, hattâ müfessirlerce çözülebilecek ilâhi nükteler degildir. O kanaattayız ki bu işaretler her devrin insan-ı kâmiline verilmiş birer şifredir. Onları ancak o yüce vefiler haldebilir. Şüphe yoktur ki her devrin insan-ı kâmili,

kutbü'l - îşâd, gavs ve kutbü'l - aktablık vasîflarını yüce şâhsında taşıyan Abdülkaadir Geylânî Hazretleri de her sîrrin kendisine kûşâde olduğu bir veldidir.)

Bu nevi ledünniyâta ait Kur'ân-ı Kerîm tefsîrleri gayet tabîî zâhirî ilmin âlimlerine has bir mârifet olmayıp maarif-i ilâhiyedendir. Sırası gelmişken bu nevi zâhir müfessirlerine şu misrâî tekrarlamadan geçemeyeceğiz:

«Yok özge ilmini inkârimiz bu ilme cahildir,»

Mânası: Bu zâtların diğer bilgilerine bir itirazımız olmasa bile bu ilmin cahili olduklarına şüphe yoktur. İlm-i ledün âşiklarımı tatmin edecek bu nevi tefsîrlер pek azdır. Bunları ancak ehlullah yazdığı için bunu da tabîî görmek gereklidir. Bu nevi ilâhi esrâra ait tefsîr için Hazreti Muhiddin Arabî, ve onun mânevî evlâdi ve vâris-i mânevisi Şeyh-i Kebîr Sadreddini. Konevî Hazretlerinin Kur'ân-ı Kerîm tefsîrlere başvurmalıdır. Nitelikim şîmdi dercedeceğimiz âyet-i kerîmede de bu surâ işaret vardır.

Nazm-ı celîli «Hak olan şeye bâtil libâsını giydirmeyiniz» demekle evliyaullahın hak olan keramât ve vasîflarını inkâr etmeyein ihtar-ı celîli mevcuttur.

(Bâzı zâhirperest biçimreler güya bir şey söylemekle rini sanarak «Velî mazi ve istikbâlden haber verirmiş, hiç bu olacak iş mi» diyorlar.. Bu sûretle de evliyaullahâ itale-i lisanda bulunmak fazîhasından çekinmiyorlar.)

Bu sûretle maazallah «Men ezali veliyyen ve fekad azentehü biharb» hadîs-i kudsîsinde bahis buyurulan kah-i ilâhiye kesb-i istihkak ediyorlar. Anlayamıyorlar ki evliyaullah ve hattâ onların sohbetlerine müdâvîm

olan irfân sahipleri beseri sıfatları melekiyyet sıfatına tebdil etmişlerdir. Eliyazübâllâh bu gibi sapıkların evliyâullahâ dil uzatmaları şamet getirir.

Fâtihatü'l-Ulûmda bazı âriflerden nakil buyurmuştur ki «Eğer bir kimse siddîkin ve mukarribin ile ünsiyyet ve alâka kuramamışsa son demlerinde, son nefeslerini verirken imânsız gitmelerinden korkulur.»

Evliyâullahın bülent pâyeleri hakkında mutasavîfin-i kirâmin müsterek kanaatlari şudur ki vefillerin keramâtına dil uzatmakla nêbilerin mucizâtını inkâr arasında pek büyük fark yoktur. Evliyâullah hazerâtına sevgi, muhabbet nasıl sonsuz saadeti bulmuş ise düşmanlık husumet getirir. İki Cihan Serverinin de teyid buyurduğu şu hikmet gerçek mü'minlerin, imân-ı takkîki erbâbinin düsturu olmalıdır:

«Bir sâlikin nûrsidine hizmeti nâfile ibâdâttan efdâldir.»

Bir gün Resûl-i Kibriyâ seferde iken Hazreti Sîddîk ve Hazreti Ömer (R. A.) in oruçlu olduğunu müşahede buyurmuş, bu nâfile orucu ile sâim olan yüce ashab-ı kirâma Resûl-i Kibriyâ' su hikmetlere müstenit olmak üzere oruçlarını bozmalarını emretmiştir. Sallallahü aleyni ve sellem Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

1 — Evvelâ seferdesiniz. Vücûdunuza oruç sebebiyle âriz olabilecek zaaf cihad-ı asgari güçleştirir. Resûl-i Kibriyâ bu sözlerile cihada, Allah yolunda mücahedeye verilen önemi anlatmışlardır.

Sonra demişlerdir ki:

2 — Benim hizmetimi görmektesiniz. Sâim olursanız belki lâyâkiyle göremezsiniz. Başka iki şahsi daha cenk sahasından çekip bu işe tavzif gerekecek.

Resûlullah Efendimiz bu kelâmları ile de mûrsîde hizmetin nâfile ibâdâttan efdâl olduğuna işaret buyurmuştur. Söylemeğ lüzum yoktur ki buradaki mûrsîd, âlemlere îşâd menbâi olan Resûl-i Kibriyâdır. Müridâni ise Hazreti Ebûbekir ve Hazreti Ömer radîyâlla-hü anhümdür.

İşte kendilerine hizmet nâfile ibâdâttan efdâl tutulan evliyâullah vasifları yukarıdan beri birer vesile ile zikredilen yüce Allah dostlarıdır. Onların en yüce mevkîinde bulunanlardan birisi de Elbâzül-Eşheb lâ-kabı ile tevkif edilen Gavşûl Âzam Abdülkaadir Geylânî Hazretleridir. Onun yüce keramâtı nasıl nübüvvet mucizâtının bir cüz'ü sayılmasın ki, Risâle-i Gavsiyyelerinde görüldüğü vechile Kelimullahâ vaki ilâhî sohbet kendilerine de nasib olmuştur. Len terânidен terâni sırrı bu yüce velide zâhir olmuştur. Yukarıda bir vesile ile ehlullahun beseri sıfatlardan tecerrüde melekiyyet sıfatını iktisâb ettiklerini arzetmişik. Elbâzül-Eşheb (Allahın Yüce Doğanı) olan Gavşûl Âzamın yüce kanatları cihâni muhit olduğu gibi kendisine ilticâ eden bendegânını daima bir siyânet meleği gibi o yüce kanatların altında hîz buyurmuşlardır ve buyurmaktadır. Burada Cebrâil (A.S.) denilen ulu melek'e Gavşûl Âzam da meleklik sırrı itibariyle yoldaştır denirse hakikatin tâ kendisi ifade edilmiş olur.

— Bir gün Resûl-i Kibriya Hazreti Cibrîl'e:

— Asıl hüviyyetin ile bana görün, dediğinde öyle azîm bir kuş şeklinde tecelli eylemiştir ki heybeti cihâni saran bu mümtaz meleğin yalnız iki kanadı cihâna sığabilmiş, cihân diğer kanatlarını istiâb edememiştir. Mükevvenât ve maddî âlemler işte böyledir. İstiâb hadleri sınırlıdır. Ancak mâna âlemleridir ki sonsuz ve sınırsızdır.

Bir hadîs-i şerifte beyân buyurulmuştur ki: «Beni yer, gök istiâb etmedi, ancak mü'min kulumun kalbine sığabildim.»

Halbuki Hüdânin sonsuzluğu ve Halifetullah olan insanın o sınırsızlığa liyakati anlatılmıştır. Hüdâ-yı Kerîmin sınırsızlığı beyân buyurulan şu âyet-i celiledeki haşmete bakın:

«Maşrik, mağrib Allahındır. Nereye dönerseniz yüce Allahın vechi oradadır. Allah bilgili (alîm) ve geniş tir.»

İşte böyle yüce bir İlâh-i Mutlak ancak mü'min kulunun kalbine girebileceğini ifade buyurmaktadır.

Evet öyledir. O mü'min kuldan maksut insan-ı kâmil olan velî câmi'-i mazharü'l-esmâdır. Bundaki esbâb şudur ki «nefahtü fihi min ruhi» mazhariyyeti ancak insana verilmiştir. İşte o nefha asile birleştiği zaman bütün mükevvinatın olmadığı kudret-i ilâhiyye onda mündemiç olur. Hazreti Ali (K.V.) nin «Ve inne ke tahsebü cirmün sagırün ve fike intave'l-âlemü ekber» sırrı burada görülür. Meâl-i şerifi «Sen kendini küçük bir şey sanıyorsun amma âlem-i ekber sende dürülmüş, gizlenmiştir. Evliyaullahın hakikatını bilmek idrak-i ukûlün fevkindedir.

«Külli mâ hatere fi bâlik. Allahü Teâlâ min verâi zâlik». Meâl-i şerifi: Aklına ne gelir ise Allahü Teâlâ onun fevkinde olduğu gibi ona âyne olan nebî ve velîlerde aklın idrâkinin fevkindedir. Bâzı mutasavvîfin-i kirâm Kur'ân-ı Kerîm ve ahadîs-i Nebeviyyeden istinbât-ı ahkâm edip (hükümler çıkartıp) evliyaullahı hâzerâtını üç yüce kisma ayırmıştır. Birisi avâm ve havas için ma'lûm olanlar, diğer bir taife-i âliyye ise yalnız havas için bilinenler, üçüncü bir taife ise bilcümle

mahlûkat-ı ilâhiyyeden (yüce Allahın yarattıklarından) gizlenmiş olanlardır.

«İnsan odur ki sırrını ins ü melek bilmezler» misrândaki esrâr bu nevi ehlullah içindir. Bunlar o derece gizlenmiştir ki, hafaza meleklerinin ilimlerinden bile pünhandırlar. Bu taifeye dahil olan evliyâullah merkad-i mübareklerinde lika-i ebedle bakıdırler. Muttasavvîfin-i kirâmdan bâzlarının asârından aldığı şu yukarıdaki cümleler söyle bir hükümle sonuclanmaktadır.

«Elâ en evliyâullahe lâhavfün alehim ve lâhüm yahzenûn» âyet-i celîlesinin maksudu bu üçüncü taife-i aliyyeyi teşkil eden ehlullahtır.

N o t : Naçizâne kanımızca yukarıdaki âyet-i celîle sade bu nevi evliyaullah için olmayıp bütün velîler hakkında şeref varid olsa gerekdir. Zira bütün Allah dostları korkudan muarrâdır. Onların hepsi için hayatı-ı fâni bir oyundur. Bu âlem-i fénâdan beka âlemine geçmek onlar için, evet, yüce Mevlâya can verenler hayatı cavidanî bulurlar.

**Vermeyen canın sana bulmaz hayatı cavidan,
Zindei càvid ona derler ki kurbandır sana.**

Anlamı: Sana, senin yoluna can vermeyenler, ebedî hayat bulmazlar. Hayat-ı càvidaniye mazhar olanlar ancak senin kurbanların arasından çababilir, demektir.

Evliyâullah işte bu ilâhi esrârin müşahhas timsalıdirler. (Kanımızca hiç bir kimsenin ma'lûmu olmayan evliyaullah diğer velîlerden mertebece daha yüksek demek değildirler. Bu ayrı bir tecellidir o kadar) O nevi mektûm olan evliyaullahın özel bir durumları vardır.

Yoksa mestûr olmayan nice nice kümmelin (kâmiller) vardır ki ilâhi emirle kendilerini iyân kîlmışlardır. Yine nice kutbü'l - aktâb vardır ki havas ve avamın ma'lûmlarıdır. Hattâ kutbü'l - irşâd, gavs mertebesindeki hazretler dahi böyledir. Bir çok velîler havas ve avamın ma'lûmudur. Bir Şâh-i Nakşîbend Hazretleri, bir Gavşû'l - Azam Abdülkaadir Geylânî (K.S.), bir Mevlânâ, bir Hacı Bayram-ı Veli, bir Eşrefoğlu Rûmî hazerati siyûtü şöhretleri ile âlemelere ma'lûm olmuştur. Havas ve avam onların velî olduğunu bilir. Elbet bu onlar için bir nakise olamaz. Kerametleri dilden dile, nesilden nesile söylemiştir ve kiyamete dek söylenecektir de... Hele, hele Eşrefoğlu Rûmî hazretlerinin İsâ meşreb hüviyyeti onu setre imkân bırakmamıştır. Bu sebepledir ki o yüce velî ma'sûk-ı ezelisi olan Hak Teâlâya naz mertebesinde su ârifâne beyti söylemiştir:

«Beni düşürdün bu halkın diline».

Hepsinden sarf-ı nazar Hazreti Şeyh-i Ekber ünlü eseri Fusûsû'l - Hikem başlangıcında aynen söyle buyuyor:

«Bu kitabı bizzat Resûl-i Ekrem bana verdi. Büttün mü'minlere bundaki hakikatları açıklamaklığımu emir buyurdu» demislerdir ki, velâyetlerinin bizzat hüddâ-yi Lemyezel ve Resûlü tarafından açıkladığına süphe bırakır mı?

Öyle anlaşılıyor ki bâzı tasavvufî asârda görülen üçüncü taife herkesten mestûr olan evliyaullah Hazreti Veysel Karânî ve emsali üveysi meşreb Allah dostlarıdır. Nitekim bir gün Resûl-i Kibriyâ ashab-ı kirâmına:

— Hak Teâlâ nezdinde mevki-i bülendi müsellem

olduğu hâlde kimsenin bilmediği bir velî var, tanıyor musunuz? diye sual buyurmuşlar. Ashab-ı güzin:

— Ya Resûlallah içimizde böyle birisi olduğunu bileyimiz, dediklerinde, İki Cihan Serveri:

— Sizin meçhulünüz olsa bile vardır. Bu zât Vey sel Karânî Hazretleridir, demiştir.

İşte bilcümle yaratılmışlardan hattâ melâike-i hafazanın da bilemediği velî bu zât-ı akdestir. Evliyaullah hakkındaki üç taifeye tefrik keyfiyyetini böyle anlamakta isâbet derkârdır. Allahü âlem bissevab (Doğrusunu Hak Teâlâ bilir).

Bütün velîlerin müsterek terennümleri su beytin mazmununda mündemiştir:

«İsterim lutfun gibi, kahrın da pâyân olmasun,
Tek seni sevmek cihan halkına âsân olmasun.»

Her velî, yüce Allaha: «Kahrın da hoş, lutfun da hoş» der. Yukarıya aldığım beytin derin hikmet ve güzelliğinde bir beyte rastlanılamaz dersem mübalâğa etmemiş olurum. Meâl-i şerifi sudur:

«Ya Rabbi lutfun gibi kahrın da sonsuz olsun., ya ki o kahra herkes tahammûl gösteremeyip seni sevmek bana nsip olsun» anlamındadır. Ne pâkîze bir beyit ki bu ancak ehlullahın fem-i mubareklerine yaraşır. Esâsen hidâyet olmadan Cenab-ı Melikü'l - kaadire vusûl nasîl bir emr-i asîr (güç bir iş) ise yine mahza Hak Teâlâ Azze ve Cellenin inâyeti olmadıkça yüce velîlerine erişmek de o rütbe düşvâr (güç) olur.

Ancak tevfik-i Rabbâni ile kabil-i vusûldür. Unutulmamak gerekir ki Elbâzû'l - Eşhebin geniş ve nûrlu kanatları altında ihticâb aşkı ile mümkündür. Her şey-

den evvel şu âyet-i kerîmenin sırrı o şahista tecelli etmelidir ki, ehlullahın sohbetine ersin.

Resûl-i Kibriyâya dahi Zât-i Ahadiyyet şöyle buyurmuşlardır:

«Lâ tehdi men ahbebte ve lâkin innallahe yehdi men yesae.»

Meâli: «Sen sevgîne hidâyet edemezsin. Ancak Allahü Teâlâ sevgîne, istedîgine hidâyet eder.»

Mutasavvifîn-i kirâmin cümlesinin ağızlarından düşrûmedikleri «Areftullahi billâh» meâli: «Allahü Teâlâyı yine Rabbimle bildim» mübarek kelâmlarının, maksudu da işte budur. Esâsen güç olan evliyâullah vusûldür (ermektir). «Anın ile anı gör» misrâi bu yüce hikmet ve hakikati dile getirmektedir.

İmdi evliyâullahâ vâsil olanlar ezel bezminde Haka ermesi takdir ve ihsân buyurulanlardır. Gûşenî târikatının pîri naz mertebesinde şöyle buyurmaktadır:

«Varlığın mahveyledin verdin Sezâiye fenâ,
Ve beka zâtınla anı çünkü ifnâ eyledin.»

Meâli: «Benim varlığımı ey ma'sûkam olan Ebed Sultâni, sen ifnâ ettin, beni müflis ve fânilerden kıldın. Onun için lutfet bu âşığını zâtınla bâki kil,» demektir. Fenâfillah mertebesinden sonra gelen bekâbillah pâyesi bu sirdan gelmektedir. Hazreti Şâhi Nakşibendin daima beyân buyurdukları:

— Biz bir alay müflisleriz. İhsân kapına geldik.» mübarek kelâmi fenâfillah mertebesini ne rânâ ifade buyurmaktadır. Hüner fenâ makamından bekaya irtika (yükseleme) ve sonra makam-ı abdiyyette (kulluk makamında) karar kılmaktır. Gayret-i ilâhiyye daima

evliyâullahı libâsı iltibas ile izhâr, avam ve havassın câlib-i ihtirası olan ahval ile taâyyün ve âşikâr eder. Tâ ki onlar ol yüce Allah dostlarını tanııp hem bezm-i visâl olsunlar. Şüphe yok ki bu mazhariyyet herkese nasib olmaz.

«Sâyîî lerzişle değil bu, sana Hakkın ihsâni.»

Meâli: Bu lutuf, gayret ve çalışmalarla olmaz, kisbi değil vehbîdir.» Bu sırrı ancak ârifler anlar.

«Ârife bu söz âyân illâ avamdan gizlidir.»

Misrâi da bu meâldedir. Burada bir hadîs-i şerîf her şeyi âyân beyan açıklar:

«Evliyâi tahtı kabai lâ yaarefehüm gayri.»

Meâli şerîfleri: «Benim velîlerim, benim cübbemin altında gizlenmiştir.» beyânları «öyle saklarım» demektir. Hadîs-i şerîfin bu yolda tefsiri gerekeceğine bütün mutasavvifîn-i kirâm icmâen kaidirler. Şu kadar ki Cenâb-ı Hak bir velîsini berâyi irşâd (onu irşâd için) bir kimseye bildirmek ister ise o kimsenin nazarından o velînin beşerî vücûdunu tây ve tecrid eder (kaldırıp ayırrı).

İste bu yolla velîsini izhâr eder. Yoksa evliyâ tâifesini anlamak, tanımak kolay işlerden değildir. Onlar ashab-ı kehf gibi avamın gözlerinden nihân olup onlara mârifet kolay değildir.

Bâzı mutasavvifîn-i kirâm evliyâullahı araisi haclegâhi kurb-ı ilâhi kabul ederler. (Yâni evliyâullah yakınık haclesine - gelin odasına gelen gelinlerdir) farz ederler. nasıl bir (arus) gelin mahreminden başkasına gösterilemez ise evliyâullahı da müsaade olma-

dan Yüce Mevlâya yakın ve mahrem olanlardan gayri-si göremez.

Yalnız unutulmamak gerekir ki hadîs-i şerîfte zîkr buyurulan «Benim velîlerim cübbemin altındadır» dikmeti bütün evliyâullahâ şâmil değildir. Zaman ica-bî bâzı velîler mânevî görevleri icabi bunu açıklarlar. Hattâ bu açıklamayı hayatları pahasına da olsa yapmağa mecburdurlar. Buna en güzel iki örnek verelim: Birincisi Hazret-i Şeyh-i Ekber'dir. Bir çok firak-ı dâlle sapık taifelerin İslâm dinini aslî saffetinden ayırdıkları sırada gönderilen bu yüce velî akıllara durgunluk veren kıymet ve hacımda eserleriyle bu memuriyyet-i mânevîyyeyi yerine getirmiştir. Hem de ustâd İsmâil Fennî Efendinin buyurdukları gibi, zâhirî hayatlarını tehlikeye koyarak. Zâten Füsûsü'l - Hikem başlangıcında kendileri «Bu eseri bana bizzat Resûl-i Kibriyâ tevdî buyurup halka sür'atle açıklamaklılığını emir buyurmuşlardır» demiştir.

Hazret-i Muhiddîni Arabî'nin hayatını tetkik edersek bu görevi ne şekilde kavî bir inançla yerine getirdiklerini müsaahede eyleriz.

Öyle sanıyoruz ki hadîs-i şerîfte bahis buyurulan mestûr ve mektûm evliyâullah daha çok üveysî meşreb velîler arasından çıkmıştır. Esâsen üveysîlik bir cisimde zâhir tecelliyyâttan ziyade rûhaniyyetten feyz almak demek olduğuna göre bunun izahı çok kolaylaşır. O mektûm (gizlenmiş) velîlerin başında üveysîler önderi Hazreti Üveysûl Karanî gelir. Nitekim Resûlü Kibriyâ ashabına:

— Hak Teâlâ indinde pâyesi çok yüce fakat insanlarca tanımmayan bir velî var bilir misiniz? diye sual buyurduktâ bütün ashab-ı kirâm:

— Aramızda böyle bir velî yoktur, demişler. Ce-nâb-ı Risâletpenah:

— Hayır vardır. Çobanlıkla geçinen Hazreti Üvey-sûl Karanî buyurmuşlar ve ilâveten «O öyle bir zâtî ki saçlarının kilları kesretince (çokluğunca) ümmeti-me sefaat edebilir» demişlerdir.

Bunun yanında yukarıda da işaret ettiğimiz gibi velîlik alâmetleri aşikâr pek çok ehlullah vardır. Bunnlar aslâ mertebece dûn velîler değil, zamanının ya kutbû'l - irşâdi, ya gâvs veya kutbû'l - aktabidir. Meselâ bir Mevlânâ Celâleddîni Rûmî Hazretlerini, bir Hazret-i Şâh-ı Nakşîbendi, bir Gavşûl Âzam Abdülkaadir Geylânî'yi, bir Hacı Bayramı Velîyi düşünelim. Bunnların velâyeti, halk arasında yaygındır ve daima kiyâmete kadar yaygın olarak devam edecktir. Bir çok hü-kümdârânın dahi Hacı Bayram-ı Velî ve emsâlinin müritliğile övünmeleri bile velâyetlerinin ne rütbe yaygın olduğuna delildir. Esâsen biraz dide-i ibretle gören bâsar değil bâsîret gözü açık olanlar bir velînin nezdinde olduklarını anlar.

Eliyaullahâ rastladığınızda alâmâtı şudur ki, o zevat-ı âli kaadir efendilerimizi gördüklerinde gönüllerine zîkrullah gelip cümle mâsiva nazarlarından silinir.

Esrefoğlu Rûmî Hazretleri de bu gizli olmayan ev-liyâullahtandır. Her velî bir nebnin meşreb-i âlisinde olmakla bu zât-ı akdes Îsâ meşrebdir. Hakikati galib-tir. Tîpkî Niyazi Mîsrî Hazretleri gibi, Esrefoğlu Rûmî (K.S.) bu mazhariyyetini bildiklerinden ezeli ma'sû-kası Ebed Sultânâna naz mertebesinde söylediğini ev-velce arzetmiştik.

Her velî ayrı bir tecelliye mazhardır. Bunların her bir velî için ayrı ayrı mazhariyyetlerin gereğidir. Nasıl ki Elbâzül - Eşheb tecellisinde görünen Esseyyid Eş-şeyh Abdülkaadir Geylânî Hazretleri de Hak Teâlâ ile görüşmek mazhariyyetine ermekle Kelîmullah olan Hazret-i Musa mazhariyyetinde olduğu gibi... Kiyâmete kadar da evliyâullah bu ayrı ayrı tecelliyyâtla görüneceklerdir.

Sırr-ı kader budur. «Zâlike takdirün azizü'l - âlîm» - Azîz ve âlîm olan Hak Teâlânın takdiri böyledir. Nitekim son devirlerin bir insan-ı kâmili matlûbinden bir müridinin hakikat mertebesinde cezbe hâlindeki tecelliyyâtına bakarak:

— Bu devirlerde Eşrefoğlu Rûmîlik ancak bu kadar ve böyle olur buyurmuşlardır.

Kanımızca sırr-ı vahdeti, mânevî görevi icabı açıklayan iki velîden biri olan Gavşûl Âzam Abdülkaadırı Geylânînin Risâle-i Gavsiyelerini dide-i bâsiretle müttalea buyuranlar Elbâzül Eşhebin ne yüce ve derin gizlilikleri gözler önüne serdiğini anlarlar. Şöyle bir Risâle-i Gavsiye hakaikine göz atalım. Vefilerin bu yüce kelîmullahı bakın ne esrârı hasbel-vazife dile getiriyor:

Meselâ Gavşûl Âzâmın ilâhî mükâlemesinde sırrına şeref veren şu hitab-ı izzet neler anlatıyor ki:

«Ya Gavşûl Âzâm insanın cisminde, kalbinde, nefsinde, rûh ve işitmesinde, el ve gözünde hülâsa insanlığında bir kelime ile bütün beşeri sıfatların tümünde zâhir olan benim, o yoktur, illâki ben varım. Ve benden gayrisi da yoktur.»

Bu hitab-ı izzeti duyan daha doğrusu duyabilen

kulaklar neden dolayı iblisin Âdeme secde etmemesi sonucu merdûd ve matrûd olduğu sırrını anlamış olurlar.

Bir çok defalar tekrar ettiğimiz aşağıdaki beyit bu yöneden bir tekrar değil tekrîr olduğuna kaniiz.

**Secdegâh etti cemâli âdemî rûz-ı ezel,
Kendüye takrib için Hak böyle erkân eyledi.**

Sırrı da bu suretle aşıkâr olur. Yine yüce Gavsa Cenab-ı Hakkın şu satırlara dercettiğimiz hitab-ı izzettinden aşkin bile âşık ile ma'sûk arasında bir hicâb olabileceğine işaret vardır:

«Muhabbet âşık ile ma'sûk arasında bir hicâbtır (bir perdedir) ancak âşık sevgide fâni olduğu zaman mahbuba vâsil olmuş olur» buyurulmaktadır.

«Kaldırıla ortadan bu san ü ben»

mîsraindaki gizlilik, başka tarz bir ibâre ile gönüllere hüdanın esrârını fâş kılmaktadır.

Yine yüce velînin sırrına, Hüdâyi Lemyezelin söylediği şu kelâmin yüceligkeitine bakın:

«Eğer insanoğlu vefâtından sonraki hâlini bilmış olsaydı, dünyanın arzulanacak bir şey olmadığını anlardı ve bana yarabbi (imteni, imteni - beni öldür, beni öldür) derdi..» buyuruyor. Bütün insaniyetin (eh-lîlîh haric) titrediği ölüm muamması nasıl vuzûha kavuşmuş bulunuyor. Bundan alınacak ne büyük ibret dersleri vardır. Bu konuda Makber ve Ölüm adlı iki şâheser veren bizim yüce ve derin şâirimiz Abdülhak Hâmid bakın ne diyor:

**«Tehâlük etmez idik belki biz mehâlikten,
Eğer hakîkata olsa hayâlimiz makrûn.»**

Anlamı: Eğer biz ölümün ne olduğunu bilse idik, tehlikelerden turkmezdi. Bizi turkütüp titreten, ölüm degildir, meçhuldür. Eğer onun hakikatini bilsek ortada korku kalmaz, diyor.

«Akide rehber iken bir cihan-ı fâniye
Ölüm deyince ölürlü fâniyân haşıyetten.»

Anlamı: İnsanoğlu için ölüm bir sir gibi durdukça ve bu fâni dünyaya rehber ölüm oldukça insanlar ölüm denilince korkudan ölürlüler, demektir.

Eğer mü'min kardeşlerimiz yüce velî Abdülkaadir Geylânî'nin esrâr dolu asârına vukûf peydâ ederlerse ölümde korkmazlar. Belki, «imteni, imteni» niyâzında bulunurlar.

Bu konuya burada son verirken şu satırlarla Gavşûl Âzâma duyduğumuz minnet ve şûkrânı özetleyelim.

İste Elbâzül - Eşheb süretinde âriflerin hicabsız gözlerine âyân ve mütecelli olan Gavşûl Âzam böyle Velliler Sultanıdır. Allahın bu Yüce Akdoğanını tam kemâliyle müşahede herkesin kârı degildir. Bizim aşık ve mutasavvif şâirimiz ne güzel söylemiştir:

«Aşk efsâne ü efsûn degildir,
Aşk kârı her dûn degildir.»

Yüce Rabbimizden niyâzımız:

Elbâzül - Eşheb'in siyânet (koruyucu) kanatları altından onu sevenleri dûr etmemesidir. Şefaatından bizleri mahrum kilmamasıdır.

GİRİŞ

İbrâhimî Derûbi hazretlerinin güçlü kalemlerinin mahsülü olan «Elbâzül-eşheb»e girmeden önce Gavşûl Âzama lâkabı (elkâbı) olan bu ismin tevcîhi sebebi hakkında düşüncelerimizi arzedelim, bundan da önce özet olarak Elbâzül-eşheb'in lugavî tahlilini yapmadan fayda vardır. Bâz: (köken olarak) aslında fârisî bir kelimedir ve o kökenden gelmektedir, doğan kuş mânâsını ifâde eder. Eşheb: Beyaz anlamadır. Böyle oluca «Elbâzül-eşheb» Allahın Akdoğanı olarak türkçe ye çevirisinde (tercemesinde) fayda vardır. Bu lugavî tahlil mânâ âleminde bizi şu sonuca da sürüklere daha doğrusu mânevî bir ipucu verir. Bâz: Birçok lügatlerde aynı zamanda kuşları avlamak için kullanılan aracı kuş demektir. Típkî avcıların diğer keklikleri saydetmek (avlamak) için bir kafes derûnunda taşıdıkları keklik gibi zâhirdeki bu görüntü bir anda müfekkeremizi istidat erbâbı mûridâni irşât halkasına celb eyleyen evlîyâullahın halkasına aldıkları matlûbîni hatırlatır. Malûmdur ki irşâda mezûn gerçek mûridler típkî bir mîknâtisin demir parçalarını çekişi gibi istediklerini zorla cezbederler. Bir gün yüce bir velînin irşâd halkasına kendisini kabul istirhâmında bulunan bir tâlib: O mûrsîdi kâmilin huzûruna gelir. Silki (terbiyesine) irşâdına alınmasını ister. Mûrsîdi kâmil cevâben kendisine istihâreye yatıp ertesi günü göreceği rûyâyi ken-

disine anlattıktan sonra bir karar verebileceğini söyler. O tâlib kişi gittikten sonra mûrşîdin kendisini zorla cezbettiği bir hak âşıgi insanı kâmile:

— Yâ hazret! Sen bana bu tâlib gibi istihâreye yatmaklığımı tenbih etmedin, korkarım ki beni silk-i (terbiyene) irşâdına almamış olasın der.

Mûrşîdi kâmîl şu ilâhî esrar dolu cevâbi verir:

— Hayır, bilâkis sen çoktan irşâd halkasına dahil oldun. Zorla mânevî bir cezbe ile geldin, getirtildin. Aslında istihâre tâlibler içindir. Matlûblar için böyle şeylere gerek yoktur onlar zorla getiriliirler tipki miknâtisin demiri çekmesi gibi der.

Ey okuyucum devrinin ferîdi (en büyüğü) olan tek İnsâni Kâmili bulunan Gavşûl Âzam Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) böyle nice nice tâlib ve matlûbları cezbeden bir irşâd sultânı idi.

Şimdi tekrar Gavşûl Âzama «Elbâzûl-esheb» denilmesinin zâhirî ve bâtinî sebeplerini inceliyelim: Elbet Abdülkaadiri Geylânî hazretlerine «Bâzûl-esheb» Allahü Teâlânın Beyaz Doğanı denilmesinin zâhirî olandan başka ledünnî bir sebebi vardır. Nitekim vârisi mânevîsi oldukları Resûlü Kibriyaya «Ümmî» lakabının izâfesi dahi ilâhî bir hikmete müsteniddir. Arif bir şâirin hikmet dolu şu beyti bunu açıklamaktadır:

O'na ümmî lâkab olmak mahzâ
Olduğundan dürrür - ümmûl eşyâ.

Filhakika bütün ulûmu bâtinâ ve zâhirenin menbârı olan İki Cihan Selrverine «Ümmî» lâkabı verilmesi kendilerinin bütün mükevvenâtın vâlidi (ana) oluşları sebebi hilkat ve kâinat bulunuşundandır.

Gavşûl Âzam Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) ye de «Elbâzûl-esheb» denilmesinin ilâhî derinliklerine inmek gerekir. Vâkıa zâhirde 4'üncü Murad Han hazretleri-

nin Bağdat'ı fethi sırasında yakını ve cengâverlerinden birine Gavşûl Samedânînin ak bir doğan şeklinde temessûl edip kaleyi feth için düşmanın zayıf noktasına işaret buyurması o sûretle kalenin fethi müyesser oluşu yüce Gavsa bu ismin verilmesine sebep olmuştur. Ayrica Gavşûl Âzama (K.S.) Şeyhinin (Er Dabbas'ın) otururlar iken bir doğan kuşunun gelerek vaktiyle eşkiyâlar tarafından alınan vâlidei mükerremelerinin başörtüsünü getirip şeyhi mübâreklerine verisi de yüce velîye Allahın Doğanı denilmesinin bir sebebini teşkil eder. Lâkin kendilerine «Elbâzûl-esheb» denilmesi bu zâhirî sebeplerden daha derin Rabbânî hikmete müsteniddir, bunda hiç şüphe yoktur. Kanaatımızca bu sîr İbrâhîmi Derûbice de malûmdur. Seyrisûlûk erbâbinin ittifakla yüce ve eşsiz mertebesine kâil oldukları Gavşûl Âzam (Heykelî Nûrânî) devrinin «İnsâni Kâmîl»i idi. Yâni Kutbûl İrşâd, Gavsiyyet, Kutbulaktablık mânevî görevlerinin hepsi onda toplanmıştı. İşte «Elbâzûl-esheb» lâkabının (elkab) izâfesi ve kökenlerini burada bulmak gereklidir. Bâzı İlâhî hakikatları memûriyeti mânevîsi gereği nefsinde cemeden Gûlşenî tarikatının pîri Sezaî Gûlşenî hazretlerinin önce ele alacağımız bir şîiri «Elbâzûl-esheb» izâfesi sîrrini anlatır. O da varlık libâsını İlâhî aşıkla yırtan her devrin İnsâni Kâmiline Bâz ve Serbûz isimlerinin verilmesi esbâbını da çok sarîh bir sûrette açıklamaktadır. Tipki «Elbâzûl-esheb» gibi.

«Çâk eden varlık kîbasın aşk ile serbâz olur
Dehr içinde böyle kâmîl er aransa az olur.

Sanma ey âşık niyâzin olmaya gâyet pezîr
Gâyeti her bir niyâzin bilmışem ki nâz olur.

Kaydı unsurda kalanlar âlemi esfalededir
Kim halâs olduysa andan âsümân pervâz olur

Bâşü canından geçip her kimki aşkla yoğ ola
Zümrei usşâk içinde cümleden mümtâz olur.

Bu esrâri ilâhîyeyi ifâde buyuran nazmlardan şu sonuçlar çıkar:

Unsur kaydında olanlar avâmdir ve Esfel âlemine mensubturlar.

Mutasavvifini kirâma göre mürgü lâhût (Lâhût âlemine mensup bir kuş olmadan) unsûriyet kaydından kurtulunamaz.

Ancak kuşlar da büyülük ve küçülük derecelerine göre güçleri nispetinde tûti-i dîlrûba, bûlbûlû şeydâ, doğan, v.s. olurlar. Doğan olmak yâni serbâz olmak (mânâ âleminin Serbâzi olmak) her sülûk erbâbinin kârı değildir.

Değil her câna yahu
Belki her cânâna da vermezler.

O Kutbûl irşâd Gavs, Kutbûlaktâbm gibi eimmei sofiyeye mahsustur. Nitekim:

«Dehr içinde böyle kâmil er aransa az olur»
mîsrâi bu sırrı mâtufтур. Yâni Serbâz: Elbâzûl-eşheb olmak degme veliyullahın bile kârı değildir. Zirâ seyri illallah nâmütenahidir (sonsuz olur). Bu kısa tahlil sofiye istilâhında Gavsûl Azama «Bâzûleşheb» denilmesinin mânâ derinliklerindeki sırrını da çözer. Bu muâmmâ yüce bir sirdür.

(Bu sırrı evliyaullah içinde mücme bir şekilde yalnız Hazreti Sezâî'nin çözmesi elbet bir tesâdiüf eseri değildir. Cenâbi Hak Azze ve Celle'nin tam ve ekmel mazhari olan her velî (Allah dostu) bir ilâhi tecâlliyyi ifşâeder, nitekim Şeyh Ekber (K.S.) de Füsûs ve Fütûhâ-

tında Resûlü Kibriyâdan aldığı emirle başka bir sırrı İlâhîyi açıklamıştır. Hz. Sezâî Gûlsenî ise bu gibi gizliliklerin ifşâsına memûr ve mezûn bir Ehlullahtır. Şu satırları yazarken Gavsûl Azamın ruhâniyeti ile Sezâî Gûlsenî (K.S.) ünün ruhâniyeti ummâni vahdette hem bezmi visâl olur gibidir. Bu sözleri bizim nâçiz lisânımızdan söyleyenler de onlardır. Su anda bir cezbeye tutulan her âşık hiç şüphesiz «Yitirdim benliği benlik bana Hak benliğimdedir» der)

«Gûlsenî hazretlerindeki Hûdânın ilim mazhari o kadar haşmetle şâşâpaştır ki) uzun ve sonu gelmez zaman içinde yalnız «O» dinlenecektir. Nitekim şarkın ulûmunu çalıp kendinde yapmacık bir ilim tevehhüm eden garbin en yüce filozof ve bilginleri dahi Gûlsenî hazretlerinin esrârından bir nebzesi alarak allâme taslaklı yapmıştır. Ne kadar üzülsek yeridir ki biz şarkın vefâsuz ve kendini bilmez evlâdi bu yüce nasîbimizden bilebihâberiz (habersiz). Son asrin en büyük Garp filozoflarından Bergson (intüvisyon) nazaryesini Hazreti Gûlsenîden hem de derinliklerine vâkif olmadan almıştır»

Hüviyyet sırrına mahrem gönüldür,
Anın için cümleden âlem gönüldür

Bilinir ilm ile her şeyin ashı
Bilinmez noktai mübhem gönüldür.

Ne hikmettir ki Henri Bergson'a, İnsanlar metafizik hakikatlari ancak sezişle anlarlar akilla anlayamazlar dedirtmiştir. San'ata ilimden üstün yer verdirmiştir. Şimdi nasıl hem Gavsûl Azam Abdülkaadir Geylânî hem Gûlsenî'nin femm-i mübâreklerinden su beyti okumazsınız:

Pir önünde okuyan bi harf aşkin nâmesin
Bizebân lâl (konuşamaz) eyledi cümle cihân allâ-
mesin.

Mekteb-i irfân içinde dersi vahdetten alan
Okudu bilgi nedir, bu kesretin hengâmesin.

Kısaca hazreti Sezâinin tuyûru mânevîyye hakkındaki ifşâatına bir göz attıktan sonra mârûzâtımızın bir yerinde gösterip ve ilmî etüd sonucu serbâzin «Elbâzül-eşheb» olduğunu kanıtlayacağız. Hemen ilâve edelim ki Rizâ Tevfik'in dediği gibi eş'ârîl Gûlşenî de öyle mânâ hazineleri gizlidir ki bu pâkize eş'ârin bir benzerini garp, hattâ şarkta bile bulmak mümkün değildir. Çârı unsurla mukayyed olmamak için yâ tûti-i hakikat gû, ya bûlbûlû şeydâ yahut aşk göklerinin serbâzi olmak gerektiğini dile getiren beyitler aşağıdadır:)

Bu Sezâi bâzedip şevk ile bâli himmetin
Âşıyâni kutbe kondurdu gönü'l hammâmesin.

Yine:

Geç ey bûlbûl bu hâristanda durma
Dikensiz güllü bir gûlzâr olurmuş.

Ve dahi;

Gûlüstâni lâmekâna azmeden cân bûlbûlû
Arzûsü gâlibâ biçârenin vahdet gûlü.

Yine:

Bu ten ankâi zâtin lâlesidir
Gönü'l vahdet yemidir, dânesidir.

Sezâi gördü dildârin ezelden
Anunçün tâ ebed divânesidir.

Ayrıca hazretin topluca ve seçilmiş eş'ârlinden bazı parçalarını da aşağıya almaktayız ki, bir yerde görmediğim bu seçmeleri toplarken gönü'l gâsy olmaktadır. Elbet bütün bu mânevî füyûzât Gâvsül Azamın yüce ruhâniyetinin lutfu ihsânıdır. Şu ânda hûşû ile Gâvsül Azam Abdülkadir Geylânî hazretlerine gönlümden su nağmeler yükseliyor:

Veliler Şâhi Abdülkaadir Geylânî hazretlerine:

Sen ki hârâ bir nazâr kilsan erir de sû olur
Âsiki didârının çeşminde yaşlar cû olur

Gâvsülâzam kim senin aşkinla mest olmuşa gel
Lâ demez her bir nefeste fikri illâ hû olur.

**

Bunca esrâr söylenir mi olmasa sevgin senin
Dilde pûnhân (gizlilik) olmasa sevgin bu nâçiz bende-
nin

Lâl (susmak) olan diller mübârek Gâvs adıyla yâ vefi
Açulup nutka gelip kalkar hicâbi didenin.

Gâvsül Azamın elkabi şerifesinden olan «Elbâzül-eşhebin sofiyye istilâhındaki mânâi bûlendini incelerken yüce velînin rûhâniyetinin telkin ettiği vecd ile yazdığımız nâçiz misraları sunmuş, orada arzettiğimiz gibi lâl dilleri açan Gâvsın yüce kudretine şükranımızi belirtmiştık. Bu konuda en derin hakaiki dile getiren Sezâi Gûlşenî hazretlerinin nâşenide eş'âri bu vesile ile derleyeceğimizi de vaad etmiştik. Şimdi bu vesile ile dillerden düşmemesi gereken ebyâti sunuyoruz:

Rüya ve akla uyma seni dâma uğratır
Gel müşezârı aşka girüp sende şiri ol.

**

**Ey Sezâi hilei ağıyarden havf eylemem
Yâr ile çok etmişim peymân peymân üstüne.**

Anlamı: Ey Sezai, düşman ve ağıyârin hilelerinden hiç pervam yoktur. Zira yâr ile yemin yemin üzerine söyleşip ahdettim demektir.

**Gel cihetsiz âlemi dilde olan seyrâni gör
Cümle eşyada hüviyyet veçhidir iden zuhur.**

Anlamı: Gel cihetsiz şu gönül âleminde olan cünbüş ve seyrâni gör. Gafil olma bütün eşyada gözüken O'dur. Yâni hüvviyyet sırrıdır, demektir.

Şimdi aşağıya dercettiğimiz beyit zâhirde ehlullahın alçak gönüllülük gereği kendilerini acz içre imiş gibi gösterip ondan gafil olan zâhir perestleri tasvir eder.

**Katrei acz içre ârif cilve eyler zâhidâ
Katrei destinde pinhan mevç uran ummâni gör.**

Anlamı: Ey sofu zâhit, yanılıp da ehlullahı âciz sanma, biraz gözünü aç. O âciz katusinde heybetle dalgalanan ummâni gör.

**Nefhai ruhul kudüstür sureti insanı gör
Hakkı isbat eyleyen ol hücceti bürhanı gör.**

Anlamı: Ruhulkudüsün üflemesi olan insan süretini gör. Hak Teâlâyı isbat eden velilerin simâlarındaki Hüdânin varlığının canlı hüccetini temâşâ et demektir.

Vesilelerle arzettiğimiz gibi «Elbâzül-esheb» elkabı şerifesinin sırrını en güzel ifâde buyuran şüphesiz ki Hazreti Sezâi'dir. Ancak mutasavvifini kirâmin tümü de birer nebze olsun hâki esfelden halâs olma yolunun ancak «bâz» hüvviyyetini iktisâb etmekle mümkün olabileceğine işaret buyurmuşlardır. İmkân ve hacmi-

miz nisbetinde bu bahislere de ilîseceğiz. Bu yüce Hak şuerâsi arasında şairlerin dâhilerinden birisi vardır ki burada ona yer vermeden geçemedik. Vâkiâ bu yüce şairimiz mevzu olarak batahsis «bâz»ı incelemiş değildir. Ancak Gaysül Âzamın diyarı irşâdi olan Bağdatia ilgisi ve Seyyid Abdülkaadir Geylânî'nin ceddi mânevileri ehli beyti dile getirmedeki kudreti yönünden tâzimle yâd edilmesi gerekir ki işte buracıkta onu yerine getiriyoruz. Bu dâhi şairimiz soğuk taş odalarında yanma sırrına ermiştir.

Böyle yandı Fuzûlî soğuk taş odalarda.

Okurlarımız elbet anladılar, bu yüce ozan Fuzûlî'mızdır. Bakın Şahî Velâyet haklarında ne içtenlikle meth ü senâda bulunuyor. Şahî Velâyet Hazreti Ali (K.V.) ün acısını gönülden duyanların ancak halâs bulacağına işaret ediyor. (Şahî Velâyetin methi hakkında):

**Kahrdan ikrah edenler lutfa olmaz müstahak
Müstäidi derd olanlar kabili dermân olur.**

**Mihnete sabreleyen rahat tapar çün Yusûfa
Saltanat bahtının evvel pâyesi zindan olur.**

**Ger riza olsa kazaya müşkil olmaz hiç hâl
Ârike sabreleyen her müşkil ki var asân olur.**

**Yüz meşakkat çekse kâmi dil tapar encâmi kâr
Her kimin âleme mevlâsı şehi merdân olur.**

Seyyidüssüheda Hazreti Hüseyin hakkındaki mer-siyesi ise şu güzide ebyâtı ihtiyâ etmektedir:

**Mahi muharrem oldu meserret haramdır,
Matem bugün şeriata bir ihtiârâmdir**

**Teciddi mâtemi şühedâ nef'isiz değil
Gaflet serayı dehirde tenbihi âmdur.**

Kavgası ger belâî hazini sehil sanma kim
Naksı vefai dehre delili tâmdir.

Şâd olmasun bu vâkiâdan şâd olan gönü'l
Bir dem belâü gussâdan azad olan gönü'l.

Bugün konuşulan lisâna çevirisini dinleyenler Fuzulînin ne derin lirik bir şâir olduğunu Kerbelâ vakâsına nasıl içten duyduğunu öğrenirler:

«Muharrem ayı geldi, bu ayda gönü'l ehli olanlar için meseret sevinç haramdır. Bugün teessür duymak her şeyden önce şeriata saygı göstermek demektir. Şehitler matemini bu vesile ile tazelemek, faydasız sanma bu dehr denilen dünya gaflet sarayının içyüzünü sana anlatır ki bu keyfiyet herkes için bir nevi uykudan uyanmaktadır. Kerbelâ kavgasının hüzünü duymak kolay değildir. İbret gözünü açarsan bu dehri vefasızlığının bir delilidir» demektir.

Koca Fuzulî yine Hazreti Hüseyinin şehadeti başında bakın ne söylüyor:

Şâd olmasın bu vâkiâdan şâd olan gönü'l,
Bir dem belâî gussâdan azad olan gönü'l.

Anlamı: Kerbelâ vakâ'i hazininden keder yerine sevinç duyan gönüller dilerim ki bir ân gamdan kurtulmasın.

Fuzulî vefası olmayan çarha Kerbelâ vakâ'sı dolayısı ile nasıl levî ediyor:

Bir rahm kılmadın ciğeri kan olanlara
Gurbette ruzigârı perişan olanlara

Ya şahı Kerbelâ ne revâ bunca gâm sana.
Derdi demademi elemü dem bedem sana.

Ey vefasız zaman, kasdin nedir ki ciğeri kan olan-

lara hiç merhamet etmedin. Gurbet diyârında talii, ruzigârı perişan olanlara hiç acımadın. Ey Kefbelâ şahı Hazreti Hüseyin senin gibi bir vücudu akdese bu kadar gam ne gerek? Bu kadar artan, her an fazlalaşan elem sana lâyik mi demektir.

Bu hazin ve içten, aynı zamanda Fuzulî'nin lirik dehâsını aksettiren eşâr bize şu beyti hatırlattı.

Her kimde aşk galip ise kurbu hazrete
Ol rütbe denlü anda belâdir füzünter

(Ziya Paşa)

Elbet Cenabı Hakkı çok sevenler bu fânide belâ üerde müsab olurlar. Hazreti Hüseyin (R.A.) in menkibesi bu sırın tecelliyyâtındandır.

Yâd et Fuzulî âli aba halin eyle ah
Kim ber ki ah ile yakılur harmanı günah.

Ey Fuzulî ehli beytin ahvalini yâd edüp ah eyle, bil ki günah harmanı ancak ah atesi ile yanar, yok olur, mânâsinadır.

Hemen itiraf edelim ki Gavşül Âzamın diyarı Bağdatta yaşayan Fuzulî kadar ehli beytin ıztırabını içtenlikle duyan lirik şair cihanda da azdır. Onun dili ile bütün ehli beyti sevenler şöyle feryat edecektir:

«Devri felek içirdi sana kâse kâse kan
Ey nes'ei harareti berki belâ Hüseyn.

Elbâzül-eşheb'i tasavvufî anlamı ile bilen ve bu lâkabin Gavşül Âzama tevcîhi sırrına agâh olan Hazreti Sezaâinin yanında Hüsnü Aşk şairi Galib Dede ve Bağdadî Fuzulî'ye de yer verdiğimiz gibi imkân nisbetinde diğer ehlullahtan da misralar almağa çalışacağız. Zira ileride hüviyyeti asliyesine değineceğimiz Şeyh Galib:

— 59 —

Çün evveli ma halaktı ol nûr
Sanii Hüda desem de mâzur.

diyen bir velî olduğu gibi Fuzulî de Niyazi Misri gibi hilkatin aşkıla vücut bulduğuna kani âriflerdendir. Bu giriş kışmımızı okuyanlar Hazreti Sezâinin «Elbâzül-eşheb» sırrına vâkîf olduğuna nereden kani oldun derlerse aşağıdaki iki beyti dikkatle okumalarını öğütelim:

Tâiri kuds ol çalîş ey gül hasen
Nûr iken esfelde kalmak pes neden.

Mürgidil pervâz edüp etmez karar
Şahî bâzı aşk aluptur lânesin.

Ey gül yüzlü güzel! Kutsal kuş ol, mânâ göklerine yücel. Sen bir nûr iken şu süflî yerde kalmak niye?

Gönül kuşu boyuna konacak bir yer bulamayarak dolaşır durur, daim kararsızdır. Meğer ki aşk — şahbâzı — yuvasını almış, demektir.

Şahbâz, serbâz kelimelerinin Elbâza delâletinde hiç şüphe var mı? Nitekim bir kelâmi kibârdâ Gavsûl Âzam bizzat kendileri bu sırrı teyid etmiş ve açıklamışlardır:

«Bir gün Hazreti Geylânî'ye Hallâcî Mansur hakkında bir sual irat edildikte Gavsûl Âzam şu cevabı vermişlerdir:

«O bir ârifi. Akıl kuşu bedenden çıkışip pervâz edip melâik saflarına geçtikten sonra «reyte rabbi» sırrına eremeyip yere düşmüş, hayretten hayrete giriftâr olup serhos ve müstağrak olmuştur. Ağzından çıkanı kimse anlamamış vehme düşmüştür» buyurmuşlardır.»

Hüner Elbâzül-eşheb olmaktadır. Bu yüce kelâmin

«Çâk eden varlık kibasın aşk ile serbâz olur,
Dehr içinde böyle kâmil er aransa az olur.»

kelâmının başka bir tarzda ifadesi değil de nedir?

Hemen ilâve edelim ki seyrü sülükta sâfiye makamında olmak hattâ her velînin bile nasibi değildir. Her devirde bunlar bir, iki, nihayet üç zâtî âli kadirdir. Kutbüllâşâd, Gavs, Kutbülâtâb. Bazen bu makamat bir devirde bir tek zâtta birleşir ki o zât Gavsûl Âzam gibi İnsani Kâmil olur. Burada aklimiza gelen şu misraî söyleyelim:

Sâyü lerzişle değil bu sana Hakkın ihsanı

Okurlarımız derinliğine tahlilini yaptığımız bu konuda Hazreti Sezâinin «Elbâzül-eşheb» lâkabının Gavsûl Âzama verilişindeki ilâhî sırrı çok güzel anlasalar gerektir, ancak yüce şairimiz Fuzulî'nin «bâz» kelimesi yönünden belki bir özel tahlili olmadığını ileri süreceklerdir. Hemen cevap verelim:

Fuzulî, lâkab ve isim olarak «Bâzül-eşheb»le derinliğine meşgul olmamıştır amma, o lâkabın, ismin müsemâası ile candan ünsiyyet peydâ etmiştir. Sadece müsemâa olan Abdülkaadir Geylânî hazretlerine değil, onun caddi pâki olan Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin'e ve ehli beyte bağlılığını, aşğını kanıtlamıştır. Unutulmasa gerektir ki Yüce Gavs pederleri tarafından Hazreti Hasan ve validei mükerremeleri tarafından ise şehidi Kerbelâ Hazreti Hüseyin'e müntesibdir. Başta Hazreti Ali (K.V.) ile ehli beytin nesibidir. Sonra Fuzulî:

«Bensiz çeküp ahlar figânlar»

diyecek kadar «ben» lâfzının künhüne inmiş yâni:

«Benlik ona yaraşır ez gayrı Hak fenâdir.»
diyen mutasavvîf ve âriflerin silkine katılmıştır.

O değil midir ki mecaz süretinde aşkı hakikiyi şu
beyitler ile diler getirmiştir:

Her gören aybetti âbi didei giryânum
Eyledim tahkik görmüş kimse yok cânânum
diyebilmiştir.

Anlamı: Gafiller benim aşkla perişan hâlimi görüp
ayıplıyorlar amma hiç biri de tahkik ettim cânânum
görmemiş diyor.

Yine:

Ey Fuzûlî cânâ yetmiştüm gönülden şükru kim
Bağladım bir dilbere kurtardım andan cânânum
diyor.

Yüce Mevlânâ aynı mahiyette şöyle demiyor mu
idi: Câna, senin akılları hayrette koyan hüsnüne doktor
nasıl devâ bulsun. O doktora bir nazar atfedecek
olsan billâhi ol tabibe de tedavi için ayrı bir doktor
gerekecek.

Fuzûliye ehli tasavvufun tarih boyunca bu derece
önem vermiş olması dâhi bir şair olmasından değil, gö
nül eri bir ârif de olmasındandır. Onun hikmet dolu
mîsralarını inceleyenler mecaz güzeri altında arzet
mek istediği aşkin aşkın aşk hakikî olduğunu anlamakta bir
güçlük çekmez.

Kad enarel aşku lîl usşakı minhacel hüda
Sâlikî rahi hakikat aşkı eyler iktida

Aşktır ol neşei kâmil kim andandır müdam
Meyde teşviri hararet neyde te'siri seda

Eylemez halvet sarayı sırrı vahdet mahremi
Âşiki maşuktan, maşuku âşıktan cüda

Aşk kilti çekti hattı harf vücudu âşika
Kim ola sâlik Hak isbatında nefyi maida.

Ey Fuzûlî intihâsız zevk buldun aşktan
Böyledir her iş ki Hak adile kılsan iptida.

Anlamı: Hazreti aşk âşiklar için doğru yolu mu
habbet sahrâhında çizmiştir. Hakikat yolcusu aşkın an
cak kendisine rehber edinir. O kâmil neş'e aşktır ki,
meyde yaygın olan hararet, neydeki tesir aşktandır.
Vahdet sırrının mahremi halvet sarayda âşiki maşuk
tan, maşuku âşıktan fark etmez. Aşk kalemi âşiki vücu
duna öyle bir hat çekti ki onunla âşık için Hûdâdan
gayrısı yok oldu. Ey Fuzûlî sen aşktan sonsuz bir
zevk buldun. Cenabı Hakkın adı ile başlayan her şey iş
te böyle olur demektir.

Bu satırlarda yine başka bir velînin söylediği su
manzum hakikati sezmemek mümkün mü?

Kalbi Mecnunu yararsan hazreti Leylâ çıkar
Zahidâ sen sanma Mecnun başka Leylâ başkadır.
Yenişehirli Avni Bey

Hazreti Leylâ yerine Hazreti Mevlâ da denebilir.
Esasen maksudu hakikî de budur. Yine Fuzûlî'nin:

Ey Fuzûlî çıkışa can, çıkmam tariki aşktan
Rehgûzârı ehli aşk üzre kılın medfen bana.

Anlamı: Canım çıkışa da aşk yolundan çıkmam,
mezarımı âşikların gelip geçtiği yerde yapın, demektir.

Şu beyitler lîrik rûbâi ve âşikâne eş'ârin emsaline
az rastlanır nûmuneleri olduğu gibi, ârifâne ebyatin da
bulunmaz örneklerini teşkil eder.

Demiş her goncaya âşıklığım razın saba derler
El ağzin tutmak olmaz korkarım ey gül sana derler

**Esirü derdü aşk ve mesti camı şevki çok amma
Biziz meshur olan Leyil sana Mecnun bana derler**

Koca Fuzulî ne kadar haklıdır.. Hakikî Mecnun ve Leylâyı bulmak pek güçtür. Ayrıca yüce ve ârif şairin:

**Perde çek aybına zulmet gibi halkın daim
Ger dilersen ki nasib ola sana âbi hayat.**

Ve:

**Aşkı derdinin devası kibili derman değil,
Ter ki cân derler bu derdin muteber dermanına.**

Anlamı: Aşk derdinin devası yoktur. Onun muteber dermanı terki cândır, demektir.

Bizim bu mutasavvîf şairimizin gayesi sadece mecâzi aşk olmayıp, aşkı hakikidir de... Leylât Mecnun kassisındaki bazı beyitler bunun canlı misalidir. Anlaşılımaktadır ki bu kissa vesilesile aşkı mecâziden hakikîye geçişin yollarını anlatmaktadır.

**Tutsam talebi hakikata râhi meczâz
Efsane behanesile arzetsem râz
Leyli sebebile vastın etsem ağız
Mecnun dilile etsem izhari niyâz**

mîsraları bu hakikatleri ifade etmektedir. Leylât sebebiyle hakikî aşk ve Ebed Sultanının hüsnünü dile getirdiği gibi, Mecnun diliyle de hüsnü ezeliye olan aşkı anlatmaktadır. Bu konuda öyle güzel örnekler vermiştir ki hilkat durdu¤ça bu eserler güzelliklerinden bir şey kaybetmeyecektir. Örneğin:

**Tedbir ile aşk zevk vermez
Tedbir diyarı aşka girmez**

**Aşk ile riya değil muvafık
Rüsvay gerek hemiše âşık.**

Yine:

**Fezayı aşkı çün gördüm salahı akıldan durem
Beni rüsва görüp aybetme ey nasih ki mazurem**

**Temerrûd akıl fermanından etsem dostlar billâh
Beni reyimle sanman aşk sultanına memurem.**

Yine sureta Leylât ile Mecnuna dair söylenen şu beyitlerin hakikatta vahdeti vücutu sırrına delâlet ettiğine şüphe var mıdır. Típkı Muhiddin İbni Arabî (K. S.) u gibi Fuzulî de bütün mükevvenâtın hakikatta zilli birer vücuttan ibaret olduğunu yâni madum bulunduğuna şüphe yoktur.

**Bizde ikilik nişanı yoktur,
Birbirinin özge canı yoktur,
Sanma ki ol oldur ve benim ben
Bir canla zindedir iki tén.**

Anlamı: Bizde yâni hüsnün senbolü Leylât ile âşılık timsali Kaysda —Mecnun— ayrılık, gayrılık yoktur. İkililik bahse konu değildir. Onların dili ile Fuzulî söyle demektedir: «Bizim ayrı varlık ve canımız yoktur, zannetmeyin ki ben benim o da odur. Biz bir canda hayat bulan iki teniz.»

Tasavvuf esrarını dile getiren şu beyitleri ve anlamını yazdığımızda Fuzulî'nin ne rütbe dil ehli ârif bir zât olduğu da anlaşılır.

**Mecnun dedi ey bütü perives
Hâşâ ki zaife urma âtes.
Yakmağa beni yeter hayalin
Yoktur bana takatı visalin**

Ol günkü gözümde var idi nur
Gözden yüzünü kaçırın ey hur

Aşk etti binai vası muhkem
Mâni de beni seninle hemdem

Ref oldu bu itibarı sûret
Hâşâ ki olam şikârı sûret

Canım gidelibi zamandır
Cismimdeki şimdi özge cândır.

Anlamı: Ey periye benzeyen güzel, benim gibi zaif kulunu ateşlere salma. Beni yakmağa zaten hayâlin yeter. Visaline ise takat getiremem. Vaktile ben beser mertebesinde iken, gözlerimde seni bu dünya gözlerile görecek ışık vardi. O zaman ey huri benden kaçın. Şimdi ise aşkımız vuslat binasını öyle sağlam bir hâle soktu ki artık ben sen, sen ben olduk. Bu suret itibarı ortadan kalktı, o hicab ref oldu. Hâşâ ki bundan sonra sûretin avi olayım. Beni ziruh görüyorsun amma bu görüş aldatıcıdır. Canım gideli epey zaman olmuştur. Şimdi cisminde başka bir can vardır. (Yâni nefâhî fihi min ruhi, aslina, katre deryaya kavuşmuştur).

Fuzûlî bundan sonra mutasavvîfîni kirâmin vahdeti vücut bâbında söyledikleri en yüce sırrı açıklamaktadır.

Ger ben ben isem nesin sen ey yâr
Ver sen sen isen neyim meni zar?

Anlamı: Ey yâr, eğer ben, ben isem ya sen nesin? Yok sen, sen isen ben neyim? demektir ki, bu derya durken katranın nâçiz varlığından bahse gerek olmadığına işarettilir.

Muhiddin İbni Arabî (K.S.) ilâhi bir cezbe hâlinde katrası olduğu ummanla her ân beraberlik neşvesile:

Zati Hakka: «Sen sen isen ben neyim? Ben bensem ya sen nesin» demiştir ki, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Fuzûlî Şeyh Ekberin bu yüce kelâmlarını nazım hâline getirmiştir denebilir. Bir nevi şirkî hafîyi ortadan kaldırınmak demek olan bu yüce telâkki şarkta kütübü semâviyyeden gelmiş garp mütfekkirlerince de zaman zaman esrârına vakîf olunmayarak benimsenmiştir.

(Ezcümle Hint felsefesinde de bu konuya çok geniş yer verilmiştir: Meselâ vahdet sırrını kocasından öğrenmek isteyen Hint mistiklerinden Maitrigie'ye kocası:

— Ya aziz zevcem! Eğer Allah ve kul diye iki varlık olsa idi, birbirlerini görmeleri gereklidir amma yegâne varlık olan Hûdânın varlığından başkası yoktur. Böyle olunca iki mevcudiyet yok ki biri diğerini görsün demiştir.)

İşte Fuzûlî «Elbâzül-eşheb» kelimesinin kronolojik tâhilîlini yapmamış olsa dahi ol lâkâb ve ismin müsemâsına ve şanlı ceddi pâkine karşı duyduğu sonsuz sevgisi ile bu mebhasta hakkı olan yeri almıştır. Onun eşârı şiirin lâyemut (ölmez) âbideleri olduğu gibi tasavvufî esrârın da derin akislerini ihtiva eder. Mutasavvîfîni kirâmin bu bâbtaki gayenin esmâ olmayıp müsemâmâ olduğuna dair işaretleri de bu sözümüzün ayrı bir bürhânıdır.

Bil müsemâdûr gözüm tâlimi esmâdan garaz misrâindaki telmih de buna matûftur. Koca Fuzûlî bâkin ilâhi esrâra ait daha nice cevherlerle bu hâlikati tarsin ediyor:

Biz cihân mâmuresin mâni de vîrân bilmîsez
Âfiyet gencin bu vîrân içte pînhân bilmîsez

Ger özün dâna bilir taklit ile sûret perest
Âlemi tahkikte biz anı nâdan bilmîsez.

Fenâ mertebesinin yüceligine de şu misralarla işaret etmektedir:

Ya Rab, beni et fenâya mülhak
Kim rahi fenâ imiş rehi Hak.

Anlamı: Ya Rabbi, beni hüviyyeti aslıyende fâni kil, fenâya erişenlerden et. Fenâ yolunun Hak yolu olduğunu bu suretle anlat demektir.

Aşik ve dâhi şairin ebcet okurken ilmi ledünne vassıl olan Mecnuna o mertebede ne yüce pâye verdiğine aşağıdaki beyitler canlı şahittir. Seyri sülükün bir devresinde insan «ve lekad kerremînâ beni âdem» sırrına agâh olur. İşte mecâz yolu sonunda Mecnunu bu mertebeyle ulaştırmıştır.

Leylânın ağzından anasına vasiyyet mahiyyetinde söylediği şu sözlerin derinliğine bakın. Leylâ anasına şunu diyor: Bensiz kalip ah ü figân ederek sahralara düştügün zaman Mecnuna rastlarsan o mecâz yoluyla hakiki aşkı yâni Cenabı Hakka varan o Allah dostunun etegine sarıl, ben mücerim için, o velînin duasını iste demektedir.

Bensiz çeküp âhlar, figânlar
Sahralara düştügün zamanlar

Düşse yolun yâr olan diyâra
Arzi gamum eyle ol nigâre.

Dâmanını tut rizasın iste,
Men mücerim için duasın iste.

Aşkin ister mecâz ister hakikisinin müptelâsı olan gönüller akı meâşin fermanını dinlemezler, akla isyan ederler. Çünkü onlar bilirler ki:

«Bu aklü fîkr ile mevâ bulunmaz.»
Aşağıdaki beyit bunu dile getiriyor:

Temerrûd akl fermanından etsem dostlar billâh
Beni reyimle sanman aşk sultanına memurem.

Anlamı: Aklin fermanına karşı gelsem de beni mâzur görün. Zirâ ben reyimle hareket etmiyorum. Aşk Sultanına me'murum, demektir.

Bazı kaba sofuların Hazreti Sezâînîn ikazına rağmen aşkı mecâziyi kötülemeleri, dalâletin tâ kendisidir: Mecnun Leylâ diyerek Mevlâyi bulmuştur. Onlar bu hakikattan gafilirdirler.

İsmail Fennî Efendi ustadımız (Vahdeti Vücud ve Muhiddini Arabî) namındaki âbide eserinde aynen Necmeddîni Kübra (K.S.) nün usulü âşeresine dayanarak şöyle buyuruyor.

Cenabı Hakka varacak yollar enfasin adedince çok ise de iki esas yol vardır:

- 1 — Zühd yolu,
- 2 — Aşk yolu.

1 — Zühd yolu ile vasili Hak olanlar akallî kalıdır. Belki on binde birdir.

2 — Aşk yolu ile Hakka varanlar ise sayılamayacak kadar fazladır, demektir. Yâni aşk yolu ile varanların iptidâsi zühd tarikindekilerin intihasına muadildir. Onların bidayı, zühd erbabının nihayetidir. Unutulmasın her şey mazharı esmâül hüsnadır. Her yerde, her seyde müteccelli odur. Aşkı Leylâdan garaz cezbi Hüdâdir. Kalbi Mecnunu açtıkta Hazreti Leylâ çökmektedir. Zühd erbabına bunu anlatmak hayli güç oluyor

Hazreti Sezâî'nin cihan değer misralarını incelerken «Elbâzül-esheb»in (Allahın Ak Doğanı) lâkabının serbâz ve şahbâza tekabül ettiğini arzetmiştik. Serbâz tuyûrun başı demek olduğu gibi şahbâz da iri bir cins beyaz doğan'a verilen addır. Nitekim Mevlevî tarikatı-

nin ikinci pîri dâhi şair Galib Dede —Şeyh Galib— Hüsnü Aşk nâmındaki ölümsüz eserinde sık sık «şehbâz» Beyaz Doğan'dan bahis buyurmaktadır. Gavşül Azama bu mübarek lâkabın verilmesi hem varlık libasını çâk etmesindendir, hem de evliyaullahın eazımı kutbulaktab bulunmasındandır. Diğer Allah dostu ve-lilere bu lâkab yerine bülbülü bağırfan, tûtii mucizegû derlerse de aslâ Kutbûlîşâd, Gavs, Kutbûlaktabtan gayrisine «Şehbâz» —Bâzüleşheb— denmez. Sofiye edebiyatında teamül budur. Sâye-i keremülgavs ile bu tâhlillerde isabet ettiğimiz Hazreti Sezâî'den ayrı Hüsnü Aşk mübdiince de teyid olunmaktadır. Hüsnü Aşkin kırkıncı sayfasında bir vesile getirilip «Şehbâz» ile «Kebk» yâni Ak doğanla keklik ayırt edilmiştir.

İkisi de gerçi kim nazarbâz
Amma biri kebk biri şehbâz.

Tuyûru mâneviyeden olan bir tür kuşun bazen kebk, bazen tûti, bazen doğan oluşları mertebelerine işaret içindir. Esasen nasıl Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnunu efsâne vesilesile râzi —esrâr— arz için yazılmışsa:

(Leyli diliyle vasfin etsem ağâz
Mecnun dilile etsem izhârı niyâz.)

Hüsnü Aşk da temsilî bir mecâzî aşkta aşkı ezeliyl dile getirmek için kaleme alınmıştır. Oradaki eşhasının hepsi temsilidir. İsmet, gayret v.s. gibi.

İste bu esrârı ilâhiye ile dolu eserde Şehbâz —El-bâzüleşheb— benzerliğini görmek erbabı idrâk için pek kolaydır. Esasen ârifâne bir beytin ifadesi veçhile Şeyh Galip sanki bu şaheseri meydana getirmek için dünyaya gelmiştir. Onda zuhuru esrârı hafîyye - gizli sırların zuhuru yer almıştır. Aşağıdaki beyit sanki:

«Birdir dedi âsinai vahdet,
Mevci ehadiyyet, Ahmedîyyet.»

hakikatini anlatmak için kaleme alınmıştır.

Anlamı: Vahdet, birlik sırına eren ârif bilir ki, Cenabı Hakkın ahedîyyet - birlik dalgası ile Habibi Ekremînin Hakikati Muhammediyye tesmiye edilen Ahmedîyyet mevci aynıdır. Bu sırra Muhaddînî Arabî (K.S.) Hazreti Musa ile Hazreti Harun arasındaki bir muhavereyi (Kur'ân-ı Azîmüssândaki aslını aynen muhafaza) ederken mertebi hakikattaki tefsirinde şöyle temas buyurmaktadır:

«Musa (A.S.) binbir kelâm için vadü Tûra giderken Harun (A.S.) a kendisine ve Hak Teâlâ Azze ve Celleye iman edenlerin tekrar putperestlige dönmemeleri hususunda müteyakkız bulunmasını tenbih etmiştir. Hz. Musa döndüğünde kavminin yine dalâlete sapıp altın buzağıyaaptığını gördükte: Hazreti Harunun sakalından tutarak bu hâle niçin fırsat verdiği makkamı tevbîhte söylemiştir. Kur'ân-ı Kerîmin zâhirî mânâsı budur. Batını mânâda Kur'ân-ı Kerîmi tefsir buyuran Şeyh Ekber söyle diyorlar://

Musa (A.S.) Haruna:

— Ne telâş ediyorsun. Haddi zâtında bu altın buzağıya tapanlar dahi o buzağıdaki mecalî-i ilâhiyeden olmakla Allahü Teâlâdan gayrisine tapmış olmazlar. O mazharda da taptıkları yine Haktan başkası değildir. Elbette zâhirî mânâdan bu çıkmamaktadır. Ancak unutmamalı ki Fahri Kâinat «Kur'ân-ı Kerîmde hiç bir kelime ve hattâ harf yoktur ki zâhirî mânâsı yanında bir de bâtinî mânâsı olmasın» buyurmuşlardır. Hazreti Muhiddîn keşif ehli evliyaullahtan olup onun Kur'ân-ı Kerîm tefsiri keşfe müstenit olup zâhir ulemasının kine benzemez. Esasen Allah kelâmını ilmi le-

dün esrârı ile tefsir buyuran zevât ancak bir kaç velîdir. Şeyh Ekber ve mânevî evlâdları Şeyhi Kebîr hazeratı gibi bu bâtinî tefsîri İsmail Fennî ustâdımız Hazreti Muhiddîne atfen şöyle izah buyuruyor:)

Fussu Harunda izah buyurulmuştur. Hak Sübâne ve Teâlâ, buzağıya tapanların üzerine Musa (A.S.) taslit ettiği gibi Harunu dahi taslit eder ki tâ ki Hak Teâlâya her surette ibadet edilmiş olsun. Bunun içindir ki envâi âlemden bir nevi kalmadı ki ana ibadet edilmemiş olsun. Maksat buzağı dahi her şey gibi mecalii ilâhiyeden birisidir. O ibadette hakikat mertebesinde Hak Teâlâya ibadettir.

**Şeş cihetten işten enni hitabin şüphesiz
Bicilhet seyretti Hakkı Kâbeden büthâneden,**

nazminin anlamı budur. Yoksa bazıbicarelerin sandığı gibi Hazreti Seyhin kasdi kaba putperestliği teşvik değildir. Şeyh Ekberin şanı, mertebesi bu misillü iftiraların çok yücedir, hiç bir iftira onun yüce pâyesine erişmez. Haci Bektaşı Veli hazretlerinin buyurdukları gibi «O öyle bir deryadir ki değme lâşe onu telvis edemez».

Esasen şeriat mertebesinde vechi hassa tapmak kûfürdür. Yüce ârif ve şair Şeyh Galib (K.S.) vahdet bâbında şöyle buyuruyor:

Bir hükmü kazayına muvafık,
Hüsün oldu cemâli aşka âşık

Bin can ile hüsünâ âlem ârâ
Cün oldu o Yusûfa Züleyhâ.

Mâşuk olacakken oldu âşık
Azra olacakken oldu vamuk.

Yine:

**Kim aşk hüsündür hüsün aşk
Sen rahi galattan eyledin meşk.**

Anlamı: Aslında âşık, mâşuk birdir, aşk hüsün, hüsün ise aşktır. Sen yanlış yoldasın demektir.

Nitekim hüsün mâşuk olacak iken âşık, azra olacak iken vamuk olmuştur. Bu ebyat bir tek hakikati açıklıyor: Âşıkla mâşuk aynı zülcelâlin muhtelif tecelliâleridir, tektir ve birbirinin aynıdır. Hazreti Ali (K.V.) aşağıdaki şiri ile bu hakikati ne güzel ifade ediyor:

**Devâuke fîke ve mâ testir
Vedâuke minke ve lâ tebsir**

**Ve tahsübü inneke cirmün sağırun
Ve fîke intâ ve'l-âlemü'l ekber**

Anlamı: Senin devân sendedir amma bilmezsin, hastalığın da yine sendendir. Amma anlayamazsin. Kendini küçük bir şey sanırsın, bilmezsin ki ekber âlem sende gizlidir, demektir.

Hazreti Mevlânâ bu bâbta bakın neler buyuruyor:

«Kevnû mekânda bir nûrdan başka vücut yoktur. O nûr zuhurun envâi ile zâhir olmuştur. Aynı nûrun tenevvüü iste âlem budur. Bundan başkası vekümü gururdur.

Yine:

Gâh güneş, gâh deniz olursun, gâh kaf dağı, gâh anka olursun. Aslında sen ne o, ne de busun.

Aynı mevzuda Kalâidül Cevahir'de mezkûr olduğu gibi Seyyidi Ahmedî Rûfâî hazretleri şöyle buyuruyor:

«Bir makama vasıl oldum ki, kalbime âsi olsam,
Allaha âsi olurdum.»

**

Hazreti Mevlânâ'nın yukarıdaki «gâh anka olursun» beyanı gâh Elbâzül-eşheb olursun'u da kapsar. Hepsi Odur. Hûdur. İşte Gavsûl Âzama verilen «Elbâzül-eşheb» lâkabı şerifinin sırrı da budur.

Hazreti Muhiddin Arabî bu vahdet sırını aşağıdaki mûbarek kelâmları ile ne güzel dile getiriyor:

«Kavmi Nuh büyük mekrü hile ettiler. Zira Allaha dâvet, dâvet olunana mekirdir. Zira dâvet olunan bidayeti emirde —işin evvelinde— Allahı gaib etmedi ki sonradan bulmuş olsun; ondan cüda olmadı, ayrılmadı ki cüda olsun» buyuruyor. İşte hakikî tevhid budur.

Vadii vahdet hakikatta makamı aşktır,
Kim müşahhas olmaz ol vadide sultandan geda.

Anlamı: Hakikî vahdet birlik makamı, makamı aşktır. Orada bayla geda birbirinden cüda olmadı (ayrıldmadı) demektir.

Haddi zâtında mağribi anka, elbâzüleşheb (Allahın Doğanı) olan da «Hüve»dir. Nûru ahadiyyet Mevlânâ'nın tâbiriyle gâh kâf, gâh deniz, gâh anka, gâh elbâz olur. Bu konuda büyük mutasavvifların ve ehli dil şairlerin teyidlerini arza devam edeceğiz. Hüsnü Aşktaki su misrâlar sûrete takılanlar için visâlin mümkün olamayacağını ne güzel anlatır.»

Yazık sana ey civân yazık
Olursun ol şivekârâ aşık.

— 74 —

Zâtüssuvere varırsın elbet
Eyler seni mübtelâyi mihnet.

Bu anlamı ile Galib Dede zâtüssuvere varmanın mihnete dûçâr olmakla bir olduğuna işaret ediyor ay-ni mahiyette Fuzûlinin de bir şîri vardır:

Delili cehildir aşk ehlîne sûret perest olmak.
Kki âkil iftirâkı mümkün ile ittisal etmez.

Anlamı: Aşk ehlî için bir sûrete tapmak cehaletinin delilidir. Akıllı kimse daima firkatta kalır, onu mümkünlle birleştirmez demektir. Koca Mevlânâ bakın ne buyuruyor:

«Ey tasavvuru evham ve idraki aklîden balater ve ziyadeden ziyade zâtı ecellü âlâ. Sen sûretsiz olduğun halde bu kadar sûretlerle tecelli ettiğine hem muvahhid, hem de müşebbih mütehayyirdir.»

Anlamı: Ey her türlü tasavvur ve aklın idrâkinden yüce olan zâtı ecellü âlâ (Cenâbi Hak). Sen kendin sûretsiz olduğun hâlde bunca sûrette görünmüş olmana hem muvahhid, hem müşebbih (hem teşbih hem tenzîh eden) hayrettedir demektir. Bu hususta şu aşağıdaki beyitler nice hakâiki ifâde etmektedir:

Demişsin görmedî kimse beni bu âlem içinde,
Nedir ya bunca yüzden yine seyrân olduğun canâ
Mekânlardan münezzehtir senin zâtı şerifin cün
Nedir yâ bunca yüzden yine seyrân olduğun canâ
Mekânlardan münezzehtir senin zâtı şerifin cün
Nedir ya kalbî mahzunumda virân olduğun canâ.

Anlamı: Beni bu âlemde kimseler görmedî demis-sin. Ya bunca yüzden seyrân olman, nedir? Mekânlardan münezzehim diyorsun ya kalbimde misafir olduğuna ne dersin, mânâsına nadir.

— 75 —

Bütün vahdeti vücüda taallük eden bu kutsal kelâmlar karşısında mertebeleri yönünden hazmedemebâzi zâhirperestlerin durumlarına biraz ilişelim:

Avâmü nâsin tasavvufa akıl erdirmeleri mümkün olmadığından onlara düşen görev tasavvuf ve vahdeti vücûd akaidinden bahsedildiği zaman vahdeti vücûd havassa evliyâ ve ehli sülûka mahsus bir itikattır. Anın hakikatini anlamak zevk ve keşif işidir, demektir. Hakkında hayırlı olan da budur.

Mâlüm olduğu vechile:

«Hak tecelli eyledi Mûsâ için

«Ne Aristo ne Ebû Ali ibni Sînâ için.

Hikmeti unutulmamalıdır. Yoksa bu avâmü nâsin zümrei etkiyâ ve evliyâya dil uzatmaları pek hatırnakır (tehlikelidir).

«Men ezali veliyyen ve fekad azentühü bi harp»

Hadisi kudsisinin gereği olan kahri ilâhiyi üzerlerine çekmektir. Bir çok defalar, bir çok vesilelerle tekrar ettigimiz gibi mânâi münifi: «Benim velîme eziyet edene şüphesiz ben ilâni harb etmişimdir» anlamınaadır.

Şirkî hafîye mübtelâ bu inkârcılara karşı şu şîrne güzel bir cevap teşkil eder. Onlar, evliyâullahî münkir olanlar nice ibâdât ve tâaaatta bulunsalar hafî olan şirklerinden halâs olamazlar.

Seni inkâr eden kâfir nice yapsa ibâdâtı
Çü dergâhi Muhammedde hebadır cümle tââti

Senin münkirlerin bulmaz necât ümmidi bir yerde
Sorar Allah o küffâra hisâbin rûzu mahserde.

Gavsûl Azam Eşseyh ve Esseyyid Hazreti Abdül-

kaadir Geylânî'nin şu mübârek kelâmlarından alınacak çok ders vardır. Hazreti Elbâzûl-eşheb bakın ne bûyuruyor:

«Hiç bir kul yoktur ki benim himmetime ihtiyacı olmasın.» İşte ehlullah budur ve onlara öyle hürmet gereklidir. Şirkî celî erbâbına olduğu gibi şirkî haffî erbâbî içinde şu âyeti celîlenin terhib edici mânâsını bir ân bile hatırdan çıkarmamalıyız. Evliyaullahâ öyle hürmet etmeliyiz.

«Ve lâ yuhaffefü anhümûl azab.»

Meâli şerifi: Onlardan asla azab tâhfif olunmaz —azabları azalmaz— demektir. Bu şirkî haffî erbâbî Allahın intikamı aziz olduğunu bir ân hatırdan dûr tutmamalıdır. Vahdeti vücûdu dile getiren şu kutsal sözlerdeki haşmete bakın:

Sen sineðe nihân olduğun hâlde ben bundan gafil imiþim. Gözde gören sen iken ben bundan dahi gaflette imiþim. Yaðadığım müddetçe cihanda senin nişanını ara. Bütün cihan sen imiþsin de ben gâfil imiþim.

Ey lâi mekânüm seni ben çok aradım çok,
Sinemde nihân olduçaðın tâ bilinince.

**

Şarkın bir çok benâm şuerası çâki esfelden kurtulmanın varlık libasının yırtılması ile kabil olduğunu belirtmişlerdir. Malûmdur ki mutasavvîfîni kirâm indinde en büyük dua «Allah vücûdu zâhirini yok etsin» duasıdır. Bunu ancak ehli bilir. Mânâ semâalarında tâyerân eden aktâba; mağribî anka, anka, şehbâz ve konumuzda olduğu gibi Elbâzûl-eşheb izâfe edildiği tasavvuf literatüründe çok görülür. Muttasil bahsettiği şerabin bizce hakikat şerabi olması pek mümkün olan

Omer Hayyam da bu anka mevzuuna çok ârif ve hakîmâne bir şekilde temas etmiştir. Bir rübâisinde söyle:

Dünya siytü şöhretini bırakıp, ne futa, ne atlas, ne de sof'a rağbet etmeyen insan mutludur. O kutlu kişi anka gibi her iki dünyadan fâriğ olmuştur. Bizler gibi harabelerde baykuş olmamıştır. Yine bir rübâisinde söyle diyor:

«Tûs beldesinde bir kalenin burcu üstüne konmuş cesmetli bir kuş gördüm. Keykâvus'un kellesi pençeleri arasında idi. O kelleye bakıp bakıp söyle diyordu:

— Yazıklar olsun. Hani senin kapında vaktile çalınan çanların uğultusu, hani tırapetlerinin sesi.»

İnsan bu rübâiyi okuyunca Hazreti Gavş'ın ahfâsına gerekli saygıyı göstermeyen gâfil hükümdar kellelerini Elbâzül-eşheb'in pençesinde görür gibi olup o haşmetli manzarayı ibretle seyrediyor. Elbâzüleşheb'in ihtişâmında idrâksız kafalara âleme geliş sebebimizi anlatan yücelik görüyor. Bu vesile ile Hayyam'dan da çok mânidar bir kaç rübâi alıyoruz. Zâhirperest ulema hakkında bakın ne diyor:

Onlar ki fazilette, bilgide ummândılar
Mecliste çerağ olup, kemâl ile yandılar

Yitirdiler yolları bu karanlık gecede
Bir masal söylediler uykuya yaslandılar

**

«İlâhi esrâri ne sen bilişsin ne de ben
Bu muammali kelimeyi ne sen okursun ne de ben
Bizim senin ve benim dedikodularımız ancak per-
denin arkasındadır
Perde inince ne sen kalırsın ne de ben?»

Her ne kadar renk ve rayiham güzel, yanağım lâle gibi yine dîlrüba, selvi gibi matbu ve rânâ ise de benim şeklimi yapan nakkaş beni bu arza niçin naksî tersim eylemiş bu anlaşılamadı.

Burada mecâzi aşkin kıymeti anlaşılıyor. Ham sofulara yazıklar olsun. Bir türlü «Nakkaş göründü naksî içinde» deki sırrı anlayamadılar. Başka bir rûbaide:

Mecâzi aşkin revnakı olmaz, yarı sönmüş ateş gibi şasaası yoktur. Âşık olan kimse aylar ve yıllarca, gece, gündüz ne yer, ne içер, ne de uykusu vardır.»

Burada aşkı mecâzi erbâbi kötülenmek gibi istenirse de bu itablar âşkı sadık olmayanlara tevcih edilmiştir.

Bende Mecnundan fuzun âşılık istidâdi var
Âşiki sadık menem Mecnunun ancak adı var.

Ey dervîş libâsı sâriyi (sûret elbiselerini) sırtından çıkar, onun alâyişine (süsüne) kendini kaptırma. Git şu eski kilimi sırtına al. O fakr kiliminin altındadır ki ancak saltanat sürebilirsin.

Ey ehliyetli kimse canım sana fedâ olsun. Böyle bir kimsenin kademeine baş koysam da caizdir. Gerçek cehennem nedir bilir misin? Dünya da cehennem denilen şey ehliyetsiz kimselerle muâsirettir.

Not: Hayyam'ın bir çok temayülâtında şarkın mutasavvîf veya hakîm şairlerinin fikirleri görünür, bu rübâide Sadi'nin bir beytine nazire olarak yazılmıştır.

Dünyada meşhur olmayan, ne futo, ne atlas, ne sof'a girmeyen kimse ne kadar mes'uttur. O kimse anka gibi her iki dünyadan fâriğ olmuş, bizim gibi harabelerde baykuş olmamıştır.

Bu desti (toprak ibrik) vaktiyle benim gibi biçâre bir âşikmiş. O da bir zamanlar bir güzelin zenciri zül-

füne mukayyet ve giriftârmış. Şimdi o destinin boyunda gördüğün bir kulp vaktiyle bir dilberin boynuna atılmış bir kol imiş.

Buradaki ince edebî san'at Hayyam'a hastır. Hemen hemen Hayyam hiç bir rübâisinde bu zirveye erişmemiştir. Aşkı mecâziye verilen bu önem bilvesile arzettiğimiz Hazreti Muhiddin Arabî (K.S.) ün Füsûsül-Hikem'in fusu Harundaki şu hikmet ve esrâr dolu sözleri hatırlattı. Hüdâi lemyezel esmâül hüsnâsi olan bu âlemdeki her bir mazhardan tecelli ile mahcupları ol tecelli ile tesellâ eylemiştir.

Ve
chi dilberden cemâlinle tecellâ eyledin,
Ehli aşkı ol tecelliyle tesellâ eyledin
Aşk ile maşûku aşık ismin izhâr eyleyüp
Mânide hüsnün gerüsünden temâşâ eyledin.

Anlamı: Dilberin güzel yüzünden cemâlinle görünerek aşk ehlini onunla teselli ettin. Maşûk ve aşık ismi şerifini izhâr buyurarak mânidे kendi hüsnünü seyreyledin, demektir.

Onun altında bütün ezkiya zebündurlar. Mağdûr ve menkûbdur. Sürahi ile kadehin arasındaki dostluğa bakınız ki dudak dudağa öpüştükleri hâlde yine aralarına kan düşmüştür.

N o t : Bazi kimseler bu rübâiyi Bayezidi Bestamî hazretlerine atfederler. Yine bazıları bu rübâide şaraptan bahsedildiği için Bayezidi Bestamî hazretlerine yakıştırmayıp Ömer Hayyama maletmekte isabet görürler. Bizce her şeyden evvel şaraptan maksudun bildiğimiz şarap mı yoksa hakikat iksiri mi olduğunun anlaşılması gereklidir. «Vesakahüm rabbühüm şaraben tahûrâ» âyeti kerimesi bunun iksîr-i hakikat olduğunu teyid etmektedir. Ona göre yakışıp yakışmadığı konusunda bir hükme varmak mümkün olabilir. Bu rübâide surahinin ağzının kadehin kenarına dokunuşun-

dan ve içindeki kırmızı şarabın bardağâ akışından kinaye ve âtif mevcuttur. Rübâi bizce şarab iksiri hâkat olarak kabul edildikte Hazreti Bayezidi Bestamî'ye atfında hiç bir mahzur yoktur. Esasen bu yüce veliye göre âlem denilen zilli vücut bugün de yoktur. El'an kemakândır. Var olan yalnız «Hü»dur. Ne Belkis, ne İblis vardır. Dağlar taslar bile hâkîkat mertebesinde ademi aslı üzeredir. Ve mel Belkisü mel İblîstir. Her şey Onun cemâl ve celâl sıfatlarının tecelliyatından ibârettir (Hazreti Elbâzül-eşheb olan da odur. Cibrili Emînde kâinata sığmayan kanatları ile onun bir tecelliisidir. Yeter ki onu görecek dide olsun. Her zerrenin «Enelhak» sedasını işitebilecek kulak bizde bulunabil-sin!)

Bir yudum şarap Keykâvus'un saltanatına tercih olunur, seher vakti bir rîndin ettiği feryâdi âşıkane zâhidlerin dualarına tercih olunur.

Ey gönül bir takım malûl, müptelâ adamların visalini isteme. Bir takım mesgul adamların muhabbeti ile mesgul olma. Dervîşlerin kapı eşigi etrafında dolaş. Belki o zaman bir kaç makbul adamın hüsnü kabulüne nâil olmuş olursun.

(Yazık o gönüle ki ona yanıklık yoktur. Yazık o gönüle ki bir güzelin muhabbetile müptelâ değildir. Senin aksız geçireceğin günden daha boş geçirilmiş bir zaman tasavvur edilemez)

Ruh âleminde insan müteyakkız olmalıdır. Göz, dil ve kulak yerlerinde oldukları sürece insan, gözsüz, dilsiz ve kulaksız görünmelidir.

N o t : Bunu da Ömer Hayyama yakıştırmayanlar vardır. Niyazi Mîsrî hazretlerinin:

Göz, kulak, dil kapiların baâla muhkem bir zaman Olakim Haktan yana gönlüden ola fethi bâb

şürini andurmaktadır.

Giriş kısmımızı baştan itibaren dikkatle takip eden okurlarımız kitabınaslındaki sebeplerle yetinmeksizin Gavsül Azam Esseyyid, Eşşeyh Abdülkaadir Geylânî hazretlerine «bâz» lâkabı verilmesinin derinliklerineindiğimizi esmâ ile müsemmâ arasındaki iltisakı arzemeğe çalıştığımızı hatırlarlar. Bu ismin kendilerine verilişi ilmi ledün esrârı ile ilgilidir. Esasen isim sofîye istilâhında lâfîz değil alîm ve kaadir gibi bir sıfattır. Bu gibi el kababında Hûdânin tecelli eyleiği mazahirin sıfatlarıdır. Meselâ «Ümmî» lâkamî Resûlü Kibriyaya âlemîlerin valid ve sebebi olduğu için verildiği gibi Hazreti Ali (K.V.) ye Aslan sıfatının izafesi de böyledir. İşte varlık kibasını çâk eden devrinin Kutbülâtâbî Gavsül Azama Allâhin Doğanı sıfatı da böyle verilmiştir. Bu konuda Hazreti Sezâî, Galib Dede, Fuzûlî, Feridettînî Attar, Hayyâm, emsali urefayı ișhad eden satırlarımız bunu sübût mertebesine vardırdığı gibi Hazreti Muhammedî Arabî, Hazreti Mevlânâ, Molla Câmi ve emîsalinden aldığımız örnekler de görüşümüzü teyid etmiştir. Bu yüce zevâtın hepsi bu noktada birdir. Esasen «Elbâzüleşheb»e bu ismi bütün haşmetile izâfede bu imanımızın rolü olacaktır. Her veli bu görüşümüzde bize ışık tutar dersek mubalâga etmemiş oluruz. Zarif bir şairimizin dediği gibi:

¶ Dört kitabın dediği bir sözdür anlarsan
Aşk ile baki kalan bir yüzdür anlarsan

Filhakika öyledir de ehlullah ayrı tarzı beyanlarla da bir sırrı açıklaşa vüslü noktaları birdir. Yeter ki anlayacak idrâke sahib olalım. Şimdiye kadar ki maruzatımızla Hazreti Sezâînin varlık kibasını çâk eden «Serbâz» ile «Elbâzüleşheb»i ifade buyurduğunu Elbâ-

züleşheb müsemması Abdülkaadir Geylânî hazretlerine ve yüce cedlerine duyduğu tâzim hissiyle Fuzûlî yüce sultana sonsuz sevgisini dile getirdiğini, vahdet esrârının eşsiz haznedârı Şeyhi Ekberin derin hikmetleriyle bu bâbta nice nice esrârı fâş ettiğini anlatmıştır. Hakikatta her bir veli zâtı bahtın ekmel ve etem mazhari olmakla Yüce Gavs «Elbâz» şeklinde de temessül etse görünen hep «Hû»dur.

Niyaziden görünen ol ben ancak kad ile sanım.

Bunda taaccüb edecek ne var? Yüce bir veli şöyle buyurmuştur:

— Bir ağaçtan «enni enallah» diyen Mevlâ neden bir insan mazharından âyân olmasın? Ne de olsa ben bir insanım. Bir ağaç parçası değilim demek tevazuunda bulunmuştur.

Deyüp enni enallah bir şecerden hazreti Mevlâ Tecelli sırrımı izhar eder dost.

İste hakikat budur.

Yukarılardan bir vesile ile tuyûru mânevîyyeden ve onların mânevî derecâtından bahsedip «Elbâzül-esheb» lâkabının ancak devirlerin insanı kâmiline verildiğine işaret etmiştir.

Feridettîn Attar'ın «Mantiküttayr»ında buna ait nice telmihler vardır. Manzum çevirisinden alacağım beyitlerle bu dâvayı kanıtlayabiliriz sanırım.

Mantiküttayr'da Simruğ denilen Elbâzül-esheb'e tekabül eden bir anka ve hümadan söz edilir:

Bir gece Çin şehri üstünden meğer
Nagehân simruğ geçti ve geber.

Bir kanadı Çine düştü kim ulu
Sad hezaran türlü nâkısla dolu

Eylediler ol katından bikarar
Her biri bir türlü nakşı ihtiyar.

Biri güneşe taptı bu sözi
Aya taptı birisi yıldızı.

Not: Her bir kavim simruğun bin bir nakışlı kanadının her bir rengini kendine tanrı yaptı. Amma o kanadın sahibi simruğu gören olmadı.

Büyük mutasavvîf şairimiz Hazreti Sezâî'nin bize esrârına vakıf olmayan mukallidi Henri Bergson külliyi idrak babında bakın ne diyor:

(İlme çok fazla güvenmeyin, ilmin metafizik hakikatları hâl edeceğini hayâl dahi etmeyin. Karanlık içere akan bir nehir düşünün. Bu nehir karanlıklar içinde akıyor. Her ilim bu nehrin aktığı sahanın bir kısmı ile mesgul olduğu için umumî akış istikametini tâyin edememektedir. Amma okuduğunuz bir san'at eseri size öyle bir heyecan kasırgası verir ki derhal ruhunuzda çakan bu şimşek nehrin umumî istikametini size aydınlatır. İşte metafizik hakikata böyle erişilir)

Bu satırlarda mesleki celili sofîyede sülük erbâbinin pek iyi bildiği cezbe ve sekir hâllerinin akıl yolu ile bir izahı yok mudur? Tabii keşif ve mânevî sekrin hakikati bu garp mütefakkirinin mechulüdür. Tekrar edelim, zirâ:

Hak tecelli eyledi Mûsâ için
Ne Aristo ne Ebu Sina için

Ol kuşun yüz bin kanadı var
Bir kanatnakşa tapan kâfidir

Mümin olan kuş birliğine inanır
Kâfir ol kuşu nakşı sanır

Bir kanada nice hayran kalasız
Kuşu iste kim, kanat ç;ok bulasız.

Elbâzüleşheb olan Cenabı Hakkın Ak Doğanı Hazreti Abdülkaadir'i bâz şeklinde görenler dahi onu gerçek ihtişâmi ile elbet görememişlerdir. Zirâ Elbâzül-esheb'in kanatlarını dahi bu maddi âlem ihata edemez. Nerede kaldı ki Elbâzül-esheb bu dünyaya sığmış olsun.

Bir gün Hazreti Mevlânâ'yı gerçek hüviyyeti ile bilen bir mûridi gönüller sultanı ile zâhiren dostluk eden birisine:

— Ya efendi hazretleri! Siz Mevlânâyi tanır misiniz? diye sorar. O zât cevaben:

— Bu nasıl söz? Her gün Mevlânâ ile konuşup ahabablik etmekteyim, der.

O zaman sahîh mi diye soran irfân gözü açık mûrid o zâtla beraber söyle bir gezintiye çıkarlar. Mûrid zâhirperest zâta:

— Sen Mevlânâ'yı tanırım demîstîn. Şimdi bak şu dağ ve ovalara, diye işaret ettiğe her taraf Hazreti Mevlânâ kesilir.

İste böyledir. Bu gibi zevât o kadar eşyayı muhittir ki başkasına yer yoktur.

Yine devrin insanı kâmili olan bir zâti âli kadir, kendisini işaretle:

— Kalbimin dört füssündan biri kâinatı içine almağa kâfidir. Üç füssü boş kalır, buyurmuştur.

Bu konu ile ilgili bir hadîsi şerif Mantikuttayr'da söyle anlatılmaktadır: Bir gün Resulü Kibriya Cebrail (A.S.) a söyle dedi:

— Ya kardeşim Cebrail! Seni kanatlarını ferîşetlik sûretinde görevim, der. Cebrail (A.S.):

— Katlanamazsan ya Resulallah, ayrıca ben bu

dünyalara siğmazam, der. Resulullahın ısrarı üzerine Cibrail (A.S.) Hazreti Peygambere:

— Yum gözlerini, deyip mübarek gözlerini açtırdıkta Efendimiz (S.A.V.) görürler ki Cibrail (A.S.) in ancak iki kanadı dünyaya siğabilmiş. Cibrail (A.S.) yine eski sûretine bürünüp Hazreti Resülü bağına basar. Görün kim, Cenabı Hak Azze ve Celle böyle ulu bir meleği Resülü Kibriyaya kullukla görevlendirdi.

N o t : /Burada Resülü Kibriyanın Cibrailin asıl hüviyetile görünmesine dayanamadığı gibi bir anlam çıkarmak kanımızca elbet yersizdir. Hakikati Muhammediyye demek olan Nûru Muhammed bundan münezzehtir. Ancak bu kıssada seyrü sülük erbâbinin makamâtına işaret vardır. Bir çok erbâbi sülük beşeriyet gereği fenâfillah tecelliyatına, tecelliî berkiye ilk tecelliyatda dayanamadıklarından onlara vaki tecelliler hep mürşidlerinin mazharında zâhir olur, İşte yapılan âtif budur.

Yine Mantıkuttayr'ın Dasitanı Leylâ ve Mecnun adlı kısmında:

Âşık olmayan kişinin canı yok,
Küfrü çoktur illâ hiç imanı yok.

denilmekte, Hüdhûd kuşu târif edilirken de, bu kuşu Simruğ denilen tuyûru mânevîyyenin padişahına mürşidleri götürecek rehber olarak kabul eylemektedir:

Kuşlara hüdhûd meğer rehber ola
Kim bu kuşlar yürüyeler ol yola.

N o t : Burada mürşidi kâmilin halkai irşâdına dahil etmek istediği aşkı ilâhi taliplerini kendine celp için kullandığı eski müridânına işaret vardır.

Ayrıca Mantıkuttayr'ı mütalâa eyleyenler defaat-

la tebarüz ettirdiğimiz gibi tuyûru mânevîye şeklinde temessül eden erbâbi sülükun derecâtına da işaret vardır.

Hüdhûd denilen mürid rehberi bakın kendisini nasıl tanıtmaktadır:

Âlemi baştan başa gezdim kamu

Hatırma, naklı yazdım kamu
Çün Süleyman ile eyledim sefer

Yokturur ben görmediğim berrü bahr
Kim tarikat ehline server benim

Yine şu güzel kitâanın nesre çevrilmiş derin mânasına bakın:

Korkmayın bir gönül için aslan dağ keçisi oluverir.
Korkak bir gönül karşısında ceylân bir kaplan gibidir.
Eğer korkmaz isen denizler önünde bir ova gibi tehlike-
siz, dümdüz uzanıp gider. Korkarsan her dalgasında
bir timsah vardır zannedersin.

Yüce mutasavvîf gönüller fâtihi İkbal «Doğan»
hakkında bakın neler dile getiriyor:

Onun kudretli kalemi ile Doğan kuşlarının yavrularına nasihatını okurken Elbâzül-eşheb (Allahın Ak Doğanını) bir ân gözlerden uzak tutmak mümkün mü?
Bilirsin ki Doğanların yardımîsi, cevheri birdir. Bir avuç kânat oldukları halde yürekleri aslandır.

N o t : Elbâzül-eşheb'i (Allahın Doğanını) Allahın Aslanı ve Gavsûl Âzamın ceddi pâki Hazreti Ali (K.V.) ye bağlayan böyle cinas ve kinayeli bir bedia gördünüz mü?

Mevlânâ Celâleddini Rumî Hazretlerinin mânevî tilmizi Pakistan yüce şâiri İkbâl de aynı konulara başka yönlerden temas buyurmuştur. Tasavvufun derinliklerine âsına bu Mevlânâ âsığı yüce şair Hazreti Mevlânâ'nın şu kutsal kelâmlarını kendisine düsturu hareket yapmıştır:

«Dün Şeyh elinde bir mum şehri dolaşıyor ve söyle diyordu: Artık hayvanattan canım sıkıldı. İnsan istiyorum, insan.»

Not: Bu çok derin sözler bize Niyazi Mîsrî hazretlerinin şu misrağını hatırlattı: «Sen hayvanı geçmeden insanı arzularsun.» Hüner insanı bulabilmektedir.

Büyük şâir İkbal Elbâzi telmihen bakın ne diyor:

«Aşk korkaklara pek az kıymet verir. Lâkin sütlünlere avladığı için şahinlere —yâni doğana— canını bile verir.»

Not: Okurlarımız hatırlayacaktır ki «Bâz» kelimesinin kökenini incelerken bâz'ın aynı zamanda keklikleri avlayan yüce kafesine alan kuşa da denildiğine işarette bulunmustuk. Bunu edebî bir san'at tecelliyatı ile ve hakikata da uygun olarak aşk mıknatısı ile matlâbları cezbeden mûrsîdi kâmile benzetmişistik.

Büyük İslâm mutasavvîf şairinden seçmelere devam edelim:

Bir fakir Tûr dağına cıkmış söyle尼yordu. Senin canın kendi içindeki esrârdan bihaberdir. Git insan ara. Allah bile insanın peşinde koşup duruyor.

Not: Hemen hemen hakikî insanı yâni farktan cem'e, cem'den yine fark'a gelen kâmil insanı bu derece yücelten ve insan hakikatini bu kadar incelikle ibret nazarlarına seren bir yazıya rastlamadık. Burada «men arefe nefsehu fekad arefe rabbe» kutsal kelâmi sanki şerhedilmiş gibidir. «Git insan ara» derken mûrsîdi kâmilin kasdedildiğine şüphe var mı?

Tıflı canı beyzai tenden tevellüd eylemez
Nefsini akd eleyüp bir merde mahrem olmasa
beyti gayrı ihtiyarı dudaklarımızdan dökülüverdi.

Hele hele «Allah bile insanın peşinden koşup duruyor» sözünde hakikati Muhammediyye aynasında kendini görüp âşık olan zâtı bahtın Habibi Ekremine aşk ile başlayıp ol Ebed Sultanının velilerine olan aşıklı da dile gelmektedir.

Nitekim Gavşûl Âzam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) bu konuda Risalei Gavsiyyelerinde aynen söyle buyuuyuyor:

«Ey Gavs! Ben ne güzel talibim. İnsan ne güzel matlûbdur. İnsan ne güzel râkibtir. Bütün âlem ona ne güzel merkûbtur.»

Görülüyor ki, «Allah bile insanın peşinde koşar» beyti yüce Gavş'ın Hûdâi Lemyezel tarafından sırrına vaki «ben ne güzel talibim. İnsan ne güzel matlûbtur» sir ve hikmeti ile ahenktardır. Daha doğrusu bir çok ârif gönüllere nûr saçan Gavşûl Âzam anlaşılıyor ki İkbal'in ârif ve âşık gönüle de nûr ve hidayet serpmiştir. Burada bu vesile ile Yüce Gavş'ın «Hic kimse benim himmetimden müstağni değildir» mübârek kâlâmını hatırlamamak mümkün mü?»

Yine İkbal:
Ey kâle seyhi, ihtimal sen bilmezsın. Aşk ciha-

ninin da bir mahşeri vardır. O mahşerde günah, ameller defteri, mizan, terazi, gibi şeyler yoktur. O mahşerde ne müslümanlık, ne kâfirlik vardır.»

Bu beyit de mutlaka Gavsül Âzamın şu meâldeki kutsal kelâmindan mülhemdir:

«Ey Gavsül Âzam, benim nebi ve resüllerden başka bir takım kullarım vardır ki onların hâline ne dünya halkı, ne âhiret halkı, ne cennet ehli, ne cehennem ehlinden bir kimse, ne de bir melek muttali değildir. Onları cennet, cehennem, sevab, ikab, huriler, köşkler, gilman ve vildan için de yaratmadım. Her ne kadar tanıp bilmese de onların dünyada varlığına inanana lara ne mutlu...»

Koca Yunus bu konuda şu ârifâne beyti söyler:

Senin aşıkların kılmaz nazar firdevsi âlâya
Ne huriden haber söyler, ne meylerler musaffaya

Nukusu masüvallahtan geçirmiş bunları aşkin
Kumuşlar cümle sevdayı dolaşmışlar bu sevdaya.

Muhiddin Arabî (K.S.) de bu mevzuda şöyle buyuyorlar:

«Ben kiyamet gününe kadar gelecek kutbülâtâbların hepsini ismen bilirim, fakat ifşâ edemem, şol sebepten ki ifşâ edersem onları bildikleri halde itaat etmeyecekler âsi olur. Halbuki bilmeden işleyecekleri kusur ve günah sebebi mağfiret olabilir.»

Kimi ariyorsun? Niye istirap içindesin? O bütün zuhuru ile meydanda, sen örtü altında gizlisin. Onu ararsan kendinden başkasını, kendini ararsan da ondan başkasını bulamazsin.

¶ Etrafına bakıp kimi ararsın
Gördüğün rüyada yalnız sen varsın

Bu tehi kubbeyi kuran sendedir
Kâbeyse maksudun Rahman sendedir
Hüner bu sırrı dile getireilmektedir.

Zâten Elbâzül-eşheb diyen diller Yüce Gavs'ın (eminim) bir ân himmet ve yardımından dûr olmamışlardır.

1 — Keklik, sülün ve sigircık kuşu ile düşüp kalkma. Meğer ki onları avlamak isteyesin.

2 — Ceylânlar, koyunlar gibi sürü olup gezme, dedelerin gibi tek başına yaşı.

3 — Yerde dane toplamak çok yanlış bir şeydir. Allah bize geniş fezalar ihsan buyurmuş.

4 — Sen melekler gibi satvet ve azametle uçarsın. Senin damarlarında Ak Doğanların kani dolaşır.

Ârif ve mutasavvif şair Abdülaziz Mecdi hazretlerinin ender bulunur bazı eş'ârına yer vermeden geçmeyeceğiz.

Gavsı Âzamdan olan ihlâs ile düstur Hû
Kalbi zikri Hak ile elbet eder pür nûr Hû.

Şemi bezmi evliyâ sultani Abdülkadirin
Halkai zikrinde zâkir Hû okur mezkûr Hû.

Şûlei tevhid ile ekvâni garkı nûr iden
Çeşmi Hak binası için her zerredir pür nûr Hû.

Ey gürûhu evliyânın sehsüvari eşhebi
Ey olan esrarı Hakta rehberi mansûru Hû

Yaş döken dervîşi dilrişin bu Mecdi bendenin
Eyle kalbin mahremi sırrı süruru nûru Hû.

Abdülaziz Mecdi

O nadanlar ki dânanın mufahham olduğu bilmez
Onun bir merkezi feyyazı âzam olduğu bilmez.

Kemalât ehlinin her sırra mazhar olduğun bilmez
O ademler ki adem külli âdem olduğun bilmez.

Haberdar olmamışsa allemel esmâ rümuзundan
Beni âdemse de âdem mükerrem olduğun bilmez.

Temâşâ etmeyen didarı hakkı vechi âdemde
Gönül namında bir beyti muazzam olduğun bilmez.

Cidali kal ile vahdet şinasım zan eden âdem
B usurrıн ehli hâle feyzi mülhem olduğun bilmez

Bilir bilmez edenler güftüğü surri hüviyyetten
Aceptir vakıfı esrarnın ebkem olduğun bilmez.

Kelimi zan edenler rüyyeti didardan mahrum
Terani, lenterani içre mudgam olduğun bilmez.

Makamati görüp geçmiş gibi söz söyleyen vaiz
Sevabı terk edüp şekli hatayı belleyen vaiz

Kuru dava ile ukbada devlet bekleyen vaiz
Beni ebruyu yâra secededen men eyleyen vaiz

Rükû eyler de mihrâbin neden hâm olduğun bilmez.

Abdüleziz Mecdi Efendi hazretlerinin bilhassa pek
ender rastlanan şu son iki parça ebyatını şerhedelim:
Kelimi zan edenler rüyyeti didardan mahrum
Terani, lenterani içre mudgam olduğun bilmez.

Bazı gafiller zâhirde Hazreti Mûsâya Cenabı Hak
Azze ve celle «lenterani» dediği için onun Hakkın
didarını göremediğini sanırlar. Halbuki bilmezler «dente-
rani — göremezsin»den «terani — görürsun» sırrı zâ-
hirdir. Yâni bu hitabi izzeti şu mânâda almalıdır:

Sen sen oldukça beni göremezsin. Sen senlikten
çıkarsan hepsi «Hû» olur. Nitelikim evliyaullah bile te-
celli berki ile didara kavuşurken Kelîmullahın didar-
dan mahrumiyeti anlaşılıamaz. Hazreti Ali (K.V.)

«Ben görmediğim Rabbe ibâdet etmem» buyurmuşlar-
dır.)

Dünyada görmeyenler hiç görmez âhirette
Aç gözünü ana bak bu kavlı Mustafadır.

Yine:

Beni ebruyu yâra secededen men eyleyen vaiz
Rükû eyler de mihrabin neden ham olduğun bilmez.

Anlamı: Beni yâra secede ettiğim için tekfir eden
vaiz, mihrabin neden ivicâc ve kıvrımlı olduğunu bil-
mez ve anlatamaz, demektir.

Elbâzül-eşheb'i okurlarımıza sunarken bu müba-
rek lâkabin tipki mânevî vârisi olduğu İki Cihan Ser-
verine verilen «Ümmî» lâkabı gibi derin bir hikmeti,
Hazreti Ali (K.V.) ye verilen Allahın Aslanı gibi sırrı
ezeli ihtiva ettiğini gücümüz nisbetinde anlatmağa ca-
lıştık. Ol mazhâri Hûdâ olan Hazreti Bâzül-eşheb'in
Cibrilarâ kanatlarını istiaba mükevvenâtın bile yet-
meyeceğine kaniiz. Hazreti Gavs'in cenahı lutfu kere-
mi elbet sığınacağımız sayei keremdir.

Gavşı âzamdan olan ihlâs ile destur Hû
Kalbi zikri Hak ile elbet eder pür nûr Hû

Semi bezmi evliyâ sultani Abdülkadirin
Halkai zikrinde zâkir Hû okur mezkûru Hû.

Bu arada Peyâmi Meşrik - Şarktan Haberler ve
İkbâlden Şiirler gibi nice ünlü eserlerin yazarı olan ta-
savvuf âşinâlarından Ali Nihat Tarlan'dan da bahset-
meden geçemeyeceğim. Son asrin yüce ilim âbidele-
rinden olan merhum Ferit Kam'ın hayrül halefi bu
seçkin ve müstesna ilim adamımız sayın hocamıza cilt-
ler tahsis etsek onun kemâlâtını aksettiremeyeiz. Milâdf
1898 de Hicri 1314 de dünyaya gelen fâni varlığına

ezel sırlarının izlerini karıştıran bu gönü'l erinin ilmi ve fazileti önünde saygıyla duralım. İlimle irfan muhitinde öyle bir vahdet yaratmıştır ki, bir hayranın ifadesi, veçhile fikirle hissi birleştiren ender müreibbilerden olmuştur. İnsaf ile soralım: Üniversitemizde onun gibi kaç ilim ehli vardır. Hz. Mevlânâ hakkında söylenen Molla Câminin yüce beytini onu gönülden seven bir hayrani aynen hocamız hakkında tekrarlıyor:

«Nis peygamber velî dâret kitab — Peygamber degildir ama kitap sahibidir.»

Bir başka yönden Niyazi Mîsrî (K.S.) ârifâne misraîni onun kadar kimse dile getiremedi dersek hata etmemiş oluruz.»

«Bakarsın bir gül açılsa yanında har olur peyda»

«Aynı bahçede gül de diken de yetişir. Onları kendi halleriyle kabule mecburuz. Ne gül sevilmekten gururlanmalı ne de diken hakir görülmekten utanmalıdır. Esasen derinliğine düşünürsek güle güllüğünü, dikene dikenliğini kim veriyor ki. Anın için, biz her şeyi ve her hâli hak görmeliyiz. Kimseyi küçük görmemeliyiz.»

Türk üniversiteler tarihinde edebiyat doktorasının ilk sahibi odur. Saygı değer hocamızdan bu vesile ile şu güzel şiirini alalım:

Bizi harab eden aşıkın selidir,
Başımızda esen sevda yelidir
Vahdet şerabını içmek istersen
Bizden iç şerabı meyhaneviz biz.

Gönü'l vermeyiz biz fâni dünyaya
Bu fâni dünyaya bu masivâya
Ezelden âşikiz saçı leylâya
Dillerde dolaşan efsâneyiz biz.

Vahdet illerde hava başkadır
Zemin başka orda sema başkadır
Orda kul başkadır Hüda başkadır
O illerde gezen divâneyiz biz.

Hocamız Ali Nihat Tarlan'ın bizce çok şâyâni dikkat yazısı nesir şeklindeki aşağıdaki emsalsiz bedasıdır:

Burada pek derin tasavvuf esrârı gizlidir. Üstad asıl sevilecek varlığın Hûdâ olduğunu ne güzel ifade buyurmuştur:

Her şeyin altında sevilecek bir varlık bulunduğu na fakat bu idrâkin ne kadar güç elde edilebileceğini söyle anlatıyor:

«Asıl sevilecek: Piril piril bir cilâ görürüm altı tâhta yemyeşil bir çemenzâr... Altında kara toprak... İpekler gibi bir ten, melekler gibi bir yüz... Altı ne ben söyleyeyim ne de sen işit dostum... Yakut damlası güneş... İçi alev alev cehennem... Her neye baksan böyle... Düşündüm bu tahtanın, toprağın, iskeletin, alevin, cehennemin daha içi olacak... Her görünen şey yanar erir buhar olur ya. Ben hayâl atesinde göze, hisse takılan her şeyi yavaş yavaş eritmeğe başladım. İçे doğru yürüdüm... Bir uykudan uyanır gibi oluyor insan.»

Sâdi söyle demişti: Güzel bir insan, onu babam da sever mârifet eğri büğrü bir deveyi sevmektir.

Şimdi anlıyorum ki o deveyi sevmek de büyük mârifet değil. Asıl sevilecek şey... Evet ne bileyim ben asıl sevilecek şey?. Gözleri kör olmadan onu görebilenler, uçuruma düşmeden ona erebililer; alev alev yanmadan onu sevebilenler ne kadar bahtiyardır.»

Sayın Ali Nihat Tarlan uzun yıllar —şerhi mütin— hocalığını şerefle yapmıştır. O kadar ki şerhi mütin hocalığı ona âlem olmuştur. Şerhi mütin'un lüzmuna işaret eden Profesör Dr. Kaya Bilgegil, bakın

bu konuda yazdığı yazı ile hem bu bilginin yüce pâyesini, hem de Hocamız sayın Ali Nihat Tarlan'ın paha biçilmez değerini ne güzel dile getiriyor:

«Şerhi mütün'u —metinler şerhini— lüzumsuz sayanlar, bir imparatorluk edebiyatının, hele hele böyle bir coğraffî zemin üzerine kurulmuş olan bir imparatorluk edebiyatının ne olacağını düşünmeyenlerdir: Müsteşrikler bizim lugatımızı anlayabilirler, fakat şirrimiziaslâ.»

Üstad Ali Nihat Tarlan elbet bu zâhirî gibi görünen bilgileri elde ederken ilm-i ledünne dayanıyordu. Zaten «elilmü indallah - İlim Allahin indindedir» imanında olanlar başka türlüsünü düşünmez. Kendileri meşhur müfessir-i kiramdan Seyyid Hüsameddin efen-i hazretlerinden nasip almıştır. Üstadın «Gençlik Resmîme Bakarken» şiri janrımda misline az rastlanır güzelliktedir.»

Bir genç imişim ben de demek bir zaman evvel
Duymuş yaşamış belki de bir ömrü muhayyel

Bir devr idi lâkin nice buhran ile geçti
Hüsran ile, hızman ile hicran ile geçti.

Gençlik diyorum sanki o günlerde vardı
Bir gün geri dönsün mü o günler dese Mevlâ
Derdim senin olsun bu kerem istemem aslâ
Ben şimdi beyaz saçlarının zevki içinde
Ondan daha mes'udum ilâhi daha zinde.

Ya Gavşül Âzam!

Senin «Hiç bir kul yoktur ki benim himmetimden müstağni ola» buyuran hikmetâmiz kelâmina candan inananlardanız. Burada kalem susarken şefaat niyâzımı edeb ve bendelik şiarı sayarız.

EL İBTİDAR (BAŞLANGIÇ)

MEKTEBE UMUMÎ ULÙMÎ KAADIRİYE MEDRESESİ

Kayıt No. 11768

BAĞDAD

Ibrâhim Derûbî Bağdâdî Hazretleri tarafından hazırlanan bu eser, Gavşül Âzâm'ın hayat-ı musavviresidir.

Sene: Hicri 1374 — Milâdi 1955

**ELBÂZÜL - EŞHEB
(ALLAHIN DOĞANI)**

Hazreti Geylânînin sûret ve sîretini maddî ve mânevî hâl ve tavrını tasvir eden bu eser aşağıdaki bahisleri ihtiyâ eder:

1. Seyyidimiz ve şeyhimiz Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin, Gavsûl Âzamîn (Allah sırrını azîz ve mübârek buyursun) câmiînin tasvirine aittir.
2. Mübârek zâtîn, Kâşânî tarafından Hicrî 1048 yılında inşâ edilen kabirleri ve yüksek kubbetül-zerkasına aittir.
3. Hazreti Geylânî'nin irşâd ile meşgul bulundukları ikinci medreselerinin tasvirine aittir.
4. El müsalliyüs şîtâiyül kebîr ve aleyhil kubbetül beyzânîn (îçinde ibâdet edilen ve büyük kubbelerinden selâti selâmin eksik olmadığı yüce beyaz kubbenin) tasviridir. Bu bina da Hicrî 941 yılında inşâ edilmiştir.
5. Doğu tarafındaki kapiya yakın minâresinin kudsiyetini anlatan bahis ki bu minâre Hicrî 904 yılında inşâ edilmiştir.
6. Batı tarafına bakan minârenin inşâsına ait bahisleri ihtiyâ eder ki bu da Hicrî 1295 yılında yapılmıştır.
7. Orta yerinde büyük bir saat bulunan ve heybetli bir sûrette nazarları kamaştıran câmii şerif ki, bu câmi Hicrî 1317 yılında yıkılmıştır.

BISMILLÂHIRRAHMANIRRAHİY

Cenâbi Hakka hamd ile söze başladıkten sonra Efendimiz ve Kurtarıcımız Ahir Zaman Peygamberi Hazreti Muhammed (S.A.) ile cemi' âli ashâbına binlerce selâm ve selât...

Bu vecibeyi yerine getirdikten sonra sünneti seniyenin ihyâcısı İslâmın hücceti Seyyidimiz ve Efendimiz Gavsûl Âzam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) hazretlerinin sûret ve sîreti mânevîyesine geçelim. Bu konuda emin ve itimad edilen eserlerin sâhibleri sayesinde yüksî ile yâni hatâ etmeksiz Gavsûl Âzamîn mübârek sûretlerinden bahsedebiliriz. Bu vesileyle de bu muhterem zevâti rahmetle anarak maksada geçeriz. Bu eserlerin tetkikinden anlaşılacağı üzere sultânî evliyâ olan Gavsûl Âzam şu mümtaz vasîflarla muttasiftir bezenmişti (müzeyyen kılınmıştır).

O kadarki kendileri kitâbî sünnete uygun hareketleri ile temâyüz eden evliyâullahın ulularındandır. Dai ma selefi sâlihinin (Peygamber Efendimiz zamanındaki ashabdan başlıyarak gelip geçen bütün velilerin yolundan gitmek) Gavsûl Âzamîn takip ettiği yoldu.

Aşağıdaki beyit onun yüce şânına ne kadar uygundur:

«Ben ferah ve sevinçten maddî ve mânevî sonsuz göklerde uçan bir doğanım.»

Abdülkaadir Geylânî (K.S.) hazretlerinin mübârek şâhsiyetleri hakkında yazılmış bütün eserler, bir bakıma Seyyid Pîrimizîn akide sağlamlığının da delili-

dir. O öyle seçkin ve müstesnâ bir gönül eri ve gönüller sultânıdır. Her an ilmiyle, fazilet ve irfâniyle âmilidir. Yâni ilmi ledün'ün esrârını bizatihî yaşamıştır. Cihâdi kebir (büyük cihâd) onun hasletlerinden başta geleni idi.

İslâmiyete sokulan bid'at ve hurâfeleri fazlu kermiyle kökünden yıkmıştır. Onu her türlü mânevî cehâlet ve taassuptan kurtarmıştır. Şahsında bunu bir kere müşâhade eden gerçek sofiliğin ne demek olduğunu idrâk ederdi. Sûret ve sireti ile mâha âleminin bütün tezâhürâtını şahsında tecessüm ve tecelli ettirmiştir. Onun mübârek vücûdu zâhirisinin dolaştığı mesâd, medrese, câmi ve avlularında ilim ve irfânın ihtişamı belirirdi. İşte ben bu mübârek havayı teneffüs etmek bahtiyarlığına nâil oldum.

Tafsîlâtâ girersem mâruzâtımı ciltler almaz.

Gavsûl Âzam hakkında vüsûka varmak için takip ettiğim çetin yolda şer'i ilâmların ve garâmini sultâniyeeye yusûlde yâni sultânî aşka müptelâ olanlara erişmede Bağdad vüllât (valileri) ve ümerâsının bana gösterdikleri ilgi, nimet ve lütufları şükrânla anarım.

Eserin hakîki sahibine yâni Abdülkaadir Geylânî (K.S.) hazretlerine mâiyeti erkânı ve hifz meleklerine ve bu yolda himmeti geçenlerin aziz ruhlarina mânevî hediyelerde bulunduktan sonra hasbel beşer (sifâti beşerimizin iktizâsı) nisbetinde olabilecek hatâlarımızın bağışlanmasına Cenâbi Mevlâdan niyâz ederim.

Allah veliyyüt tevfiktir.

(Allah muvaffak olmayı hâlisâne isteyenlerin yardımıcısıdır.)

27 Ramazan 1374
Îbrâhîmi Derûbî Bağdâdi

GAVSÜL ÂZAM ABDÜLKAADİR GEYLÂNÎ HAZRETLERİNİN (K.S.) MÜBÂREK ŞECERELERİ ŞÖYLEDİR

Kendilerinin şecere-i şeriflerini (şerefli soy ve soğunu zikretmeden evvel (anmadan evvel) kısaca kün-yelerini işaret edelim. Mübârek kün-yelerinin özeti söyledir: İslâmın Şeyhi, Maârif Tâci, Din İhyâcısı Seyyid Şerif Eşseyh Ebû Muhammedül Abdülkaadiri Geylânîdir. Yukarıya doğru mübârek şecereleri söyledir:

1. Seyhül İslâm Tâcül Ârifin Muhyiddin Ebû Muhammedül Seyyid Şerif Eşseyh Abdülkaadiri Geylânî. (Allah sırrını takdis etsin).
2. Sâlih Mûsâ Zengi Dost.
3. Abdullahü Ciysi.
4. Yahyaüz Zâhid
5. Mehmed ibni Dâvud
6. Mûsâ bin Abdullah
7. Mûsâül Cevni.
8. Abdullahül Mahzî.
9. El Hasanül Mûsennâ ve Îmâm Hasan Râdiyâllâhü anhâ.
10. Emîrül Mü'minin Îmam Ali bin Ebû Tâlib (râdiyâllâhü anh).

Hepsi Hâşimi Kureyşidir. Aleviyül Hanbeli olup Seyyid ve Şerifdirler.

Not: Yâni baba soyu Hazreti Hasan, anne soyu Hazreti Hüseyin'den olup Seyyid ve Şerif oluşunun sebebi serifi bu.

VÂLİDE-İ MÜKERREMELERİ

Cenâb-ı Hakkın kendisine kerem kıldığı kutsal anaları

Ümmeti Muhammedin dünyaya gelen en hayırlı analarından olup «Abdullahü Savmâyi» nin kızı Fâtımâ Radiyallahü anhadır.

Bu hususlar Muhammedî Ümeyninin Riyâzülbesâtin adlı eserinde mezkûrdur (anılmakta zikredilmektedir).

Riyazülbesâtini yazan zât, bu şecerenin hakikata tam uygunluğunda bütün tarihçi ve yazarların birleştiğini söyler. Dikkate değer hâdise şudur ki Gavşül Azam Abdülkaadirül Geylânî Hazretlerinin baba tarafından şeceresi Hazreti Hasan radiyallahü anha (Allah ondan razi olsun), ana tarafından Kerbelâ şehidi Hazreti Hüseyin'e dayanmaktadır. Kutsal analarının pederleri Abdullah Savmâi ile vâlideleri Fâtımâ olup her ikisi de veli ve veliyedir. Bunu tabii görürüz. Zâten başka türlü de düşünülemez.

Mütercimin notu: Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin şeceleri üzerine doğu ve batıda yazılmış birçok eserde ihtilâf «uyumsuzluk ve çelişki» vardır. Batılıların eserlerinde gönüller sultâni Gavşül Azam Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin nesebleri dolayısıyle uyumsuzluk ve çelişki görülmesi tabiidir. Zirâ umumiyetle aklı meşâ disında bir arama yolu bilmeyen batılıların böyle düşünmelerinde bir gayri tabiilik yoktur.

Ancak İslâma ait olduğu iddia edilen eserlerde bu gibi zuhûllere düşülmesi, hattâ edebe uymayan, Gavşül Azamın şâni ile bağdaştırmak mümkün olmayan kalem denemelerini gördüğümüzde hayret ettiğimizi sak-

lamayalım. Bu dahi zâhir ilmiyle lübbe ait hakikatlara vukûf peydâ edilemeyeceğine kat'î delildir. Bu vesile ile Niyazi Misri hazretlerinin aşağıdaki beytini hatırlamamak imkânsızdır:

«Kande bulsun Hakkı inkâr eyleyen bu Misriyyî
Zâhir olmuşken yüzünden nûru zâtı kibriyâ.

Yine bu hâle uygun bir beyti daha zikredelim:

«Secde eyle Âdem'e tâ kim Hak'a kul olasın
İden Âdemden ibâ Haktan dahi oldu cüda,

Yukarıda zikredip türkçeye tercümesini yaptığımız Bâzîl-eşheb Allahın Doğanındaki şecerenin mübârek torunları Ebû Sâlih Nâsîr tarafından uydurulmuş olduğuna dair saçma iddia ve iftiraların bir İslâmî eser sayılması gereken İslâm Ansiklopedisinde görülmlesi esefe läyiktir. Şu düşünülmemektedir ki bir hadisi kudsîse:

«Men ezâli veliyyen ve fekad azentübü bi harp —

Benim velime kim eziyet ederse, şüphesiz ben ona harp ilân etmişimdir» buyurulmaktadır.

Gavşül Azam gibi bir veliler sultanının ve zamanın kutbu hakkında güya şâni küçültmeyi hedef alan bu satırlar kahr-i ilâhiyi üzerine çeker mahiyettedir. (El iyazü billâh).

Gavşül Azamın mübârek pederlerinin künnyelerinin Muhyiddin ibni Mehmet bin Ebû Sâlihi Zengi Dost oluşu yâni ecnebi acemi olması bu eserciklerce hâşâ şecerenin uydurulmuş olduğuna delil gibi gösterilmek istenmiştir. Bu sûretle bu münkirler Gavşül Azamın seyyidliğini kuşbeyinlerince inkâr ve Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin ve Hazreti Ali radiyallahü anhlara varan şecerenin sıhhatinden harkesi şüpheye düşürmek

istemişlerdir. Halbuki Riyâzülbesâtîn'de zikredildiği gibi Abdülkaadir Geylânî Hazretleri neseben Hazreti Hasan, Hazreti Hüseyin ve Hazreti Ali'ye dayanmaktadır ve bu da kat'ıdır.

Mütercimin notu:

NESEB-İ SERİFLERİ HAKKINDA EK

Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin yukarıda bir nebzे şeceresi hakkında zihinleri şüpheye düşürecek eserlerden birinin İslâm Ansiklopedisi olduğuna işaret etmiştir, orada iftira mahiyetindeki yazılar söyledir:

Abdülkadırül Ciylî yâni Geylânî, Muhyiddini Ebû Muhammed ibni Zengi Dost her ne kadar şeceresi Hazreti Hasan'a kadar götürülmek istenmişse de babasının isminin acemî yâni ecnebî olması bile bunu yalanlamaya yeter. Bu şecerenin torunu Ebû Sâlihi Nasr tarafından uydurulduğu muhakkaktır. Anası Abdullah Savmâyî kızı Fâtîmâ'dır. Abdülkaadir Ceylânî'nin doğdukları yer Hazar denizi cenubunda Ciylân eyâletinde Nif kasabasıdır. Şeyh Abdülkaadirin hayatının «488 - 1095» «521 - 1127» yılları arasında geçen kısmi mazbuttur. Pîri ise Ebû Hayri Muhammedül Dabbas'tır. Nesebi hakkında rivâyet çıkarılmasının sebebi de çocuklarının çokluğudur. Behçetül Asrar adlı kitapta bunlardan onbirinin babalarının yolunda yürüdüğü zikredilir. İsâ, Abdullah, İbrâhim, Abdülvehhab, Yahya, Muhammed, Abdürrezzak, Mûsâ, Abdülezâz, Abdurrahman ile Abdulcebbârın babasının makamına geçtiği ısrarla söylenir. Abdüsselâmi da amcası Abdürrezzakın oğlu Ebû Sâlihi Nasr istihlâf etmiştir. Halife Nâsır devrinde Abdülkaadir Geylânî ailesinin Bağdattan nef edildikleri iddia olunur. Bu kısa fasıladan sonra bu aile tekrar Bağdada dönmüş, Bağdat bu tarikatın merkezi olmuştur.

Dogumları: 470 - 1077 - 1078.

Vefatları: 561 - 1161.

MÜTEKADDİMUNUN (İLK MÜELLİFLERİN) ESLAFIN GAVSÜL AZAM ABDULKAADIR GEYLÂNÎ (K.S.) HAZRETLERİ HAKKINDA YAZDIKLARI

İBNİ TAAZZİYYÜL BERDÎ: «Ennûcûmu Zâhire» isimli eserinde Gavsûl Azam hakkında şöyle der: Irak muhitine nur saçan Şeyh Abdülkaadiri Ciylî ilmiyle âmil hâl ve kâl sahibi, zamanının tarikat ehlinin cümlesiinin kutbu idi.

Bu konudaki imâmetine itiraza imkân yoktur. Şüphesiz bilcümle ehli tarîkin bihakkın mûrsidi idi, zamanında şöhreti âfâki sarmış bir gönüller sultânı idi. İlim ve ameli mümtaz şâhsiyetinde cem eylemişti. İşittiğimiz bütün vaaz ve nasihatlarında daima sünneti serîfeye uygundur.

Niyazi Mîsrî (K.S.) hazretlerinin mevzuumuza uygun olan misralarını aynen alıyoruz:

Hakikat gerçi sultâniktür amma
Önünde anın livâsidır şeriat

Seriattan veli yâd olmaz aslâ
Velinin âşinâsidır şeriat

Cihanda bir veli hiç gelmez aslâ
Anın elde asasıdır şeriat

Seriatsız hakikat oldu ilhâd
Hakikat nûr ziyyâsidır şeriat

Hakikat dilberi rânâ gibidir

Anın zerrin libâsîdir şeriat

Sakın soyma anı namahrem içre

Yüzün suyu hayâsîdir şeriat.

Biz bütün bunlara Gavsül Âzamın hayatı boyunca şahid olduk, ayrıca fesâhadda kelâm ve lisan sahibi idi. Ünû bütün doğuya ve batıya yayılmış bir seyhi ahmeddi (methedilmiş seyhidi).

El Baklânî, Câferül Sarrac, Ebû Bekri Sûsi, İbnü'l Kadiyûl Ebû Hüseyinden hadis ilmini, Ebû Zekeriyyûl Tebrizîden edebiyat ilmini öğrenmiştir. Yahya bin Aliyyûl Debbas'tan da ilmi ledün (mânevî ilimler) derşini almıştır. Bu kıvılcım kâfi gelmiş bu mânevî sohbetler sonunda Hanbelî kademelerinin uçan büyük doğanı olmuştur.

İBNÜL CEVZİ: «Filmuntazam» adlı eserinde söyle der:

Elmahremiyyûl Kadî Ebu Sayîdi mübârek İbni Alînin daimî ilim öğrettiği bir medrese vardır ki bu güzel ve lâtif medresede bilâhare Gavsül Âzam da ilmi zâhir ve bâtnâ susamışlara vaaz ve iğâşılarda bulunmuştur. Kendisinin zühdü takvâda şöhretleri de yaygın bir hal almıştır. Bütün Bağdat ahalisini istiâba imkân olmayan bu medrese sonraları genişletilmişse de bu genişlik de yetmemiştir. Yine vaazların, ilme susamışlar için dışarda yapılması mecburiyeti hâsil olmuştur. Gavsül Âzam 561 Hicrî yılında Milâdî 1161 de bu fâni âlemi terkle Ezel ve Ebed Sultanı dostuna kavuşmuştur. Vücûdu zâhirisi burada medfûndır.

ELHÂFUZUZ ZEHËBÎ ise Gavsül Âzam hakkında bilgilerini söyle anlatır: Abbasî halifelerinden El Mustansîbi Billâh zamanında şeyh Abdulkaadir Geylânî Hazretleri için bir medrese yaptırılmıştı.

Vasfi cemîli (güzel huyları ve nitelikleri) hakkında Hâfız Zehebî söyle der:

«Asrın kutbu âzamî denilecek vasıfta bir şeyhler şeyhi idi. Fakih, sâlih hulâsa zamanında din için vazgeçilemez mübârek bir yüçütü. Daima Allahı zikredirdi.»

Mütercimin notu: «Allahı daima zikrediniz felâh bulursunuz» ayeti kerimesinin müşâhhas bir timsâli idi.

MUHİBİDDİNİ İBNİ NECCAR ise «Bağdat Târihi» adlı eserinde Şeyh Abdülkaadir Geylânî Hazretleri hakkında söyle der: «Şeyh Abdulkaadir Geylânî Hazretleri müslümanların eimmesinden (ulularından) idi. İlmiyle âmil olup 488 Hicrî senesinde Bağdâdi tefsiflerinde emri rişâlet penâhiye uyarak vaazlarına başladı. Evvelâ hadis ilmiyle meşgul oldu. Orada Şeyh Hamâddînî Debbas Hazretleri ile karşılaştı. Ondan Kaadiîriye tarikatına ait mânevî icâzet ve ledün feyzileri aldı. Ilmi ledünâ ile feyziyâb oldu. Hicrî 526».

HAFIZ ZEYYÜNİDDİNİ BİN RECEBÜL HANBELİ «Tabakat» namlı eserinde Abdulkaadir Geylânî hazretleri hakkında söyle der: «Gavsül Âzam sâlih, zâhid bir seyhidi asrın tek şeyhi idi. Bilcümle ârifler kendisine uyarlardı. Kemâlâtı, gözler kamaştırır bir güneşti. Varlığını herkes hattâ bütün mevcûdâta tereddüsüz kabul ettirirdi. Zamanında ehli sünnet nusret bulmuştur. Bid'at sahibleri perişan olmuştu. Mânevî feyzinden halifeler, vezirler, mülük istifâde ve istifâzeden hâli kalmıyordu.

İBNİ KESİR ise tarihinde Gavsül Âzam için söyle der: «Bağdâda ilk şeref verişlerinde hadis ilmiyle ugraşmıştır. Az zamanda bu ilimde yedi tûlâ sâhibi oldu-

lar. Fikihda emsalsiz bir âlim oldu. Bunlardan başka ve en önemlisi ilmi ledün sahibi ve hakikat ehlinin sultâni âzamı oldu.»

BAST İBNÜL CEVZÎ «Mir'atüzzamân» adlı eserinde ceddi İbnül Cevzîden naklederek Hamadeddîni Debbas hazretleriyle Gavşûl Âzamın sohbeti ledünnyielerine uzun uzun yer verir. Ondan maarifi hakaiki ilâhiye-ye ait ulûmu tederrüs ettiğini söyler. Vaaz ve irşadlarında o kadar müessirdi ki onun vaazları neticesinde birçok münkir yahudi ve hristiyan imâna gelip dini mübini kabul ettiler.

Mütercimin notu:

«Kâfire etse nazar mazhari imân olur.»

Lâedri

Kendileri minibere çıkıp hitapta bulundukları zaman hiç bir şeyden pervâ etmeden zulüm erbâbını yerdî. Hattâ tenkid ettiği kişi halife bile olsa çekinmezdi. Abbasî halifelerinden İbni Merham, (İbnül Merhemîl Kadi) ve bu yerin kadısı Ebûvefâ Saâdeddîni Yahya Bin Sâid haklarında çok ağır tenkidler yapmıştır. Halife zulmuyle, kadi da rüşvet alıp vermesiyle tanınırdu. Gavşûl Âzamın minberde söylediği şu sözler ne kadar mânalıdır: «İslâmda zulüm yoktur. Sorarım size zulüm yapanlar yarın Hakkın divanında ne cevap vereceklerdir.»

EL TÂDÛFÎ ise «El Kalâid vel Cevâhir» adlı eserinde söyle der: Gavşûl Âzam vaazlarında söyle buyurdu: «Îlim talep etmek her erkek ve her kadın müslüman için farzdır.» İctihad kapılarını bu yüce veli dâmma açık tutmuştur. Usul ilminin az zamanda bütün inceliklerini öğrenmiştir. Ebû Vefâ Ali Bin Ükayrür

Hanbelî, İbnîl Hattab ve Kadi Ebû Seyyidül Mübârek İbni Aliyyül Mahremî gibi allâmelerden istifade etti. Bilhassa ledün ilmine Hamâuddîni Debbas ile arkadaşlığı ona yeni bir ufuk açmıştır.

İBRÂHÎM İBNI SADDÜDARI işe söyle der: «Şeyhimiz Albulkaadir Geylânî Hazretleri giyinirler. Bineklerine râkib olurlar, alışıkları gibi vaaz buyuracakları yere sür'atle varırlardı.

Mütercimin notu:

Sanma menzilde karar eden olur ehli kemâl
Ey Sezâî kâmil oldur dâim ola rahda.

Sezâî Gülşenî

Onun mübârek kelâmlarını iştenler ise, huşû ile en taş kalplere tesir eder, emsalsiz sözlerini dinlerdi.

ŞÂRÂNÎ «Tabakatül Kübrâ» namlı eserinde söyle der: «Abdulkaadir Geylânî Hazretlerinin pederi Ebû Sâlih Zengi Dost, Sâlih İbni Mûsâ Bin Abdullâh ise en yakın cedlerinden olurdu amma nesебî Hazretî Ali radîyallahü anha kadar varındır.»

MÜTEAHHİRÜN (SON MÜELLİFLER)

EŞSEYH YÂSİNÜYYÜL HATİBÜL ÖMRÎ «Bağdâd Tarihi» adlı eserinde Gavşûl Âzam Abdulkaadir Geylânî Hazretleri hakkında söyle burur.

«Âriflerin seyyidi idi, zamanın kutbül-aktabı idi. Herşeyin lübbüne (özüne) vâkıftı. 470 tarihi hicrîsinde Geylânî doğmuştu. Bağdâdî teşrifleri ve orayı kendisine vatan ve mesken ittihâz buyurduğu mâmumdur. Hicrî 561 yılına kadar yaşadı, bu beldede birçok kerâmet izhar eyledi ve mânevî ilme susayan sofılere him-

metini eksik etmedi. Doğum ve ahireti teşrifleri hakkında düşünülen şu beyit ne kadar manalıdır:

«Câe fil aşk
Teveffâ fil kemâl»

Türkçeye çevirisi şöyledir: Aşkla geldi kemâle erek âhirete intikal buyurdu.»

Behçetül-esrâr sahibi ise şöyle söyler: «Abdülkaadir Geylânî Hazretleri Geylân veya Ceylân lâkabı ile anılırlar, kendileri Ceylânın Nif kasabasında dünyaya gelmişlerdir.»

MURTAZİYÜL NAZMÎ ise «Câmiül Envâr»ında söyle der: «Bu kitap türkçe olup, Şeyh İsâ tarafından türk diline çevrilmiştir.» «Şeyh Abdulkaadir Geylânî veya Ciylî Hazretleri takvâyı kendilerine tabiatı seniye hâline getirmişlerdir. Bu mübârek zâta göre takvâ öyle bir nimettir ki önce insanı kulların zulmünden hâlas eder, sonra âledderecât günahların büyük veya küçüklerinden kurtarır. Usûl ilmi ise civar günahlarından riyâdan, nifak, kendini beğenme, hırs ve tama'dan ve hubbucahtan (büyük makama geçme sevgisinden) korur.

SEMSEDDİN SÂMÎ Bey ise Kamûsül Âlâm'ında aynen söyle der: «Kendileri evliyaullahın büyüklerindi, nesibi Peygamber Efendimizin nesbine varır. Kaadîri tarikatının ilk piridir. Fahri Kâinata Hazreti Ali (radîyallâhü anh) yolu ile müntehi olur. Kendileri zamanın imâmî idiler. Önce mezhebi Hanbelîye mensub idi, sonra Kaadîri tarikatını kurdu. Vaaz ve nasihatlarından avam da havas da faydalandırdı. Orada ezeli mâşûku olan Hüdâ'ya ibâdetle zaman geçiriyordu. (Hicrî 521 tarihi). Bilâhare fetvâ tedrisatına başladı. Bu tedrisatı El-mahreminin medresesinde yapıyor usûl ve fü-

ru', fikih ve tasavvufa ait vaazlarda bulunuyordu. Rîyâzât ve halvetinden sonra tekrar meclislere dönerken nûr saçmağa başladı.

Mütercimin notu:

«Farkı cem'e cem'i farkı sâniye ırgurmeyen
Makbuliyetle olan merdûdâ olmaz âsinâ.»

Cemalettin Uşşâkî

Vaazlarına uzak memleketlerden dahi gelen oluyordu. Melfuzâti Geylânîyesinde takvâ ve beyândaki kudreti görülür. «Fethul Gayb» adlı eseri gibi «Güngettütâlibin» de ölmez âbidelerindendir. Ayrıca ilâhî hâkikatları en yüce bir san'atkâr güzelliği ile «Divân-ı Gavsûl Âzam» adlı şiir mecmâusunda dile getirmiştir. Birçok ölmez eserleri arasında muhtelif bahislere ait kitaplar hattâ lûgatlar vardır. 561 Hicrî yılında âhirete göç ettiği zaman ezeli mâşûkuna kavuşmuştur. Türbesi ziyaretgâh olup mâmûr ve müzeyyendir. Bütün dünyada bilhassa Osmanlı memleketlerinde ve Hindistanda tarikatı çok yaygındır.

FERİDİ VAHDÎ «Hidâyetül Maârif» adlı eserinde Gavsûl Âzam hakkında söyle der: «Kendileri sofiyenin ulu meşâyîhindenidir. O gün bugün bu tarikata mensup birçok eâzîm ve kümmerîn vardır. (Yâni büyükler ve kemâl sahipleri vardır.) «Fethü Rabbâni» adlı eseri tevhid sahasında Hüdânîn feyzini gösterdiği gibi «Fütûhul Gayb» da ondaki esrârı açıklar. Hicrî 561 tarihinde vefat eylemiştir.»

ESSEYYİD MEHMEDÜ İSÂÜ NEŞÂMÎN EŞİBİ «Fil İslâmi Sâhih» adlı eserinde söyle der: «Şeyh ve Seyyid Abdulkaadir Geylânî Hazretleri ceddi mübârekînin himmetleri ile kutbiyyet füyûzatından da pek zevâtâ nasib olan merâtibe erişmiştir. Edeb cihe-

tinden (Edebiyat) validei mükerremeleri yönünden mensub oldukları Hazreti Hüseyin (radiyallahu anh'a) erişir. Vaiz ve seçkin bir sofi olan Ebü Muhammed İbnî Sâlihin bu güzide nesebe kâmiller ekmeli Gavşûl Âzam Bahri Hazerin (Hazar Denizinin) cenûbundaki Nîfde doğmuştur. Ebû Zekeriyâ Tebrizîden edebiyât dersi almış bu zât Hicrî 556 tarihinde vefat eylemiştir. Seyrû sülük hirkai şerifi olan Hanbelî hirkasını (Tasavvufu) Behramî medresenin bânisi erkâdi Ebû Seyyûdül Mübârehten evvel o giymiş idi. Bu medrese Bağdadın Kabûl Ezeç yakınındadır. Önceleri vâzü irşâdına yeterli olan medrese halkın tehacümü ile istiâb etmez olmuş ve nihayet 525 Hicrî yılindageniş bir kervansaray inşâ edilmiştir. Bu bakımından Gavşûl Âzamın hâtibleri İbnî Cevzinin hutbelerini andırır kendilerinin yüce vaâz ve irşadları ile birçok yahûdi ve Nâsârâ dâhi Hak dinini kabul etmişlerdir. Sonradan bunları mûridleri arasına almış tarikat feyzinden de hidâyete eren münkirler istifâde etmişlerdir. Diğer tarikat erbabından birçok kimseler kendi eski tarikatlarını bırakarak Kaadirî tarikiyyla ünsiyyet peyda etmeye ve Kaadirî olmaya başlamışlardır. Zâhir ilmine de ne kadar hâkim olduğunu da şöyle anlatalım:

«Söhreti âfâki (ufukları) tutan Gavşûl Âzamın mesâili diniyedeki mütalea ve irşâdını dinlemek için senelik yolları kat edip gelenler çoktur. Bazi halife ve vezirlerin de mûridân meyânında bulunduğu mâmûludur. Bu tarihi hakikata bir nebze işaretten sonra irşâd ve hutbelerinin tesiri ile kendinden geçenler gaşyoları çoktur. Kalem onu târiften âcizdir. Bu rütbelerin yazılı delillerini ararsanız «Günyetüt Tâlibîn», «Elfet-hûl Rabbâni» gibi mev'izelere nazar atfetmek kâfidir. Onun vaazlarını dinliyenlere muhakkak cennet kapıları açılmış, cehennem kapıları da kapanmıştır. Birçok

cihetlerden Behçetül Esrârında müellif, kendilerini Hazreti Ebû Bekir (radiyallahü anh) ile Hazreti Ömer (radiyallahü anh'a) yakın bulurdu. Bu müellif Hicrî 713 senesinde vefât eylemiştir. Eserinde ayrıca Abdüllaadirül Ciylî (kuddise surûl azîz) hazretlerinin sayısız kerâmetleri de anlatılmaktadır. Bu kerametler Zekiyüssuhûyüddinî ve Hicrî 728 de vefât eden İbnîl Teymiye tarafından da teyid olunmuştur.

Valideleri tarafından ilim öğrenmek için Bağdad'a gönderildi. Hicrî 502 yılında vefat eden Aliyyül Tebrizî'den fıkıhi Hanbelîyi öğrendi.

Yukarıda bilvesile ar zettiğimiz gibi ledün ilminde hocası El Kâdi Ebû Sâidül Mübârekül Mahremî'den evvel sülük hirkasını (tasavvuf hirkasını) giydi.

Mütercimin notu:

Atlasına bakmayup dehrin abâ pûş oldular.

Lâedri

İlmi zâhirî ve bâtinîdeki vaazlarına başladıklarında, gelen halkı medrese almaz oldu. Dışarıda geniş kervansaray inşâ olundu ise de bu dahi izdihamı önleme yetmedi. Mûridleri içinde müslümanlar değil, hîrisîtiyan ve yahûdiler de vardı. Onlar da imâna erdiler.

Şeş cihetten işiten enni hitâbin şüphesiz

Ci cihet seyretti Hakkı Kâbeden büthâneden.

Lâedri

Bütün İslâm âleminde çözülemeyen müşküler Gavşûl Âzam'a arz olunur. Gavşûl Âzam «demhai basarda» (göz açıp kapayıncaya kadar geçen zamanda) bütün müşkülerini çözerdi. Kendileri fasih ve belîg idiler. Onu dinleyenler hâtifi (göklerden gelen) bir sesleniše mazhar olduklarını sanırlar ve öylece donakalırlardı.

Mütercimin ntou:

Mürşidi kâmil kime tâlimi irfân eyledi
Her varaktan okuyup tefsiri Kur'ân eyledi.

Levhi dilden okuyup bî harfi savt ümmül kitap
Hak Teâlâ ilmi hîdrî ana ihsân eyledi.

Seçdegâh etti cemâli âdemî rûzu ezel
Kendiye takrib için Hak böyle erkân eyledi.

Lîk âdemden Sezâî döndüren vechin bugün
Dergâhından halk onu merdûd ve şeytânı eyledi.

Sezâî Gülşenî

Bu belagat ve fesahat kudretinin güzel misalleri pek çoktur. Bilhassa Seyyidetün Sîddîka, müslümanların anası, Peygamber Efendimizin zevcesi Hz. Aişe (R. anha) yi savunan sözleri gözleri yaşartacak rikkattadır (incelik ve güzelliktedir).

Mâlum olduğu vechile Hicretin beşinci senesinde Mustalikoğullarına karşı bir sefer açılmıştı. Efendimizin bir âdetleri vardı. Sefere çıkışlarında gücenmemeleri için kur'a ile seçikleri mübârek eşlerinden birisini yanlarına alırlardı. Hattâ yakın ve köleleri almakta da aynı adaleti gösterirdi. Kur'a o tarihlerde zevcelerinden 15 yaşlarında olan Aişe (R. anha) ya isabet etmiş ve bu seferde İki Cihan Servesine Hazreti Aişe refakat etmişti. Savaş müteakip Medineye dönerlerken Aişe validemiz pek mübrem bir ihtiyaçları için kecavelerinden indiklerinde gerdanlıklar düşüp dağılmıştı. Onu bulmağa uğraşırken ordu hareket etmiş Aişe validemiz yapayalnız kalmışlardı. Buna sebep de hizmetkarlar kecave (tahtırvan) örtülü olduğundan Hazreti Aişe'nin indiğini farketmeyip Aişe validemizi içinde saranak yürümüşlerdi. Aişe (R. anha) nasıl olsa kendilerini

arayacaklarını bildiklerinden orada beklerken askerlerden Saffan gelip kendilerini görünce devesine bindirip Medineye getirmiştir. Bunu vesile bilen münafıklar İslâm kadınlarının seyyidesine iftiraya cûr'et etmişlerdi. Aşağıdaki satırlarda Gavsûl Âzam bakın ne büyük bir duyarlılıkla Aişe (R. anha) yi savunuyorlar;

«Hakikat anlaşılmaya kadar pederleri Ebû Bekir Siddîkin yanında kalan Aişe (R. anha) bu haksız ve zâlim iftiradan teessür duyuyor ve azab içinde kıvrıyorlardı. En büyük ıztırap ve azabı ise Fahri Kâinat'tan uzak kalması idi. Yaralı kalbi ile Cenabı Hakka söyle yalvarıyordu;»

— Yarabbi gayb senin mâlumundur. Sen insanlara şah damarından daha yakınsın. Ey darda kalmışlarım yardımıcısı, büyük Allah. Senden nusret diliyorum. Sen hakkı izhar buyur. Mazlum ancak sana iltica eder. Sen benim ismetimin tek şahidin.

Mütercimin notu:

«Fikreyle ne zulm eylediler Yusûfa ihvanı.»

Ahî mazlumu işten Hûdâi Lemyezel firâsi nübûvetin temizliği hakkında Cibrail aleyhisselâma levhi gaybi ezelden aldığı bilgiyi iletmesini irâde buyurdu. Hazreti Aişe (R. anha) nin libâsı mânevisini daha düzgün ve eskisinden de parlak yaptı. İleride dercettiğimiz Nûr süresindeki âyetlerinden müjdeyi alan Hazreti Aişe sevincini söyle izhar etti:

— Ya Rabbi. Sen haksız hakarete uğrayanları izzet ve devletine lâyık görürsün. Mazluma daima insafla muamele edersin. Gamlar giderici sensin. Ya İlâhi. Sen benim ismetimi bildiğin için suçsuzluğumu izhar buyurdun. Mazlumun ye'sini uzun sürdürmezsin. İmdadına yetişirsin ve işte yetiştin. Bu suretle çok karanlık geceleri nurlu sabahlara çevirirsin.

¶ Bu müjdeyi veren Nûr âyeti kerimesi söyle nâzil olmuştu: Aişe (R. anha) pederleri Ebû Bekir Siddîkin evinde iken oraya teşrif buyuran İki Cihan Serverinin hâllerinde bir tagayyür oldu. Yakınlarının her zaman şahit oldukları veçhile Hazreti Cebrailin vahiy getirdiği belli oluyordu. Nûr sûresinin 11 ve 26 ncı âyetlerinin meâli şerifleri söyledir:

Ayet 11: «Aişe hakkında iftirada bulunanlar içinizden bir cemaattir. İftiranın büyülüğünü üzerine alan kişi ise büyük bir azaba uğrayacaktır. İmân eden erkek ve kadınlar kendi dindaşları hakkında hüsnü zanda bulunup niçin bu apaçık iftiradır demediler. Şahit getirmeklerine göre Allah katında yalancıdlar. Siz o iftirayı dilden dile dolastırıp hiç bir bilginiz olmadığı hâlde ağziniza alıp söyleyorsunuz. Bu fiili kolay ve vebsiz bir iş mi sanıyorsunuz? Halbuki iftira Allah nazarında büyük bir günahdır. O iftiracıdan günahın büyüğünü yüklenen Abdullah ibni Übeyy için büyük bir azab vardır.»

(Ayet 26: «Kötü sözler kötü kimseler, kötü kimseler ise kötü sözler içindir. Temiz kimseler temiz söz ve işlere lâyiktir. Hazreti Aişe ile Saffan iftiracıların dediklerinden çok uzaktırlar. Onlar için mağfiret ve Cennette serefli rızk vardır.»)

Nûr sûresinin sonlarına doğru ise münafiklar başı Abdullah ibni Selüle uyan akrabası Müstah'a yardımını kesen Haz. Ebû Bekir (R.A.) in bu hareketi doğru görülmemekte, cezasını çekenlerin bağışlanması uygun olacağına işaret buyrulmaktadır.

GAVSÜL ÂZAM'IN VASİYET VE ÖĞÜTLERİ

Bu bahiste Şeyhimiz Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin evlâdına vasiyetleri vardır. Bu vasiyetler

özetlenirse kitap ve sünnete riâyeti tamme (tam uyuş) diye özetlenebilir.

Ey oğul!

Size Cenâbi Hakka ibâdet ve kulluğu öğütlerim. Şeriate riâyetten kıl kadar inhîraf etmeyin (uzaklaşmayın). O hududa tecâvüz edenlerin sonu bilesin ki helâktır.

Mütercimin ntou:

Himmetin bu ola kim dâim Hak'ı anlayasın
Hakkı bilmekten yeğ olmaz iki âdemde sevab.

Niyâzî Misri

Ey oğul!

Bilesin ki bizim tarikimiz kitab yâni Kur'âni Azîmîşsanla sünnete uygun ve onu tebeyyün (açıklayan, ispat eden) ettiren ef'aldır (işlerdir).

Düsturun hayatımızda ayrılmadığımız su kaideler olsun. Onlar:

Sehli südûr ve sehâ (cömertlik ve kalp genişliği),
Bezlü nedâ (cefâya karşı sabretme),
Keffül cefâ (cefâyi istemek ve elle kavramak),
Hamlül ezâ (ezâyi yüklenmek) ve
Saffu eserâtül ihvân (ihvâni gözetmek).

Bu düsturun türkçe karşılığı söyledir:

Oğlum! Cömertliği hiç çekinmeden dağıt, cefâyi kavra, ezâyi yüklen ve ihvâni daima gözet.

Mütercimin notu:

İki âlemde tasarruf ehlidir rûhu veli
Deme kim bu mürdedir bundan nice derman ola.
Rûhu şimşiri Hüdâdir, ten gîlaf olmuş ona
Dâhi âlâ kâr eder bir tik kim üryan ola.

Lâedri

V E F A T L A R I

Gavsül Azam Abdülkaadirül Ciylî Hazretlerinin dâri bekaya irtihalleri Bağdadda 561 Hicrî senesinde vâki olmuştur. Kendileri gece defnolunabilmiştir. Zirâ kalabalık o derece fazla olmuştu ki Bağdadda nâşî mübârekini hürmetle uğurlamaya gelmeyen kalmamış, tâbiri câiz ise cadde ve sokaklar adam almamıştır. Böyle-sine görülmemiş kalabalık sebebiyle bütün gayretlere rağmen defin işi gündüz yapılamamıştır.

Nâşî mübârekine yetişen Dâvûd ibni Abdülvahhab bu durumunu reyül ayn (bizzat gözleriyle görmüştür) müşâhede etmiştir. Defnolundukları yer zâhiren Bâbül Ezeç'deki medresedir.

G A V S Ü L Â Z A M ' I N M U Â S I R L A R I

ESSEYH HAMMADUT DEBBAS:

Kümmelini evliyâullahtan olan bu zâtı âli kadir, Gavsül Azamı sohbetiyle ilmi ledünne çeken zâtür. Vefati 525 Hicrî senesine rastlar. Ulemâyi râsihinin (sağlam ilme sâhib ulu ve er kişilerin) önderlerinden-di. Kendileri yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Gavsül Azamı irşâda memur edilmiştir.

Mütercimin notu:

Bütün kümmelin (en ekmel veliler) gibi Gavsül Azam da aşağıya dercettiğimiz beytin derin mânasını ezelden bilirdi.

«Tifli câmî beyzâi tenden tevelliüd eylemez,
Nefsini akdeleyüp bir merde mahrem olmasa.»

Sezâi Gülsenî

Ve yine:

Hazreti İsâ inüp gökten etti zuhûr
Ger sen idrâk eylemezsen belki sendendir kusur.

Enbiyânın âsumânı hak gibidir sözleri
Evliyânın sözleri tezyin dürür etme gurur.

Niyâzi Mîsrî

EL MÜBÂREK İBNİ ALİ BİN HÜSEYNİ

EBUL KAZİYYÜL MAHREMİ:

Hicrî 446 yılında doğdu. Evvelâ bir aralık Bağdad kadısı tâyin olunduysa da azlolundu. Hicrî 18 Muhamrem 513 de Bâbî Harekte defnolundu. Kabri şerifleri şimdi oradadır.

ESSEYH ALİYYÜL HEYYİTİ:

Irak meşâyîhinin büyüklerindendir. Hicrî 564 yılında âhirete intikal etmiştir. Âmâli nefril mülükte Zi-rân kariyesinde medfundur.

ESSEYH ADAYİBNİ MÜSÂFİR:

Aslen Elbikalı olup (Dimîşk yakınlarında bir kariyedir). Bu kariyeye Beytifâr da denir. Hicrî 555 yılında âhirete intikal etmiştir. Hakkâri yakınlarında defnolunmuştur.

EBUL NECİBİ ABDÜLKAADİRİ SÜHREVERDİ:

Sühreverdide dünyaya gelmiştir. Hicrî 490 yılında doğup ve Hicrî 563 yılında Bağdatta vefat etmiştir.

EBUL HASANÜL CUŞKİ:

Cuşk şehrini kendine vatan ve mesken ittihaz etmiştir. Bu şehir Irak'da Dicle yakınındadır; Irak'ın çok büyük meşayihindendir.

ESSEYH ABDURRAHMANÜ TAFSUNCİ:

Şeyh ve Seyyid Abdülkaadir Geylânî Hazretleri ile görüşüp dostluk kuranlardandır. Tafsunc beldesi hal-kindandır. Ailece Gavsül Azamla yakınlık peyda etmiştir.

ESSEYH EBU SAİDÜL KAYLEVİ:

Fıkıh ilminde vukûfu dolayısıyle bu sahada teferüd (temâyüz) edenlerdedir. Bu da Hazreti Gavşın muâsırlarındanandır. Hicri 557 yılında vefat etmişlerdir. (Nehrûl Mûlk yanında Kayleviye kariyesinde vefat etmiştir. kabri şerifi oradadır).

ESSEYH MATÂRUL BAZRAYI:

Bazray şehrinde ilim ve kemâli ile tanınır. Bahir ilminde yedi tûlâ (derin bilgi) sahibidir.

ESSEYH KUDEYHUL BAN (Ban diye tanınır):

Ehlullahın yücelerindendir. Gavsül Azama mülâzemetle (ona müridlik etmekle) ondan icâzet almıştır. Hicri 570 yılında vefat etmiştir. «Cevheretül Beyân» isimli eserin sahibi bu mübârek zât hakkında şu mâlûmatı verir: Şeyh Abdülkaadir Geylânî Hazretlerini eliyle gasl etmiştir. Gavsül Azamın kızı ile evlenmiştir. Seyyid Nâci Bey merhum bu zâtın ahfâdındandır. Herkesin hürmetini celbeden Nâci Beyin Seyyidliği binnetice (netice olarak) Hazreti Gavsa mensûbiyetinden-

ESSEYH ŞEHÂBEDDİNİ ÖMERÜS SÜHREVERDİ:

Alim ve fâzıl bir zâttır. Herkesi kolay kolay methü senâya lâyık görmeyen bir çok zevâtın bu meyânda teveccühüne mazhar olmuştur. Hicri 632 senesinde irtihâli dâri beka eylemiştir (âhirete göç eylemiştir).

ESSEYH YUSUFÜL HEMEDÂNÎ:

Bu zâti âli kaadir, İslâmın erkânın (direklerinden) bir zâttır. Hemedânda bir güneş gibi doğmuştur. Bütün ömrü irşâd etmekle geçmiştir. Hemedân köylerinden Benâmini'de Hicri 535 yılında irtihâli dâri beka eylemiştir (ölümsslük yerine göç etmiştir). Kabri şerifleri hâlen oradadır.

Mütercimin notu:

Rumuzu enbiyâyi vâkıfı esrâr olandan sor
Enel hak sırrını cândan geçüp berdâr olandan sor.

Yürü var ehli tecridi alâik ehlîne sorma
Âmî câni cihâmi terkedüp deyyâr olandan sor.

Anadan doğma gözsüzler kemâhi görmek eşyârı
Niyâzi vechi dildâri ululebsâr olandan sor.

Niyâzi Misri

ESSEYH MÂCIDÜL KÜRDÎ:

Bu zât da Gavsül Azamın methettikleri mümtâz bir ehlullahtır. Hicri 561 senesinin cemâziyelevvelinde âhirete göç etmiştir.

ESSEYH ÖMER İBNI MESÜDÜL BEZÂZİGÂN:

Gavsül Azamın gözü gibi sevdiği bir zâttır. Cenâbi Hakka kulluk ve ihlâs ile ibâdetin canlı bir timsâlidir. Hicri 608 yılının 14 Ramazanında vefat eylemiştir.

ESSEYH TÂCÜL ÂRİFİN EBÜL VEFA:

Irak'ın hem âyânından hem de mümtaz meşâyihindendir. Hicri 569 yılında vefat etmiştir.

EBUL SENÂ MAHMUD İBNI OSMAN:

Süleħâdan (sâlih ve temiz insanlardan) bir zâttır. Bilhassa zühdü (ibâdetleri) ile tanınır. Hicri 609 yılında vefât etmiştir.

AHMED İBNÜL MÜBÂREKEL MAKARRÎ:

Hem ârif hem sâlih bir şeyh'dir. Hayatı boyunca Gavşül Âzama hizmetten şeref duymuştur.

Mütercimin notu:

«Dâhi kâmilliğin bu mu nişâni
Sana dervîş ola etraf ve eknâf.»

Niyâzi Mîsrî

Hicri 570 tarihinde irtihâli dârı beka eylemiştir.

BESER İBNI MAHFÜZÜL EZCÎ:

Şeyh Abdülkaadir Geylânî hazretlerinin sohbetlerine iştirâk ederek feyz almıştır. Bütün ömrünü ibâde te vermiştir.

Mütercimin notu:

«Saâti vâhidedir ömrü cihân
Saâti taâte vakfeyle hemân.»

Lâedri

AHMED İBNI EBUBEKRİL MÂRUFU BÂMÎ NIYYEŞ ŞEHÝ:

Bu velinin bütün vasfi Cenâbî Hakkı dâimî zikreden huzûr erbâbindan oluşudur.

KAADİRİYYE TARİKATI

Bu tarikatın kurucusu esâsi pîri Gavşül Âzam Abdülkaadir Geylânî hazretleridir.

Bu tarikat kitap ve sünnete dayanan dini İslâmî kendinde özetleye nsaffeti aslı üzere hanefiliği nazarlara aksettiren bir yoldur.

Mütercimin notu:

Abdülkaadir Geylânî hazretleri yeri geldiği için burada zikre lüzum gördüğümüz beyitin ifâde ettiği gibi canlı cansız bütün mahlûkatın kendisine mûrid olduğu eâzimi evliyâullahdandır. Aşağıdaki Niyâzi ahzretlerinin beyti bunu ne güzel gösterir.

«Dâhi kâmilliğin bu mu nişâni
Sana dervîş ola etraf ve eknâf.»

Bu tarikatın özelliği, Peygamberimiz (S.A.) in İslâmîyeti getirdiği daha doğrusu tebliğ buyurduğu saf-feti asliyeye uygun tatbik ve icra edip yürütmesidir. Aslâ mugaletaya yer vermez, bid'atten eser yoktur. Sâlât ve zühdü kendisine rehber edinmiştir.

İşte yukarıda sıraladığımız bu vasıfları sebebiyle ilâhi tevfik refik olup bütün İslâm âleminde sür'atle inkişaf etmiştir (yayılmıştır). En büyük âmil de arz ettiğimiz vasıflardır. Müelliflerden Şekib Aslan bir eserinde söyle der: «Şeyhimiz Abdülkaadir Geylânî, geçmiş geçmiş mutasavvıfların en büyüklerindendir. Asıl ve öz olarak menşeindeki gibi İslâmîyeti temsil etmiştir. Gavşül Âzam bu vasıfların müşahhas timsalıdır.»

Tarikatı İspanyaya kadar yayılmış Arap devleti burada hâkimiyetini yitirip son bulunca o zamana kadar Kaadiriliğin merkezi olan Gînatadan Fas'a intikal

etmiştir. Bu tarikatta mevcut envâri İlâhiye sebebiyle bu tarikatın seyrü sülükunda yukarıda işaret ettiğimiz gibi bid'ata yer yoktur. O bu tarikatta zâildir. Aslında İslâm'da mevcut olan hayır kâim olmuştur. Cenûbî Afrika'da da bu tarikatın müntesibleri çoktur. Abdülkaadir Geylânî hazretlerinin evlâd vezürriyeti içinde tarikat meşâyihinin bulunması inkişafta büyük âmil olmuştur. Nitekim hemen hemen bu tarikatta postnişin olan meşâyihin nâkibi esraftan bulunmasında yukarıdaki sebeplere dayanır. Bu vasıfları itibarı ile bu güzide ehlullahla temas eden bâzı ehli tarikat dahi kendi eski tarikatlarını bırakarak buraya müntesip olmuşlardır. Burada çok yerinde bir teşbih mevcuttur. Bu teşbihe göre Kaadirilik öyle bir ağaçtır ki aslı asılıği fer'i (dalları) nebilik ve zekiliği (temizliği) temsil eder, ağaçın gölgesi uzun ve bu gölge gendine sıçınanları uzunca müddet korur. Cenâbî Hak onun kökünü sebât ve istikametle besler ve büyütür. Yalnız şuna dikkat etmek de lâzımdır: Meşâyih tarafından müridlere bu tarikatın şeceresi verilir. Ancak bu şecereyi görüp her mûridin iftihara kapılması ve kendinde benlik görmesi de doğru değildir. Çünkü benlik mâniî terakkidir.

Mütercimin notu:

Esâsen muhakkik olan ehlullah özgünmez, onun dediği tecelliyyât iktizası derhal yerini bulur.

İ C A Z E T N Â M E

Kaadırî tarikatında her şeyh halifesine aşağıdaki hilâfet belgesini verir. Bu husustaki nashî ve belgeyi aynen geçiriyoruz:

Bismillâhirrahmanirrahim.

O Allah'a hamd ederim ki tetkik ve tâmik ehli içjn gözlerinde mânevî perde bulunan insanların nazarlarından bu hicabları kaldırıp onları binâ kılmıştır (görür kılmıştır). Onları dünya hevâü hevesinden âzâde edip nûru ilâhisi ile musâffâ kılıp mûnhicûr reşâdi (geniş ve doğru yolu) kendilerine açmıştır.

Yine o Hûdâi Lemyezele hamd ederim ki doğru yol-dakilerin nefislerini tezkiye etmiş (temizlemiş) dünya meylinden Resulullahın hâlü etvâri demek olan seyri sülük zühdüne erdirmiştir. Kalplerini, sahîhül itikat ile (inanış sağlamlığıyla) aşağılık dünya heveslerinden korumuştur. Onlara «Gârâyibil Ulûm» demek olan aklın idrâk edemeyeceği bilgileri vermiş kendilerine nazarı mârifeti ile bakarak irfân ehli kılmıştır. Zafer elbet onlarındır.

O Allaha hamd ederim ki ceberûd samediyet mecdîkasem mülkünde dâimiyet ve hâkimiyet onun değişmez vasıflarındandır. O Hûdâi Lemyezel beka vasfında tektir. Muvaahhid için arz ve semâda ne varsa onun zâtı ve ilmi kibriyâsından ibarettir. Zâkir ve meskûr odur. Adl ve ihsânına, halka lutf u cezâsına da son yoktur. Ben yalnız ona şükrederim şehadet ederim ki o Allahtan başka Allah yoktur. Daimî nûr odur, «vahdehu lâ şerikelehu» böyle anlamak lâzımdır.

Mütercimin notu:

İş buraya gelince Niyâzi Mîsrî hazretlerinin aşağıdaki beyitini almadan geçemedim.

«Anî tevhid eylemez illâki şîrh ehli eder
Vahdeti hakkı duyanın dili lâldir akhî mat.»

Yine şahadet ederim ki Resulullah sallallahü aleyhi ve sellem onun kulu ve gönderilmiş elçisidir. Bu elçiliği Allah'ın bütün kullarına ve mahlükatına yapar.

Bu sözlerimden sonra şunu anla ki veledi kalbim olan sana icâzet veriyorum.

Mütercimin notu:

(Veledi kalpten maksat kelime mânasıyla kalbimin oğlu demek olmayıp bir kâmile intisâb neticesi kalp, sir, hâfi, ahfâda yâni letâifte Allah zikrinin başlaması bu suretle veledi kalbin zuhûrudur) Nitekim bu bahsi en veciz ve ârifâne bir edâ ile anlatanlardan Niyâzi Mîsrî Hazretleri olmuştur. Beyit aşağıdadır.

«Tiflî câni beyzâi tenden tevellüd eylemez
Nefsini akt eyleyüp bir merde mahrem olmasa.»

Halkı bu istikamette tarikatül Kaadiriye halifesî olarak irşâd et. Kitap ve sünnete itimat ve uygunluğun devam ettikçe icâzetim senin üzerindedir. Bütün kullara kalbimin veledi olan sana Kaadiriye tarikatı üzerine irşâd görevi verdim.

Bunu unutma, başta Resulullahı (S.A.) ve âli ashabı olmak üzere cemi müslümanlara duayı unutma.. Benim nakibül eşref halifem!..

(Ey benim en iyi huylu halifem... Bu öğütlerimi unutma).

İcâzetnâme sona erdi.

KAADIRI TARİKATININ COĞRAFİ DURUM İTİBARIYLE YAYILIŞI

İlk Kaadiri hânikah (Kaadirihâne) ve tekkesi, târihcilerin tespitlerine göre Irakdakiler hariç Fas'ül Mağribde (Batı Fas'da) kurulmuştur. Buralarda ilk

kurucunun yine bu tarihçilerin beyanlarına göre Gavşûl Azamîn küçük oğlu Seyyid İbrâhim Hazretleri olduğu merkezindedir. Bu zât hicrî 592 senesinde vefat etmiştir. Sincar çevresinde yayılışı ise Şeyh Abdülazîz'in himmeti iledir. Esasen araştırma yapılrsa görürlür ki Seyyid İbrâhim Hazretlerinin Sincar çevresinde hiç bir faaliyet göstermediği devrelerde dahi buralarda Kaadirihâneleri kurmak Şeyh Abdülazîz'e nâsib olmuştur. Gerek Şeyh İbrâhim Hazretleri ve gerekse Şeyh Abdülazîz'in Merakeş'e hem hicret vesilesi hem de Gavşûl Azam'dan feyz almaya gittiklerinde bu Kaadirihâneleri taksim ugramıştır. Esasen Sincardaki kaadirihâneleri Gîrnata'nın küffar eline geçmesinden önce yapılmıştı. Hicrî 897 yılında Gîrnata işgal edildiği zaman Kaadirihâneleri de burada mevcûdiyetlerini idame ettirememişlerdir. Orta Asyada Kaadirihânelerin merkezinin kurulması ise hatirasını hürmetle andığımız Top Han sâyesindedir ki bu zât Hicrî 1041 yılında vefat etmiştir. Sâlih İbni Mehdi ise Mekke-i Müktereme de Kaadirihâneleri Hicrî 661 yılında kurmuştur.

KAADIRI TARİKATININ MESNEDİ (Dayanağı) OLAN PİRÂN VE SILSİLESİ

Ebû Sâidiül Mübârek feyzî ve icâzeti Şeyhi olan Ebû Hasanül Herkâri'den aldığı gibi bu zât da Ebû Ferecûl Tarsûsî'den almıştır. O da silsilenin evveliyatından olan Abdülvâhidül Kemîmî ve bu minvâl üzere devam ederek Ebû Bekrûl Şibli'ye dayanmış bu silsile Ebû Kasîmûl Cüneydî'den, Cüneydi Bağdadî'ye oradan Sîrrîs Sakatî'ye ve zincirleme Mârûfîl Kerhî'te ve Ebû Hasanül Ali Rîzâ'ya, Mûsâ Kâzîm'a, Câferüs Sâdîk'a, Muhammedül Bâkir'a, Zeynel Âbidine ora-

dan Hazreti Hüseyin'e (R.A.) ve İmâmi Ali (Ali İbni Ebitâlib R.A.'a) ye kadar ulaşmaktadır. Böylece menbaîna kadar ulaşan silsilei şerif Mârûfîl Kerhî'ye geldiği zaman bir husûsiyet göstermiştir. Şöyle ki: Mârûfîl Kerhî'ye kadar geçen eslâf (önden gelenler) hepsi sahriyyet (akrabalık) bahis mevzuu olmaksızın bu zevâtın şeyhidirler. Halbuki Mârûfîl Kerhî'den yukarısı baba oğuldur. Meselâ Câferüs Sâdîk hazretleri Muhammedül Bâkir hazretleri, Zeynel Âbidin hazretleri ve Şehîdi Kerbelâ Hazreti Hüseyin (R.A.) gibi. Halbuki Mârûfîl Kerhî, Sîrrüs Sakatî ayrıca neseb bahse konu olmaksızın kendi şeyhlerine de bağlıdır. Meselâ bu zât şeyhi Dâvûd Tâi, o ise şeyhi Habîbül Acemî'ye müntesiptir. O da Hasanı Basrî'den el almıştır. Burada ya onun şeyhi kimdir diye bir sual akla gelir.

Bu zât tâbiri caiz ise Hazreti Ali (K.V.) dir.

Mütercimin notu:

Bu inceliği yâni neseb silsilesi farkı ile mânevî râbita farkını en güzel anlatan Mevlid sahibi Süleyman Çelebi olmuştur. Mevliddeki şu beyit yukarıda arzettiğimiz farkın da izahıdır.

«İşbu devrile müselsel muttasıl,
Tâ olunca Mustafaya müntekil.»

Böylece nuru Nübûvvetin Hz. Âdemden Resuli Kibriyaya kadar intikal ettiğen şüphe bırakmamaktadır. Burada bir sual hatırlaya gelebilir: O nur sonradan ne oldu, kayıp mı oldu? Aslâ.. Dört halifeye ayrı ayrı intikal ederek Hz. Aliye kadar geldi. Bu bir bakıma maddî ve mânevî hilâfetin yalnız mânevî yönden gizli olarak devamına işaretettir. Bu nuru nübûvvet, bu emanet mânevî hilâfet olarak insanı kâmilden insanı kâmile intikal etti.

BAZI RİCALÜ SENEDÜT TARİKİYYE

KAADİRİYE TARİKATININ MESNET VE RÜKÜNLERİ SAYILAN RİCALÎ ÂLİ KADİR

EBUL KASIMÜL CÜNEYDÜ BİN CÜNEYDİ ZÜCCÂC:

Fukahâdandır. Hicrî 297 senesinde Bağdatta vefât etmiş olup kabri şerifleri zâhir, mâmur ve mâmûmdur.

EBU NASRÜ BEŞSİR İBNÜL HARİSÜL HÂFI:

Aslen Mervli olup Bağdatta ikamet buyurmuştur. İlîm bahrinde şâni yüce bir zâttı. Muharremin onunda Hicrî 227 ci senesinde vefât eylemiş olup Hizeran makberesinde medfûndur. Kabri şerifleri enzâri âleme manzurdur.

EBU BEKİRÜS ŞİBLİ:

Asıl isimleri Delf ibni Cemdir. Mense ve mevlidi Bağdat olup Zilhicce ayında vefât etmiştir. Muazzam bir kabri şerifleri vardır. Nesli necibleri (oğulları) ESSEYH CÂFER, babası yanında medfûndur. Vâlidleri olan ŞİBLİ ser'en ihticâca sâlih asârı ile temayüz eylemiştir.

ESSEYH İBRÂHİM İBNİ DERVİŞÜL AZAMİ:

Aynı mahallerde bulunan kabri şerifleri pür nûr olup (Cuma geceleri ve Kadir geceleri kendiliğinden merkadlarında kandil yandığı) Halebîzade Mustafa Efendi ve Mehmet Saad ve Fahreddin Mehmet Efendi'nin şahadetleriyle de teyid olunmuştur.

HABİBÜL ACEMİ:

Evvelce bu âlemi teşrif buyurmuş meşâyihin yegâ-nelerindendir. — Mütekaddimini meşâyihindendir. — Merkadleri Bağdatta Camiül Kameriyyeye yakındır.

ELHASANÜL BASRÎ:

Hasan Basri EbûSâd tâbiinin büyüklerinden olup Allaha kulluk edenlerin meşhurlarındanandır. Hazreti Osman bin Affan ve Hazreti Abdullah İbni Abbas ve diğer ashabı kiramla ünsiyet etmiştir. Kendisi Peygamberimizden bir çok hadisleri nakleden zâtür. Pederleri sahabeden Zeyd ibni Sâbitül Ensârinin kölesi, anneleri ise Peygamberimizin mübarek zevceleri Ümmü Selemenin câriyesi idi.

Ser'i hükümlerin tefsîrinde derin bilgisi vardı. Tarikat ehillerinin en sonu bu zâta dayanır.

Mutezileden Vâsil ibni Atâ onun talebesi olduğu halde hocası ile gelişkiye düşmüş aslâ uyuşamamıştır.

21 Hicrî tarihinde doğup 110 Hicrî tarihinde 89 yaşında olduğu halde âhirete göç etmiştir. Cenâzesinde o kadar kalabalık olmuştur ki bütün cemâat orada toplandığından ikindi namazı kılmaya vakit bulunamamıştır.

ESSEYH EBUBEKRÜ ABDÜLAZİZ:

Fikih ilmini pederlerinden tederrüs eylemiştir. Hiyal'e gitmiştir (Musulda bir kariyye). Orada tavattun etmiştir. Bir ara Kudüsü de ziyaret etmiştir. Doğumları Hicrî 532 yılında vefatları Rebiülevvel ayında ve Hicrî 604 yıldır. Kariyyetül Hiyal de medfûndur. Bugünkü Nukâbâi Bağdat onun ziynetidir.

SEYH İBRÂHİM:

Fikih ilmini pederlerinden Sâid ibnül İbâttan tederrüs eylemiştir. Vâsit'a gitmişler, Hicrî 592 Milâdi 1196 yılında vefât etmişlerdir.

ESSEYH MEHMET:

Fâzıl ve fakih bir zâtür. Pederlerinden fikih tederrüs etmiştir (fikih dersi almıştır). Zamanının ferididir. Hicrî 600 senesinde Makberetül Halbede tedfin olunmuştur.

ESSEYH ABDÜLCEBBÂR:

Kalaidül Cevâhir sahibinin yazdıklarına göre Şeyh Abdülcebâr da fukahadandır. Pederlerinden ahzı feyz eylediği gibi Ebil Mansûr vel Kazaz ve diğer bazı ârifelerden de tederrüs etmiştir. 575 Hicrî senesinde vefât eylemiş olup Ribat'ta Elhabile'de pederinin makberesine defnolunmuştur.

(Yukarıda bir vesile şanının yüceligine işaret ettiğimiz Eşseyh Abdülcebâr hazretlerinin bir kerametleri de tarafımdan türbeî saadetlerini ziyaretimde reyü'l-âyn meşhûdum olmuştur. Şöyled ki; Bugün insan neslinin bilmediği ejderha denilebilecek büyük cesalette bir yılan deri ve iskeleti ile Medresetü'l-Geylânînin doğu giriş kapısının sağ tarafında bulunan Abdülcebâr Hazretlerinin türbeî saadetinin giriş kapısının karşısında asırlar geçtiği halde aynı haşmetle durmaktadır. Hüdâyî Lemyezelin irade buyurdukları takdirde ne büyük ve korkunç mahlûkat yarattığının canlı dellilerinden biri olan bu olay, bu büyük velînin emsalsiz kerametinin de bir nişanıdır. Bu feyz-i akdesi ceddi Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinden aldığı ise cümle ehl-i irfânın malûmudur. — Nâşir.)

ESSEYH ABDURRAHMAN:

Hicri 587, Miladi 1191 senesinde vefat etmiştir.

ESSEYH ABDÜLVEHHAB:

Ulemai benamdan Ebil Galibi İbnil Bad'tan menkul olduğuna göre bütün ulumu validlerinden (pederlerinden) ulumu zâhire tederrüs etmiştir. Ders mahalli (feyizyâb olduğu yer) muazzam pederlerinin medreseleridir. Vefatları 25 şevvâl 593 ve Miladi 1197 tarihlerine rastlar.

ESSEYH ABDULLAH:

Pederlerinden feyz almıştır. Doğumları Hicri 508, vefatları ise 18 Sefer 589 Hicri tarihindedir (Miladi 1193). Fetvâ ilminin talimi ile iştigal buyurmuşlardır.

ESSEYH İSA:

Vâlidi muhteremlerinden (sayın babalarından) hadis ilmini öğrendiği gibi hep onun rahle i tedrisinde (öğretmen kursusünde) mevizelerle (vaazlarla) yetişmiştir. Hicri 573 yılında, Miladi 1178 senesinde Misirda vefat edip oraya defnolunmuştur.

ESSEYH ABDÜRREZZAK:

Cevherden Gerdanlıklar adı ile türkçemize çevrilen Kalaidül Cevâhir adlı ünlü eserden öğrendiğimize göre fetvâ, hadis, fikih gibi ulumu pederlerinden öğrenmiştir. Bu husus İbni Neccâr'ın tarihinde de teyid olunmuştur. Bağdâdi Sâdiste Hicri 603, Miladi 1207 senesinde Şevval ayında dâri bekaya rihlet etmiş olup Bâbihureb'de medfûndurlar.

ESSEYHÜL YAHYA:

Kalaidül Cevâhir bu zâtı âli kaadir hakkında da

Şöyledir buyurmaktadır. Bütün bildikleri bilgileri asıl menbaî pederi âlişanlarıdır. Nâs onun derin bilgisinden (mütebahhîrlîğinden) çok faydalânmıştır.

Mütercimin notu: Hayrûn nâs men yenfaaün nâs hadisi şerifinin sırrı bu zâtta tecelli etmişti dersek abartmamış oluruz. Hadisi şerifin türkçe meâli «Nâsin hayırlı nâsa hizmet edendir» demektir.

Hicri 600, Miladi 1204 yılında vefat etmiş olup kardeşinin yanına defnolunmuşlardır.

(Yâni kardeşleri Abdülvehhab'ın Ribat'ta ve pederlerinin Halbe tesmiye olunan Harretül Geylânîyesinde zâhirî vücutları medfundur).

ESSEYH MÛSÂ:

Kalaidül Cevâhir'in beyanına göre pederlerinden bir çok ulûm ve bilhassa ulumu nakliyye öğrenmişlerdir. Dimîkta hassaten hadis konusunda verdiği vaazlar ile şöhret bulmuştur. Şam şehrinde Akabe mahallesinde vefat edip tarihi vefatları ise Hicri 618, Miladi 1221 tarihlerine müsadîftir. Yüce şâhsiyetlerindeki Zühd ü takvâ hassası evlâdına, oradan da evlâdının evlâdına intikal etmiştir.

ESSEYH SÜLEYMAN:

İbnişseyh Abdülvehhab bir çok malûmata mesnet olduğu gibi Kalaidül Cevâhirden de öğrendiğimize göre sâlih bir recüldür. Doğumu Hicri 553, vefatı Hicri 611 yılı cemâziyûlâhîridir.

ESSEYH DÂVÛD:

İbnişseyh Süleyman zühd ü takvâsı ile meşhurdur. Kur'âni Kerîm hakkında bin adet tefsiri vardır. «Ve Lehu Kitabi Fi Fikhil Îmâmi Ahmed İbni Hanbel»

de ünlü asârindandır. Hicri 647 nin Rebiülevvelinde beka âlemine göç etmişlerdir. Elhable'de medfûndur.

**ESSEYH ABDÜSSELÂM İBNI
SEYH ABDÜLVEHHAB:**

İbni Sâî'nin beyanlarına göre devrinin velâyet ve ilmi zâhirdeki imad (direklerinden) biri olan bir zâtı âli kadirdir. Fıkhi pederlerinden öğrenmiştir. Hicri 618 de vefât eylemiştir.

ESSEYH NASRÜBNİ ABDÜRREZZAK:

Ukubat kısmında kadıyük kuzat olacak ilmî seviyede idi. Bu bahislerde himmet ve gayreti pek yücedir. 633 yılında vefât etmiştir.

ESSEYH MEHMET İBNI ESSEYHÜN NÂSIR:

Kalaïdül Cevâhir (Cevherden Gerdanlıklar) da zikredildiğine göre ve İbni Recebin tabakatında yazıldıguna nazaran velî zâhid bir zât olup. Bağdat kadılığında da bulunmuştur. Bir ara mazulînden olmuştur. 18 sevvâl Hicri 656 da vefât etmiştir.

**ESSEYH ZAHREDDİNİ AHMET İBNI
ESSEYH ABDÜLKAADİR:**

Havadisül Câmiada yazıldığına göre ve ayrıca Cevherden Gerdanlıklarda teyid olundığına nazaran devrinin fâdil imâmlarındanındır. Rebiülhâir ayının 27 sinde 681 yılında vefât etmiştir.

**ESSEYH MEHMEDİ SERMEŞİK
İBNI SEYH ABDÜLAZİZ:**

Kalaïdül Cevâhirde beyan edildiğine nazaran Ahmed ibnül Hanbelin fıkhindan tefakkûh eylemiş olup, buna ek olarak hadis ilmi ile de uğraşmıştır. 651 Hicri

yılında Cuma günü doğmuştur. Hiyal kariyesinde 739 da vefât ve defnolunmuştur.

ESSEYH OSMAN BİN ABDÜLAZİZ:

İyi ahlâkin temsali olup, tahallaku bi ahlâkillah sırrı kendinde tecelli ve bu yüce düstura imtisâl eylemiştir. Cevherden Gerdanlıklar diye türkçeye çevrilen Kalaidül Cevâhirde mezkûr ve menkûl olduğuna göre 623 yılında vefât eylemiş olup Kariyetül Hiyal'de medfûndur.

**ESSEYH ABDÜRREZZAK MİN
ZÜRRİYETÜŞ-SEYH ABDÜLAZİZ:**

Kalaïdül Cevâhirde mezkûrdur ki hâfizi Kur'ânıdır.

**ESSEYH ABDÜLKAADİRİ Fİ
ZÜRRİYETÜŞ-SEYH ABDÜLAZİZ:**

Kalaïdül Cevâhirde musarrah olduğuna göre nakibü'l eşräftandır. Hicri 794 de Mîsrda vefât eylemiştir.

**ESSEYH ALÄEDDRİN İBNI MEHMET İBNI
ESSEYH ABDÜLKAADİRİ CİYLÎ:**

Ravzai Zâhirde beyan edildiğine göre zamanının Kaadirî eâzimindandır. Taûn illetinden vefât etmiştir. Vefât tarihleri Hicri 853 tür. Bâbul Karafe'de vefât ve oraya defnolunmuştur.

**ESSEYH ŞEMSEDDİN İBNI MEHMEDÜL
HÜTTAK İBNI ESSEYH ABDÜLAZİZ:**

Hicri 903 te Hîns Bostanını zûrriyetine vakf bûyurmuştur. 913 de vefât edip Hazretül Geylânîyede defnolunmuştur.

ESSEYH MEHMED SERAFEDDİN:

Mütteki, fâzil bir zâtti. Hicrî 950 yılında irtihâli dâri beka buyurmuşlardır.

SEYH ABDÜLAZİZ'İN ZÜRRİYETİNDEN GELEN NAKİBLER

SEYH MEHMED ŞEREFEDDİN MAHDUMLARI SEYH ZEYNEDDİN:

Nakiblerin ilkidir. Hicrî 978 senesi recep ayında bütün emlâkini Kaadirî tesislerine vakfetmiş bilhassa ceddi muhteşemi Haz. Geylânîyenin medresesinin onarılması daimî masraflarının görülmesi için hiç bir fedakârlıktan çekinmemiştir. Hicrî 981 yılında vefât eylemiştir. Hâlen kabri mübârekleri Hazreti Geylânîyedir.

SEYH ZEYNEDDİN OĞLU ESSEYH VELİYEDDİN:

Alim ve fâzil bir zâttır. Hicrî 1027 yılında Bağdatta vefât etti. Hz. Geylânîyeye defnolundu.

SEYH VELİYEDDİN MAHDUMU ESSEYH NÜREDDİN:

Zâhid bir zâtti. Ceddi Gavşûl Âzamîn câmiinde imâmet yapardı. Hicrî 1075.

SEYH NÜREDDİN OĞLU HÜSÂMEDDİN:

İsmetin canlı timsâli idi. Hayatını ibâdetle geçirdi. Hicrî 1163 yılında vefât eyledi.

SEYH HÜSÂMEDDİN OĞLU MEHMED DERVİS:

Siyretin (iyi ahlâkin) timsâli denmeye lâyikti. Hicrî 1175 de vefât eyledi.

ESSEYH ZEYNEDDİNİ SÂGİR:

Muhaddis ve fâkih bir zât idi. Hicrî 1192 yılında vefât etti.

ESSEYH ZEYNEDDİN OĞLU MUSTAFA:

Dünyaya hayır için gelmiş bir zât denilebilir. Hicrî 1201 yılında vefât etmiştir.

SEYYİD SÜLEYMÂN OĞLU MUSTAFA:

Hem nakibül eşrâf, hem de evkafı Kaadirîye mütevelliisidir. Hicrî 1234 de vefât etmiştir.

SEYYİD OSMAN OĞLU ESSEYYİD MURAD:

Aynı durumda ve vasiftadır. Vefâtı Hicrî 1268 dir.

SELMÂNI ÂLİYYÜN NAKİB OĞLU SEYYİD ALİ:

Nakib ve evkafı Kaadirîye mütevelliisidir. Hicrî 1289 da vefât etmiştir. Tarihçilerin tesbitine göre sultandan Kaadirî vakıflarının dokunulmazlığı hakkında bir ferman da elde etmiştir. Hicrî 1261 yılında.

ESSEYYİD ALİYYÜN NAKİB OĞLU SEYYİD SELMÂN:

Kaadırî vakıflarının mütevelliisi ve nakibül eşrâftandır. Hicrî 1315 yılının zilhicce ayında vefât ettilerdir.

ESSEYYİD ALİYYÜN NAKİB OĞLU SEYYİD ABDURRAHMAN MAHLAZİ:

Nakibül eşrâf ve evkafı Kaadirîye mütevelliisidir. Irak devletinde Reisül Vüzerâlik (Başvekillik) yapmıştır. Hicrî 1345 yılının zilhiccesinde vefât etmiştir.

Kaadiri vakıfları mütevellisi ve nakibül eşräftir.
ABDURRAHMAN NAKİB OĞLU

MAHMUD HÜSAMEDDİN:

Hicri 936 Hicri yılında vefat etmiştir.

ESSEYYİD ABDURRAHMAN OĞLU
AHMED ÂSIM:

Aynı vasıflara hâiz olmakla beraber zühd ü takvâda hayatının şîri olmuştur. Hicri 1371 tarihinde vefat etmiştir.

MUSTAFA SEYYİDİN OĞLU
SEYFEDDİNİ GEYLÂNÎ:

Nakibül eşrâf ve evkaf mütevellisidir.

EN NAKBÂU MİN ZÜRRİYYETÜŞ-ŞEHÜ ABDÜRREZZAK

SEYH ABDÜLKAADİR GEYLÂNÎ (K.S.) HAZRETLE- RİNİN OGULLARI ABDÜRREZZAK HAZRETLERİNİN EVLÂDLARININ AHLÂK YÜCELİKLERİ HAKKINDA

Mütercimin notu:

Bu eserin içinde Kaadiri tarikatına mensup olup en çok menkibelerine kıymet verilmesi lâzım geleni şüphesiz Hazreti Pîrin oğullarıdır. Sırasıyla bu zâtlar şunlardır:

İsâ, Abdullah, İbrâhim, Abdülvahhab, Yahyâ, Muhammed, Abdürrezzak, Mûsâ, Abdülazîz, Abdülcebbâr, Abdurrahman hazretleridir. Bilhassa Abdülvahhab'ın babasının makamına geçtiği bazı şark ve garb eserlerinde israrla söylenir.

1. SEYYİD ABDURRAHMAN FEYZULLAH:

Cok mâmûf eşrâfin ulularından ve seçkinlerinden- dir. Gavşî Azamîn soyundan olan bu şâhî âli kaadirin vefatı Hicri 1212 dir.

2. ESSEYYİD ALİYYÜL KEBİR:

Seyyide Âtike Hâtunun babasıdır. Vefatı Hicri 1281 dir.

3. ESSEYYİD ABDÜLAZİZ BİN ESSEYYİD ABDÜL KATUYNÎ:

Gavşûl Azamîn soyundan olan bu velî tâundan Hicri 1246 yılında Hüdânin rahmetine kavuşmuştur.

4. ESSEYYİD MAHMUD İBNİ SEYYİD ZEKERİYYÂ:

Kaadiri vakfının mütevellilerindendir. Hicri 1258 de vefat etmiştir.

E L B Â Z Ü L - E Ş H E B

Mütercimin notu:

Elbâzül-eşheb hakkında daha doğrusu bâz kelimesi ve bu kelimenin Gavşûl Azama el kab olmasının sebebinde birçok menâkıb vardır. Bu menâkıbelere girmeden evvel bâz kelimesi üzerinde duralım. Elbâz aslında fârisî asılı bir kelimedenden gelmektedir. Doğan kuşu manasına ve bir de keklikleri avlamak için avcılar kafeste götürdüğü kekliye derler. Yâni bu kuş vazifeli bir kuştur. Burada ince bir tasavvufî nükte vardır. Mürşidi kâmil ledün ilmi âşiklarını Hakka dâvet için bu avlayan kuş gibidir. Yâni vazifelidir. Bu yüzden bâz kelimesini bu manaya yoranlar da vardır. Bizim tercümesini yaptı-

ğımız kitapta ise bâz doğan mânasında kullanılmıştır. Elbâzül - eşheb, Allahın Doğanı - Allahın kuşu demek-
tir. Buraya gelmişken bir menkibeyi zikretmeden ge-
çemeyeceğiz. Bir mürid, evliyaullahdan bir zâta daima
mûrid olacak bir arkadaşını getirirmış bir gün şeyh
hiddetlenerek kendisine şöyle demiş bunları bana ne
getirip durursun elinde tuttuğu mîknâsına iğneleri
celbederek ben istesem bunları mîknâsının demir par-
çalarını çektiği gibi çeker getiririm demiş. Bâzı yazar-
lar mûrsidi kâmil, Debbâsin Bâzül - eşheb lâkabını Abdülkaadir Geylânî Hazretlerine verdiği söylerler. Bâ-
zıları söyle bir kîssa da nakederler Gavşûl Âzam Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin vâlideleri yolda gider-
ken bir haydut çetesinin kuşatmasıyla karşılaşır o si-
rada bir doğan peyda olur haydutları kaçırır vâlideyi
mükterremelerinin başından başörtüsünü alır kaçar
yollar sonra bir gün Debbâsin huzurunda Gavşûl Âzam
otururken odaya bir şahin girer başörtüyü Debbâsin
önüne bırakır. Debbâs da işte vâildenin başörtüsü diye
verir. Bu menkibenin doğanla daha doğrusu Elbâzül -
eşheble alâkası âşikârdır.

Tercümesini yaptığımız Elbâzül-eşhebdeki izah-
tarzına gelince: Allahın doğanı lâkabının Gavşûl Âza-
ma verilişinin izahını Eldemîf, eserinde şöyle zikreder:
«Elbâzül-eşhebin hakîki mânasını hicri 1270 yılında
Bağdatta vefât eden ve o tarihlerde Bağdat müftüsü
olan Allâme Ebüssennâü Şehâbeddin Essyyid Mahmûl Efendi, «Fi kitâbü tîrâzül mezheb» namlı eserinin El-
bâzül - eşheb kasidesinde anlattığı gibi anlamak lâzîmdir. Bâzül-eşheb vasfi Gavşûl Âzama çok uygundur.
Mütemekkin yâni müterevvvin olmayan (mânevî hâlinde değişiklik göstermeyip istikrar bulan) öyle bir soñ-
dir ki: zâhiri halkla, bâtinî ve esrârı Hakla birdir.

Mütercimin notu:

Çâkeden varlık kibâsin aşk ile serbâz olur,
Dehr içinde böyle kâmil er aransa az olur.

Kaydu unsurda kalanlar âlemi esfellededir
Kim halâs olduysa andan âsumân pervâz olur.

Ve yine:

Kande bulsun hakkı inkâr eyleyen bu Misriyi
Zâhir olmuşken yüzünden nûru zâti kibriyâ.

Rumûzu enbiyâyi vakıfı esrâr olandan sor
Enel Hak sırrını candan geçüp berdâr olanlar sor

Yürü var ehli tecridi alâyık ehline sorma
Âni cânı cihâni terkedip deyyâr olandan sor.

Anadan doğma gözsüzler kehâhî görmez esyâyi
Niyâzi vechi dildârı ulûl ebsâr olandan sor.

Niyâzi Misri

Böyle bir soñin hâlinde temekkün olup televvûn-
den âzâde bulunduğu gibi görüşü haşmetli ve yüksek
himmeti de yûcedir. Elbâzül - eşheb lâkabının Gavşûl
Âzam Abdülkaadir Geylânî hazretlerine verilmesini
haklı çikaran bir menkibe daha vardır. Dördüncü Mu-
rad yâni Osmanlıların kudretli hükümdârı Bağdadı
zapta geldiği zaman kaleye hûcum emri vermek için
herkes tereddüttedir. Bir ara keşif ehli bir zâta beynel
nevmi vel yakaza (uyku ile uyanıklık arasında) bir hâl
âriz olur. O sira mânasında hûcum edilecek tarafta
doğan şeklinde Abdülkaadir Geylânî hazretlerini gö-
rür yeri de göstererek hûcum emri verir. Ve bu rûyâyi

Dördüncü Murada anlatırlar dedikleri gibi aynı yerden hücum edilir ve kale zaptedilir.

Mütercimin notu:

Elbâzül-esheb tasavvufî mânadı izâhi Ebüssenâî Şehâbeddin Esseyiid Mahmûd Efendinin izâhi gibidir. Buna delil olmak üzere Ebussenâî Şehabeddin Esseyiid Mahmûd Efendinin Elbâzül-esheb kasidesinin bir beytini aşağıya dercediyorum:

Meâli âlisi: «Ben öyle bir gönüllere ferahlık veren bülbülm ki, daima yücelerde doğan gibi pervâz ederim.»

TESÂNİFİ Hİ

GAVSÜL ÂZAM ŞEHİ ABDÜLKAADİR GEYLÂNİ HAZRETLERİNİN TAB EDİLMİŞ VEYA EL YAZMASI ESERLERİ YANI MÜSANNİFATI

Gavsül Âzama Elbâzül-esheb isminin verilmesindeki hikmeti açıklayan kitabın başlangıç kısmını okuyonlara bilvesile şunu hatırlatırız: Elbâzül-esheb yâni Allahın Beyaz Doğanı ismi sadece kıssalara dayanılarak kendisine izâfe edilmiş değildir. Bunun âmilleri başlangıçta enine boyuna incelenmiş nâcizâne kanımlıza göre izah edilmiştir. Hemen burada da tahattura bilvesile olması için konuya bir nebze ilşelim. Gavsül Âzam denilen Allahın lâhûti doğanı Sezâi Gülsenî (K. S.) ünün varlık kibâsinı yırttığını beyan buyurduğu semâvi mürg (kuş) tür.

Çâk eden varlık kibâsin aşk ile serbâz olur,
Dehr içinde böyle kâmil er aransa az olur.

Diye tavşif buyurulan Kutbül Aktab Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî hazretleridir. Kanımızca Kutbül irşâdîlik, Gavsiyet ve Kutbiyyet her üçü birden tek insanı kâmil olan Gavsül Âzamda toplanmıştır. Bâzen ayrı ayrı üç veliye ihsan buyurulan bu makamların her devirde tek bir zâtta toplandığı görülür ki devrinde bu üç ilâhî pâyeden birden Gavsül Âzama verildiği şüphesizdir.

Hakikatta eser olarak Elbâzül-esheb kronolojik nitelik arzeden, tarihi vâsif ve kıymeti haiz bir eserdir. Ancak hemen ilâve edelim ki şimdîye kadar Gavsül Âzam hakkında yazılan hiç bir eser bu kadar canlı teferruatı sinesine almamıştır. Bu husus aşağıdaki satırlarda tafsîlâtı ile mündemiçtir. Meselâ derin müdekkik İbrâhim Derûbî Hazretleri Gavsül Âzamın evvelâ musannifâtını, sonra sair müelliflerin kendisi hakkında yazılarını, sonra eserlerinden başka dillere yapılmış çevirileri almıştır ki, bundaki isabet âşikârdır. Yazılmış hiç bir te'lif bugüne kadar bu seçkin nitelikleri kendinde toplayamamıştır.

Mütercimin notu:

Elbâzül-eshebte bu eserler üç kısımda tetkik ve mütaleâ edilmiştir. Birisi Gavsül Âzam Esseyiid Eş-şeyh Abdülkaadir Geylânî hazretlerinin müsannifâtıdır. Diğer Abdülkaadir Geylânî Hazretleri hakkında yazılmış eserlerdir. Üçüncüsü de gerek şeyhin terâcümü ahvâline ve gerekse muhtelif lisânlarla tercüme edilmiş âsâra (eserlere) taallûk etmektedir. Öyle anlaşılıyor ki İbrâhim Derûbî ilmî bir etüd ve tâharri yapmak için böyle bir usûlü lüzumlu görmüştür. Filhakika Türkçe'de mevcut bugüne kadar yazılmış hiç bir eserde Gavsül Âzam hakkında hattâ Kaadî tarikatına mesned eslâf hakkında bu kadar incedeninceye malûmat veren

kitaba rastlanmamıştır. Meselâ Gavsül Âzam hakkında mütekaddimûnun, müteahhirûnun isimleri ayrı ayrı zikredilmek suretiyle Gavsül Âzam için söyledikleri nakledilmiş, bununla da yetinilmeyerek Kaadiri tarikatına mesned ulu zevâtın terâcümü ahvâlleri kısaca özetlenerek doğum ve irtihâl (ölüm) tarihlerine kadar islenmiştir. Müellif İbrâhim Derûbî'nin türkçeye çevirdiğimiz bu ünlü eserinde edebî kültür o kadar rol almıştır ki sâdece arapça bilmek dahi müellifin neden dolayı Gavs'ın tasnîfâtı ile diğer müelliflerin Esseyyid Eşseyh Abdülkaadir Geylânî Hazretleri hakkında yazdıklarını hele bundan da başka terâcümü ahvalle diğer lisânlarla tercüme edilen kısmı ayrı paragraflarda toplamış olması keyfiyeti esere derin bir vukuf ile bakmanılar için izah edilemez gibi görünmektedir. Tasnîfâtında Gavsın matbû ve el yazması eserlerine yer verilmiştir. Diğer yazarların müellif hakkında müellifin muhtelif eserleri hakkındaki fikirleri yer almaktadır. Terâcüm kısmında hem Gavs'ın hayat hikâyesi, menâkıbî yer almaka, hem de Gavsül Âzamın arapça âsâri muhtelif dillere çevrilmiş sebepleri ile birlikte anlatılmaktadır. Şimdi birinci paragraf olan «Tenârifühü» bahsine geçiyorum.

GUNYETÜT TÂLIBİN

1288 Hicrî tarihinde tasnif edilmiş (yâni bize göre yayılanma kastedilmiştir). Mîsrî Bulak da yayınlanmıştır.

(Bulak: Kahirenin iki kilometre kuzey batısında ve bu şehrin iskelesi mesâbesinde bir kasabadır.)

EL FETHÜR RABBÂNİ:

Bu ârifâne eserde yine Mîsrî Bulak da 1281 Hicrî senesinde yayınlanmıştır.

FETHÜL GAYB:

Bu da esrâra ait bir çok hikmetleri ihtiva edip tab'i Mîsrî'da yapılmıştır.

HİZBÜ BEŞATRÜL HAYRAT:

Bu eser ise Mîsrî'da tab edilmiş, tab'i ve nesîr yeri İskenderiye'dir.

ELMEVHÎBUR RAHMANİYYETÜL

FÜTÜHATÜR RABBÂNİYYE:

Bu da İskenderiye'de tab ve nesrolunmuştur.

SIRRÜL ESRÂR VE CİLÂYÜL HÂTIR:

Bu eserler hakkında El Haccul Halifenin «Keşfuzzünün» daki malûmat ve müteâsına zarûreti hasıl olmuştur. Zâten münekkillerin ve tarihçelerin Gavsül Âzamın eserleri hakkındaki malûmatı «Keşfuzzünün» da toplanmıştır. Her iki eser el yazması olup hâlen Mektebetül Kaadireye'dedir. (Bağdatta). Tab'i ve nesîrleri de aynı yerde yapılmıştır.

REDDÜL RAFİZİYE:

Ele geçen bu nûsha el yazmasıdır. Aynı yerde tab ve nesrolunmuştur.

TEFSİRÜL KUR'ÂN-I KERİM

Cüzleri el yazmasıdır. Mektebetü Şeyh Resîd kirâmîhü fârtî emlesi de basılmıştır.

Mütercimin notu:

Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin bu Kur'an-ı Kerîm tefsirinin diğer zâhir ülemâsının tefsirinden çok farklı olduğuna şüphe yoktur. Buraya gelmişken misraî okumadan geçemeyeceğim.

«Biz kitâbulâhi nâtiktan okuduk ebcedi.»

Lâedri

Ve yine:

«Şunlar ki görüp yüzünü bu dârâ gelirler,
Ol ahde vefâ eyleyip ikrara gelirler.

Anlar ki ezel gözleri saçında kalpdur
Bunda seni hiç bilmeyip inkâra gelirler.

Zülfün teline anda kimin gönlü dolasti
Mansûr gibi meydâna gelip dârâ gelirler.

Niyâzi Mîsri

ELKUTÜBÜL MÜELLİF Fİ SEYYÜDÜSSSEYH ABDÜLKAADIRI GEYLÂNÎ (K.S.)

GAVSÜL ÂZAM SEYYİD ŞEYH ABDÜLKAADİR GEYLÂNÎ (K.S.) HAZRETLERİNİN ESERLERİ HAKKINDA YAZILANLAR

Mütercimin notu:

Daha önce yazdığımız bahis Gavşûl Âzam'ın tasnifatı yâni matbû ve el yazması eserleri hakkında idi. Burada kütüb müelliften gâye ise Gavşûl Âzam'ın her bir eseri hakkında diğer müelliflerin yazdığı âsâra (eserlere) aittir.

BEHÇETÜL ESRÂR:

Lîlsântufînin «Behçetül Esrâr» denemesidir. Müellif burada Behçetül Esrâr'ı tahli edip anlatmaktadır. 1704 Milâdî yılında Mısır'da tab olunmuştur.

LİLTÂDÜFİNİN, KALÂİDÜL CEVÂHIR:

Bunda da Gavşûl Âzam'ın hikmet incileri, göremeyen gözlere bütün haşmetiyle gösterilmektedir. Mısır'da Dârül Ketebetül Arabîye de basılmıştır. Tab'ının târihi Hicrî 1331 dir.

ESSEYFÜ RABBÂNİ:

Li İbni Guruz'un eseridir. Hicrî 1313 tarihinde basılmıştır.

TEFRİHÜL HÂTIR:

Seyh Abdurrahman İbni Yusuf'un eseridir. Hemen hemen Gavşûl Âzam'ın menâkibi hakkında en güzel yazılmış eserlerden biridir. Bu menâkib pek sıhhâtlı bir şekilde anlatılmaktadır. Müellif Milâdî 1306 yılında vefât etmiştir. Esasen Gavşûl Âzam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretleri hakkında en doğru bilgiyi âriflere bizzat kendilerine Divâni Gavşûl Âzamda, Esmâül Hüsnâ şîiri bedîasında anlatmıştır. Esasen müellif de evli yâullahtan bir zâttır.

KITÂBÎ Fİ MENÂKİBİS ŞEYHİ ABDÜLKAADIRI GEYLÂNÎ (K.S.):

Kutbeddini Mûsâ Bin Muhammedül Hanbelinin eseridir.

DÜRRERÜL CEVÂHIR:

Ebüzzeç İbnîl Cevzînîn bu eseri Gavşûl Âzam'ın menâkibine ait bir eserdir. Eserin husûsiyeti: Bu me-

nâkib tek menbâdan derlenmeyip muhtelif menbâlar-
dan toplanmış tâbiri câiz ise cem olunmuştur.

**RİYÂZÜL BESÂTİNÎ FİSSEYH ABDÜLKAADIRİ
LİŞSEYH MUHİDDİNİ GEYLÂNÎ:**

Matbûdur, Tunus'ta basılmıştır, hâsiyelidir daha
doğrusu Behçetül Esrâr hâmişlidir.

**RAVZATÜL ZÂHIR, SEYH AHMED İBNI
MUHAMMEDÜL KASTALÂNÎ:**

Bu zâtı âli kadir seyri sülük erlerinden bir velîdir.
Vefât tarihi Hicri 923 dür.

**MENÂBÜŞ ŞEYH ABDÜLKAADIR
LİŞSEYH ABDURRAHMÂN TALEBÂNÎ:**

Vefâtları Hicri 1275 dir.

**NÜZHETÜL HÂTIRI Fİ
TERCÜMETÜŞSEYH ABDÜLKAADIR:**

Lisseyh Aliyyül Kari'nin eseridir.

**GAVSÜL ÂZAM ESSEYYİD EŞSEYH ABDÜLKAADIRİ
GEYLÂNÎ (K.S.) NİN TERÂCUMÜ HAKKINDA
YAZILMIŞ ÂSÂR (ESERLER)**

Mütercimin notu:

Bu kısım üçüncü bölümdür. Burada hem Gavşül
Âzamın terâcümül ahvâli yâni hayat hikâyesi, hem de
eserlerinin muhtelif dillere tercümeleri bahse konu ol-
maktadır.

EL MUNTAZAM:

Çok ünlü bir eserdir. Bir çok müelliflerin bir çok
hususta mehâz ve mesnet olarak gösterdikleri eserdir.

Hicri 1359 yılında Haydarâbatta basılmıştır. Eserin
müellifi İbnîl Cevzî'dir.

TARİH İBNI NECCÂR:

Matbûuna rastlanmamıştır, ancak el yazması var-
dır.

TARİH İBNI KESİR:

Misir'da yayınlanmıştır.

TABAKATÜL HANÂYİL:

Dimîk'ta Hicri 1350 de yayınlanmıştır.

EN NÜCÜNE ZÂHIRE:

Ünlü eserlerden biridir. Dînî ve felsefi mevzûlarda
araştırma yapacaklar için hüccet teşkil eden bir eser-
dir. Dimîk'ta basılmıştır.

MİR'ATÜZ ZAMÂN:

İbnîl Cevzî'nin meşhur eseridir. Haydarâbat'ta ya-
yınlanmıştır.

RİYÂZÜL BESÂTİNÎ:

Lisseyh Muhammedi Eminül Geylânî'nin eseridir.
Tunus'ta basılmıştır.

EL HÂFİZÜZ ZEHËBÎ:

El yazması bir eserdir.

TARİHİ MUHAMMED:

İbni Râfiüsselâm'in eseridir. Bağdatta yayınlan-
mıştır.

TABAKATÜŞ ŞÜERA:

Misir'da yayınlanmıştır. Basıldığı yer Matbaâtüs Şarkîyyedir. Hicrî 1299 tarihinde basılmıştır.

KAMUSÜL ÂLÂM:

Şemseddin Sâmi'nin eseridir. İstanbulda nesredilmiştir.

EL MÜNSİİ BAĞDADÎ:

Üstadül Garâvî'nin eseridir. Bağdatta nesredilmişdir.

TARIHÜL GAZÂLİ:

El yazmasıdır. Dâirei Maârifte basılmıştır.

CÂMIÜL ENVÂRÜL MURTAZİYYÜL NAZMÎ:

Türkçeye tercüme edilmiştir. Yalnız matbu nüsha-sı yoktur. Şeyh İsâ tarafından tercümesi yapılmıştır, el yazmasıdır.

SÂCIDÜL BAĞDADÎL ÂLÛSÎ:

Bağdat'ta yayınlanmıştır.

EL MÜNHÎCÜR AHMEDÎ Fİ RİCÂRİL İMÂM:

Ahmedi Liluaybi'nin eseridir. Matbuu yoktur, el yazması mevcuttur.

BU KİTAPTA SERLEVHA (Başlık) OLARAK GEÇEN MAKBERENİN (Yâni Gavşül Azamın Merkadının) MEVKİİ İLE DURUMU

Gavşül Azamın makberesi Bâbî Tâlîsimâ (Tâlîsim Kapısına) bitişik olup geniş ve ferahtır. Burası (insâ-

olarak) Abbâsi halifelerinden Nâsuriddin tarafından Hicrî 618 yılında yeniden yaptırılmıştır. Burayı gezen İbni Ceyir, doğu tarafında dört kapısı olduğunu yazar. Bu kapılar aşağıda gösterilmiştir:

1. Şâd-i Bâb: Bunun bir ismi de Sultan Kapısıdır. (Şâd: Lûgat mânası ırmak kenarına açılan kapı demektir. Bu ırmak ise Dicledir.)
2. Orta Kapı: Bunun bir ismi de Bâb-i Zaferiyedir.
3. Bâb-i Bâsalîyye.
(Bâsal: Nergis gözü veya soğan demektir.)
4. Bâb-i Tâlîsim.

Şimdi bu kapıların hepsi surlarla çevrilimiştir. Sanki orada bir yarımdaire resmedilmiş gibidir. Bâb-i Tâlîsim Osmanlılar Irak'ı terkederken Hicrî 1335 yılında yanmış yıkılmıştır.

Bâb-i Tâlîsim yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Bağdat suruna bitişiktir. Bu kapının bulunduğu yerden Gavşül Azam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretleri halka emsalsiz vaazlarını yapardı. Orada ibâdet ederdi. Mâşûku ezelisine kavuşurdu. Bu kapının arkasında bir medrese görünür. Bilâhare bu medresenin ismi Makamı Gavsiyyet oldu. Gönüller Sultânı Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretleri bu medresede âlemi irşâd ederdi. Zikirle meşgul olduğu zaman âlemeleri coşturan bu emsalsiz velî burayı kendine makam yapmıştır. Bağdat tapu kayıtlarında evkaf sicilinde burası Şeyh Abdülkaadir evkafi diye kayıtlıdır. Yine aynı vakif kayıtlarında bir de kapıdan bahsedilir.

Mütercimin notu:

Söz buraya gelmişken bu ârifâne beyiti hâle uygun olarak yazmadan geçemeyeceğim.

Göz, kulak, dil kapıların
Bağla muhkem bir zaman

Olakim Haktan yana
Gönlünden ola fetih bâb.

Niyâzi Mîsri

Bu kapının ismi Bâbül Ezec'dir. Bu husustaki mâmumatu Mîsir'da müntesir Ceridei Hürriyetin 13 ramazan Hicrî 1374 Milâdî 1955 tarihli ve 275 sayılı nüshasından almış bulunuyoruz.

Bâbül Ezec denilen kapı Bağdatın doğu kısmının mahallei kebiresine (en büyük mahallesine) açılır. Bu Dicle tarafındaki mahalledir. Haddi zâtında mahallei kebir birçok mahalleleri içine alan büyük bir mahalledir. Bugün bu mahallelere Sadriye ve Bâsaliye mahalleleri de derler. Burada bir de büyük meydan vardır. Bu durumu tasvir eden eserler arasında İbni Neccâr «Fî Müntahâbel Fâs» isimli muhtasar eseriyle ilk adıle'ye nâzır medrese yapıldıktan sonra bu medrese evkaf kayıtlarıyle Hanbelî fukahasına vakfolundu. Hicrî 570 tarihinde neşredilen havadisinde bu hususu İbnîl Cevzî uzun uzun anlatır.

Tamamlayıcı mâmûmat ise sırasıyla İbnîl Necâr'ın tarihi, İbni Sâinin «Havadis» adlı eseri (Hicrî 605), keza İbnîl Esîr'in Tarihinde uzun uzun sıralanır. Dünya çapında ünlü bir eser olan «El Muntazam»ında ise İbnîl Cevzî bunları doğrular. İbnîl Âbirî ise (ölümü Hicrî 549) Bâbül Ezec medresesindeki tedrisatı över. Kendisi de o medresenin talebesi olmuştur.

Yusûfu Dîmîskî, İbnîl Mübârek, Bağdat Kadısı olan Sâidü'l Mahremî de bu medresenin yetiştirdiği seçkin kişilerdendir. Bu itibarla Bâbül Ezec medresesi bî-hakkîn (hakkiyle) ilim adamı yetiştirdi demekle isâbet

edilmiş olur. Herseyden sarfinazar bu medrese Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerini de sînesinden çikarmış daha doğrusu lutfu ilâhî ile Gavsi Azam bu medreseye şeref vermiştir. Bir tek kelime ile bu medrese çatısında birleşen bütün okutucu ve okuyucular görevlerini yerine getirmiştir ve muzaffer olmuşlardır.

GAVSÜL AZAM ESEYYİDÜŞ-ŞEYH ABDÜLKAADİRİ GEYLÂNÎ (K.S.) HAZRETLERİNİN MEDRESELERİ HAKKINDA

Zeki İbni Taâzzi «Nûcûmu Zâhire» isimli eserinde Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin şâni gavsiyeti hakkında söyle yazar: Gavşûl Azam, Hicrî 470 yılında dünyaya gelmiş uzun zaman muammer olmuş (yaşamış) Abbâsî halifesi Müstahziri Billâh'ın zamanı hilâfetinde âlemelere rahmet olan ömrünün mühim bir kısmını geçirmiştir. Secerei şerifi tetkik edilirse nesebi bütün dallarıyle İmâmi Hasan (R.A.) a ve ondan da Hazreti Ali Efendimize ulaşır. Zamanında kendileri sadece Şeyhi Irak değil Kutbizzamandı. Kâmillere dahi ders ve vaaz verecek kudrette idi, ünү şark ve garba yayılmıştı. Hicrî (513) yılında âlemden göçen Şeyhül Mübârek'in medresesinde ders verir vaaz ederdi. Bâbül Ezec ki Mübârekül Mahremîn feyz aldığı yerdir. Buranın da hakiki sahibi Gavşûl Azam'dır. Hitâbet kürsüsüne çıktığı zaman dinleyenler gaşyolar (kendinden geçer), âlem irşâd olurdu. Bu medrese halka dar gelir sur kapıları ekseriyâ halka açılır, oralar bile dar gelir yordu dense mübalâğa edilmemiş olurdu. Hûzûru Gavssi Azamda sadece müslümanlar değil müsevî ve hirisitiyanlar tevbe edip imâna gelirdi. Bu süretle Hak dini ni kabul ederlerdi.

Mütercimin notu:

«Kâfire kilsa nazar mazhâri imân olur» sırrı tecelli etmiştir.

Hicrî 561 yılında bu âlemi fenâdan âlemi bekaya intikal buyurunca Medresetül Bâbül Ezec'e vücûdu zâhirisi defnolundu. Bu durum Baklânî, Câferüs Sarac, İbni SÜsi tarafından da tesbit edildiği gibi İbni Ukeyl, Kadiyyül Ebül Hasan tarafından da teyid edilmiştir.

Mütercimin notu:

Bunlar mübârek zâtı et kulaklarıyla da dinlemek şerefine ermişlerdir.

Zeki İbni Taâzzinin Nûcûmu Zâhirisindeki bu mâlumat ayrıca İbnül Cevzî'nin «El-Muntâzam» isimli, El Hâfizi Zehebî'nin «Kebîr»inde, İbnü Recepî Hanbelînin «Tabakat»ında, İbni Kesîrin «Tarih»inde, Bast İbnül Cevzî'nin «Mir'atüz Zaman»ında, Muhibbüddini ve İbnün Neccâr'ın «Bağdat Tarihlerinde» ve Abdülvahhabî Şârânî'nin (îmâmi Şârânî) «Tabakatül Kübrâ»sında ve Sem'ânînin «Fil İhsâni»sında ve Şântûffî'nin «Fil Behçetül Esrâr»ında, Ettâdüffî'nin «Kalâsul Âlam»ında ve Elbistâni'nin «Dâiretül Maârif»inde ve aynı zâtın «Mevsûâtül İslâmiye»sında ve yine «Lügatül Efrensiye»sında ayrı ayrı teyid edilmiştir. Gavşûl Âzamın ilmü ilk dalışı Şeyh Hamâdeddîni Debbâs Hazretleriyle zâhi rî sohbetlere başlayışıyle başlar gibi görünür. Hakikatte Takdîri Ezel (Ezel tensibinin) gereğidir.

Seyh Debbâs Hazretleri ki (Hicrî 525 yılında âlemi bekaya göç etmiştir) Gavşûl Âzama âyne olmuştur.

Mütercimin notu:

Kâmil doğarmış ehli Hak
Doğmazdan evvel ânesi.

Azîz Mahmûd Hüdâi

Mâlûmdur ki velîler sırrı Hakkın tecellisi için bir-birinin âyînesi olurlar. Söz buraya gelmişken şu ârifâne beyti de kaydedelim:

Âyinedir bu âlem hersey Hak ile kaim
Mir'ati Muhammedden Allah görünür dâim.

Bilvesile okurlarımıza anlattığımız gibi Kaadirî yolu seyri sülükta yol almış evliyâullah ve muhakkikînin yoludur. «Mevsûâtül İslâmiyetü billâhil Efrensiye» isimli eserde bu vasif uzun uzun anlatılır.

Mustesrik «Reyni» der ki: «Tarikatı Kaadirîye seçkin kişiler yoludur. Vaz ettiği hedef ve nizâm itidâl üzere olup, finîş fikirli bir dünya ve din görüşündür.»

Mütercimin notu:

Bu müsteşrik'in bu hakikatî itirâfına rağmen kûfrî inâdisinde ısrarı ne garibtir. Allah hidâyet vermezse böyle olur.

Süreti insan içi hayvan olursa kişinin
Taşlar ile dövünüp insanı bulmazsa neg üç.

Niyâzi Misri

Reyni söyle devam ederek: «Ayrıca Abdülkaadir Geylânî'nin âlim ve fâzıl mümtaz şâhsiyeti onun tarihi kişiliği hakkında fazla bir şey söylemeye ve delil serdine lüzum göstermez,» diyor.

Seyh Mübârekül Mahremî'nin, hattâ Gavşûl Âzamın medresesi olan mübârek mahallin başında yâni girişinde Bâbül Ezec vardır. Burasının sınırı belli mâlûm bir medrese olup her türlü mal ve mülk endişesinden âzâde olan Gavşûl Âzam burayı zürriyetine ulûm (îlimler) tahsili için ilâma müsteniden intikal ettirmiştir. Burada bu zevât vaaz ve ırsâd vazifesi ile görevlidir.

Mübârek soyundan oğulları Abdülazîz, Hicrî 602 senesinde vefat etmiştir. Şeyh Abdülvahhab ise Hicrî 593 de, Abdürrezzak Hicrî 603 de, Abdülcebbâr Hicrî 575 de, Şeyh İbrâhim Hicrî 590 yılında âhirete intikal etmişlerdir. Medresenin bitişliğinde bir de câmii vardır. Bu mâbet muhlisâne ibâdet edeceklerde daima açıktır.

Mütercimin notu:

İhlâs bâbına gelince muhlis kulların nasıl olacağıni Niyâzi Misri Hazretlerinin şu mîsrâları ne güzel ifâde eder.

Müsâlî çoktur Niyâzi'nin bir de budur
Zâhid anlasa hakkı zühdünden olur kesât.

Nâdâni terketmeden yârâni arzularsun
Hayvânı sen geçmeden insâni arzularsun

Geçtim ben ad u sandan çıktı ben o dükkândan
Hep ırz ile zekârum yağmadır alan alsın.

«Tezkeretül Mevsûâtül İslâmiye»de bildirildiğine göre Halife Nâsuriddin'in zamanından sonra Gavşûl Azamîn ailei şerifi Bağdattan nefyedilmiş (sürülmüş) ancak takdiri Hûlâ elbet bu velliler velisinin soyunu himâye ederek nefy müddeti uzun sürmemiş kısa bir süre sonra Gavşûl Azamîn sülâlesi tekrar Bağdat'a dönmüştür. Ve uzun müddet burası bir nevi Kaadîrî payitahtı olmuş, Kaadîrî merkezi burada hüküm sürüp ve sürdürmektedir de.

ABDÜLKAADİRÎ GEYLÂNÎ CÂMÎ ŞERIFI

Allâme Seyyid Mahmûdu Şükrüyyül Âlûsi «Mesâcidül Bağdat — Bağdat Mescidleri» namlı eserinde sözü şöyle özetler: Gavşin kapısına açılan ve ismini taşıyan bu bâbdan (kapıdan) girilen câmii şerifi mescidlerin en büyüklerindendir.

Mütercimin notu:

Şeş cihetten gûş eden enni hitâbin şüphesiz
Bi cihet seyretti Hakkı, Kâbeden büthânedén.

Niyâzi Misri

San'at âbidelerinin en mühimlerinden biri olan bu câmi, musallîler için gönül huzûru ile ibâdet edilen en büyük mabedlerdendir.

Câmiin yüksekliği dikkati çeker mahiyettedir. Ferahlığını temin eden de galiba budur. (Hakîki ferahlığın mânevî unsurundan geldiği muhakkaktır). Bu câmi Kanuni Sultan Süleymânın emriyle Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. (Hicrî 941 yılında).

Câminin güney yönü makberelerle dolu olup Gavşûl Azam Esseyh ve Seyyid Abdülkaadir Geylânî (K.S.) hazretlerinin de makberesinin burada bulunduğu mâmûmdur. Hendesi usûle ve usûlü tenâzûre çok uygun olarak yapılmıştır. Hem san'at hem de tenâzûr bakımından diğer câmilerden üstünür.

BU KİTAPTA BAŞLIK OLARAK YER ALAN GAVSÜL AZAMIN MAKBERESİNİN MEVKİİ VE DURUMU

Kabri şerifin muhiti makbereler çevrili güney tarafında, «Kubbeî şâfihâ» denilen Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin makberesi, üstü ve penceresi gü-

müs kaplı ziynetlerle süslüdür. Batisında ise bir sa-kaf (örtü) vardır. Kuzeyinde bir ağaç mevcut olup çok yapraklıdır.

Burada dünyanın muhtelif yerlerinden gelen kim-sesiz garip dervişler güneşten korunurlar. Câmiin iki medresesi vardır. Birincisi şeyhe mahsus olup, digeri Seyyid Ali Nakibin kızı Âtike Hâtuna aittir ki, bu er-mış kadın Abdülrezzak ahfadından olup Hicri 1239 ta-rihinde Şam'da vefat eylemiştir. Bu medreseler hâlen talebe ulûmun istifadesindedir. Elbet bu durum kendi kendine olmamıştır.

Bugün dahi ilme susayanlar bu medreselerden is-tifade ediyorlarsa, bu evvelâ Kaadîrî vakfı mütevellile-rinin sonra da nâkibül esrâfin (iyi ahlâklı ileri gelen temsilci ve idarecilerin) sâyesinde mümkün olmuştur. (Hepsinin üzerinde ise Gavşûl Âzam Şeyh Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin mânevî himmetleri mü-essir olmuştur.

Üstad fâzil, Abbâsûl Garâvî'nin özetledigine göre câmi Hicri 941 yılında Kanuni Sultan Süleymân za-manında ve bir de 4 üncü Murad zamanında Hicri 1048 de tâmirat görmüştür ve şimdiki kubbe 4 üncü Murad tarafından yaptırılmıştır.

Evliyâ Çelebinin anlattığına göre Kanuni tarafından büyük bir meblâg tâmir için sarfedildiği gibi bu tâmiratın hedefini söyle anlamak lazımdır: Tâmir, câ-mi kadar Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin mânevî kışiliğine hürmeten türbe için de, ihtiyar olunmuştur. Süleymân-nâmede zikredildigine göre, Sultan Süley-mân Han hazretleri Gavşûl Âzamın türbesinin, Acem ihtilâli sırasında tahrip edildigini; âdetâ enkaz hâline geldiğini görünce, tâmir emrini verdi. Kubbetül âliye-yi (yüce kubbe) daha yükseltti. Bu hayırlı ve şeref-li işin onuruna, yetim ve fukaraya ziyâfetler verdi.

Evliyâ Çelebi açıklamasına devamla: Kanuni, Hic-ri 941 yılında Bağdadın fethinde, tekke de dahil hep-sini yeniden tâmir etti. Âdetâ orası gülşeni hulefâ (Ha-lifelerin gül bahçesi) oldu. Hicri 984 yılında ise, câmi kismı Sultân 3 üncü Murad tarafından tâmir ettirildi. Bu tâmire de Mimar Sinan memur edildi.

İş bu câmii şerife mühim ve ünlü hattatların yaz-dıkları en güzel levhalar yerleştirildi. Meselâ zamanı-nın ünlü hattatlarından Mehmed Rızâ'nın Gavşûl Âzam Esseyyid Eşsîyh Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin türbe mübârekesinin (mübârek türbe-lerinin) mermerlerinin cidârlarına (kenarlarına) tâlik edilmiş (asılmış) levhalardan bâzı örnekler alalım:

«Allahü Teâlâ ve Tekaddes Hazretlerinin emirleri ile bu imâretin şerefiyesi sultâni selâtin (sultanlar sul-tâni) el Gâzi Süleymân Hân tarafından insâ edilmiş-tir.»

Mütercimin notu:

Gavşûl Âzamın turbelerine asılan levhalar bahse konu olunca bunların arasında bulunan su misra ha-tırlamamak mümkün olmuyor:

Kif âlâ bâbina inde dikûl min hac

Yâni: Sıkıldığı zaman kapıma gel.. mânasınadır.

Bu misra, âlemelerin kendisinden istiâne ettiği yar-dım dilediği) Gavşûl Âzamın şânnâna ne kadar uygun-dur. Bu vesile ile bir hadisi kudsîyi de buraya derce-delim:

«îzâ tahâyyeretüm fi küllil umûr. Festâinü min ehli kubur.»

Meâli: «Bir şeyde müşküle uğrarsanız ehli kubura mürâcaat ediniz» buyurulmaktadır. Ehli şeriat, zâhir-de bunu velilerin kabrini ziyâret ediniz mânasına alır-

sa da, hakikatte tasavvufi anlamı şudur. Kabir vücütür, yâni cisimdir. Bu takdirde hadisi şerifin meâli söyle oluyor.

«Bir müşkülüñüz olduğu zaman hakikatte, kabirlerde değil hayatı olan insâni kâmil ve onun etbâi bulunan (ona tâbi olan) velilere baş vurunuz» demektir. Her ikisi de, hadisi şerifin mânâsına uygun olup doğrudur. Bu sırada aynı mahiyette, Mevlânâ Celâleddini Rûmî Hazretlerinin Farsça şu şiirini hatırlayalım. Türkçe meâli şudur.

«Bana yaklaşma, çünkü ben belâların belâsiyimdir. Benim adım aşktır. Ben Mûsâya hitâb eden nûrüm. O itibarla da, ben Allahum.»

Beytin farsçası söyledir:

Men an nûrem ki bâ Mûsâ sühan güft
Hüdâyem ben hüdâyem ben hüdâyem.

Sâniyen «Sultânül Gâzi Ahmed Hân oğlu Mehmed Hân Hazretleri tarafından da türbe Hicri 1123 tarihinde tekrar yenilenerek tâmir edilmiştir.»

Sultânül asr (asrin sultânı) Abdülaziz Hân hazretleri ise Esseyyid Ali Nakibül Eşraf Esseyyid Selmâni Nakibin postnişinliğinde Hicri 1281 tarihinde tekrar câmi ve türbe birlikte tâmir edilmiştir. Merkadın içindeki mermere su satırlar yazılmıştır.

«Emîrül mü'min gölgesi, dünyaya rahmet olarak gönderilen efendiler efendisinin halifesî, deniz ve kârların sultânı ve din hâdimi Abdülmecid bin Abdülhamid'i sâni Hân Hazretleri tarafından tekrar camii şerif tâmir ettirilmiştir. Yüce Hâkan bu lutfu Gâvsül Âzam'ın zürriyetinden Abdurrahmânül Mâhzî zamanında yapılmıştır. Hicri 1318 tarihinde.»

Ayrıca kabri şerife Gâvsül Âzam Esseyyid Esseyk Abdülkaadirî Geylânî (K.S.) Hazretlerinin makberesine hattat Mehmed Rızâ'ya şu güzel beyti yazdırmıştır.

— 160 —

«Bu kabir kün耶ei şerîfeleri aşağıya derc olunan Mehmed Muhiddini Esseyyid Esseyh Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin kabri şerîfleridir. Kün耶ei mübârekeleri söyledir: Esseyyid Esseyh Abdülkaadir Geylânî (K.S.) İbni Ebî Sâlih, İbni Muhammed, İbni Dâvûd, İbni Mûsâ bin Abdullah, İbni Mûsâül Cevzî, İbni Abdül Mahzi, İbnül Hasanül Müsennâ, İbni İmâmi Hasan (R.A.) İbni Emîrül Mü'minîn Ali Bin Ebû Tâlib (R.A.) Allah cümlesiinden râzî olsun.»

Bu nisbeti şerîfe eskiden Hicri 1281 tarihinde eski mermer levhâda yazılmış olup sonradan yenisine nakledilmiştir. Yâni yeni mermer taş levhâya daha mükemmel şekilde yazdırılmış, nesibi şerîf daha açık bir şekilde okunur olmuştur.

Kubbetül Hadrâya (Yeşil kubbe) kenarları gümüşle parlatılmış, hâlis altın tozuyla yazılmış güzel bir levhâ daha konmuştur ki meâli şudur:

«Bu binâ Bağdat ve Basrâ vâlisi Süleymân paşa tarafından Hicri 1171 senesinde itmâm şe ikmâl edilmiştir. (Tamamlanmıştır.)

Musalliyüz şitâyî kebirin (kışın namâz kılınacak kısmın) üzerine de bunlardan başka bir levhâ konulmuştur. Bu levhâ ise, yine ünlü hattatlardan Sâlihi Mevlevî'ye nakşettirilmiştir. Bu levhâda meâlen:

«Bu mâbedin kıyâmete kadar her türlü çevri âfat-tan, Cenâbî Hak tarafından korunması için duâ eder, burada selâtü selâvatîn hiç eksik olmamasını, ezân sesleriyle, tekbir sedâalarının ve Kur'ânî Kerîm tilâvetinin kıyâmete kadar devâmını dilerken zindiklarin büyük tenkid edicisi mücâhidi âzam ulu Hakan Muhammed Hânın ömrü şerîfinin müzdât olmasını (uzamasını) Cenâbî Kibriyâ'dan tazârru ve fiyyâz ederim. O öyle bir hâkândır ki hâdimül hâremeyndir. Rûyi zeminiñ

— 161 —

F. 11

de (yeryüzünde) Allahın halifesidir. Kâfirlere vâzettiği (koyduğu) küfür kavâidini (kâideleri) yıkan odur. Bu bedbahları zîrû zeber eden (perûşân eden) yine odur.

Yârabbî vasfini yukarıda zikrettigimiz sultânül Gâzi Ahmed hânoğlu Mehmed hân'ın devâmi devleti, bütün teb'asının sana hâlisâne niyâzıdır. Güneş devrini sürdürdükçe semâda şasaâ pâş oldukça (ışıklarını saçılıcka) sende onun nusret deviini payidâr kıl Âmin.»

Buna ilâveten müellif İbrâhim Derûbî'de şu duâda bulunur. «Yarâbbî bu duâmuzı sebebi hâlkati âlem olan habîbî ekremînin ve onun himmet ve kerem sâhibi âl ve eshâbinin yüzleri suyu hürmetine kabul bu-yur.

Hicri 1048 yılında sultân 4 cü Murâd Hân hazretleri (R.A.) Bağdad'a girişlerinde şâfi mescidi yanına ve ona bitişik olarak târihen meşhûr mescidi kebîrini yaptırmıştır. Câmiin giriş kısmına tâlik edilen şu levhâ dikkati çekmektedir.

«Mücâhidinden Sultânül Gâzi Murad Hân hazretlerinin himmetleriyle iş bu mescidi şerif yaptırılmıştır.»

Mütercimin notu:

4 üncü Murad hân hazretleri Kanûnî Sultan Süleymân'dan sonra başlayan Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme devrinde başa geçen pâdişahların en kudretlilerindendir. İbrâhimi Derûbî hazretlerinin sık sık Kanûnî Sultan Süleymân hân ile 4 üncü Mûrad hân dan bahsetmesi sebepsiz değildir. Hele Hicri 1048 yılında Bağdat fethi sırasında Şâfi mescidinin yanına Hanefî mezhebi üzerine ibâdet mahalli olan câmii kebîrini (büyük mescidini) inşa ettiğini olmasına işaret olunması elbet tesâdüffî değildir. Kendilerini Kanûnî Sultan Süleymân hân ile ve bilhassa Yavuz Sultan Selim hân ile mukâyese edenler şâfilere karşı olan tutu-

mundandır. Söz buraya gelmişken koca Bâki'nin aşağıdakî şiiri ile sözü bağlayacağız.

Ey pâyi bendi dâmi gehi kaydı nâmî nenk
Tâ keyhavâi meşgâlei dehri bi direnk

An ol gülü ki âhir olup nevbâhâri ömr
Belki hâzâna dönse gerek rûyi lâle renk.

Hurşide baksa gözleri halkı dola gelir
Zîrâki akla ol zamân mehlîka gelir.

Ayrıca ikinci derecede önemli bir levha daha vardır ki, onda da şu sözler göze çarpar.

«Bu levhânın yapılmasında gözleri nûrlandıran bu satırların yazılmasında âmil olan Osmanlı sultânatının vezîri makbûlininden silâhtar Mustafa Paşadır ki Hicri 1049 da bu levhâyı tâlik ettirmiştir. Hattatı ise Hicri 1034 yılında vefât eden Hanefî İmâmi bir bakıma Gav-sûl Azamîn türbedârı İmâm Abdülkaadir'dir.»

Türbenin hârici duvarlarından bir yerde ise şu satırlar yazılıdır.

«Misbâhların misbâhi (nûr kandillerinin kandili) yine müşkâtta parlayan arz ve semavâtın nûru gibi na-sıl besmelei şerif kelâmlar içinde bir kevkebi dûrri (incidenten bir yıldız) ise, dünyâda mevcut bütün neseplere kıyawâsen Gav-sûl Azam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) hazretlerinin nesebpleri de böyledir. Tek ve eşsiz Allahü Teâlâ hazretleri üzerine yemin ve hamd ederim ki besmeleden sonra hamd vecîbesini ifâyi müteakip ilk yapılacak şey sebebi kâinât fahri âleme selavâtlâ söze başlamaktadır. Dünyanın mezreâtül âhire yâni âhire-

tin ekim yeri olduğunu unutmayarak şunu da ilâve etmiş olalım:

Nasıl insân-ı kâmil her türlü faziletin kendisinde belegân mâbelâg (fazlaşıyle) müzdât olduğu bir vücûdu akdes (en kutsal vücûd) ise, amellerin en faziletlisi de hâlisâne yapılan ameldir. Meselâ Kaadiri merkezi olan bu binânın insâsı öyle sevâb bir ameldir. Hâlis amel işte budur.

Mütercimin notu:

Ey Niyâzi fârigî âzâde ol var çekme gâm
Kahri lutfu bir bilirsen gâm olur sana nişân.

Niyâzi Misri

Her güzel iş onda gizlidir.

Yârabbî nasıl kitâbı mübinin kiyâmete kadar bâki ise içinde Kur'âni Kerîm okunan bu mesâcidinde (mescitlerin) her türlü âfattan korunmasını senden niyâz ederim.

Türbenin esâsen yüksek yapılmış olan sakafalarının (çatısının) daha da yükseltilmesi ve bu işin plânlanması İstanbul'da derpiş olunmuştur (hazırlanmıştır).

Kümmelinin (kâmillerin) ve mübtedilerin (tarîkata yeni girmişlerin), ekâbir ve esâgîrin (büyüklerin ve küçüklerin) aynı zamanda mûrsidi durumunda olan Gavsûl Âzam Esseyiid Eşseyh Abdülkaadir Geylânî (K.S.) hazretlerinin nûrlu yolu, onun soyundan Essey yid Aliyyül Kâri'nin takvâsına aşağıdaki gönül erleri sürdüregelmişlerdir. Bunların ekseriyeti âzimesi (büyük çoğunluğu) yine Gavsûl Âzamın soyundan gelen kimselerdir. Esâsen bunlar her kâmil gibi sırrı ezelde vâlideleri dünyâyâ gelmeden doğan ehlullahtır.

Mütercimin notu:

Kâmil doğarmış chli hak
Doğmazdan evvel ânesi.

Aziz Mahmud Hüdâi

Mâlûmdur ki doğuş üç mertebe üzeredir. Seyrû sü'lükte bu sıra şöyle gösterilir. İnsânın ana rahminden doğuşu, ve insâni kâmilin kalbine ve âlemi bekaya doğuşudur.

İbni Seyyidül Kaadiri, Ibni Seyyidü Mustafâ Kaadiri, Ibni Seyyidi Zeyneddinül Kaadiri, Ibni Seyyidül Mehemmedül Dervîşî, Ibni Seyyidi Hüsameddin İbnîl Kaadiri, İbnüs Seyyidi Nureddini Kaadiri, Ibni Seyyid Veliyeddini Kaadiri. Ibni Seyyid Zeyneddini Bekir ve diğerleri ile Abdülazîz Ibni Seyyidi Şeyh Abûlkaadir Geylânî hazretleri ile devam ettirmiştirlerdir.

Dışarıdan görünen manzarası dahi gönüllere ve gözlerle rûhâniyet arz eden mescidin Sultan Abdülazîz hân zamanında da tâmirî yapılmıştır. Hilifetül zillüllah hâkâni berreyni bahreyn (deniz ve karaların sultânı) bu hükümdârı zîşânın Allahü Teâlâ mülkünü tûhu müddet pâyidar kilsin (uzun müddet pâyidar kilsin.)

Selât ve seâmların enefdâlini, en münezzeх ve temizini tahiyyatların en muhlisini yağmur damları kadar mebzul (çok) denizler kadar geniş ağaç yaprakları kadar sayısız olarak sebebi hilkat, fahri kâinât Resûlullah (S.A.) in âlü eshabının tâyyib ve tâhir (hos ve temiz) ruhlarına hediye ediyoruz, ayrıca bu kitâbin müellifi fakîri nâçiz de Gavsûl Âzamın türbeî mübârekelerinin hâlen haneffî imâmi olan zâtın da rûhuna hediye ediyoruz. Mevlâ kabul eyleye. Mâbedin doğu tarafındaki kapısında ise meşhûr hattat Hicrî 1320 târihinde vefât eden Esseyiid Abdülmecid Ibni

Abdülmâlik'in hattı küfü ile yazılmış enfes bir «Mâşallah» levhâsı vardır. Esâsen seyyid lâkabından da anlaşılaçığı veçhile hattat Abdülmâlik soyca da Gavsül Azama erişmektedir.

Bağdat ulu eşrâfi ve Kaadiri şeyhleri neseb silsilî ile ataları Abdülaziz İbni Seyyid Abdülkaadir Geylânîye yaklaşıyor ve bağlanıyordu. Bu neseb sıhhât itibâriyle halk arasında dahi kabul edilmiş hakikatleri dile getirmektedir.

Ayrıca halk arasında yaygın olan bu fikir tedyin olunan kitaplarda yer aldığı gibi terâcüm ve târih eserlerinde de hattâ resmiyette de geçerli idi.

Ayrıca tarîkatül Kaadiriye meşâyihinin hülefâsına verdiği icâzetnâmelerde de yer almıştır.

Ayrıca hicri 1130 târihinde vefât eden Abdurrahmân Süveydî'nin «Sîdîkâtûz Züverâ ve Tâlihûl Vüze-râ» isimli eserinde bundan bahsedilmektedir. Ve Bağdat vâlisi olan Ahmed Paşa bir Kaadîri muhibbi idi (sevni idi). Gavsül Azam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin câmiini Hicri 1139 da tâmir ettirmiştir.

Merkadi mübâreklerine yerleştirilen gümüş tabakalar üstüne şu beyit yazılmıştır.

Meâli: «Her ne zaman sıkıntıya düşersen kapıma gel. Sana kurtuluş veren namâzla ve onun yüce kadri yüzü suyu hürmetine sende yücelme imkâni bulursun.»

1236 Hicri târihinde de hattat Osman'a (Hicri 1320 târihinde vefât etmiştir.) Câmiinin batı kesimine konulan Arap ebyâti meşhûresinden (Arapların meşhûr şiirlerinden) şu beyit konulmuştur:

Meâli: «Ben öyle bir insânım ki benimle celis (oturanlar) ve hem sohbet olanlar ne zamandan şühe ederler, ne de korkarlar.»

Kubbetü zerkânîn ortasında ise âyetel kürsi konulmuş ayrıca bir de târih atılmıştır. (Hicri 1249 senesi).

Omerüs Seyyidi Mahmûdu Nâkib İbni Seyyid Zeke-riyyâ. (Bu zât zeyh Abdürrezzak Efendi hazretleri ev-lâdından, zûrriyetindendir.)

Esseyyid Abdülfettâhül Vâiz Âllâme Abdülfettah ise şu beyti ile binâ kâsidesinde târih düşürmüştür:

Meâli: «Esseyyid şerif Esseyh Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin bir kölesi olarak noksânımı ikmâl ve ona târih düşürdüm.» (Ebced hesâbi ile bu târih onun yaptırttığı tâmir târihidir.)

Hicri 1282 târihinde ise Esseyyidül Aliyyün Nâkib (ki, bu zât Hicri 1298 de vefât etmiştir.) Câmiye tâmiratiyle berâber bâzı küçük ilâveler de yapmıştır.

Esseyyid Abdülgâffarül Ahrâzi ise «Beytüt târih» adlı şiirinde ceddi Gavsül Azam'a târih düşürür. Bu târih Hicri 1297 târihidir.

Hicri 1298 yılında vefât eden Ömeri Eeyyidi Sel-mâni Nâkib ise câmiin batı tarafındaki kapının minâresine güzel yazılarla ayrıca târih düşürmüştür.

Ömerüs Seyyidi Abdurrahmân Nâkib ise (Hicri 1345) târihinde vefât etmiştir.) Târihi bir eserinde namâz vakitleri hakkında bâzı güzel hatlarla yazılmış neşriyatta bulundu.

Abdülcebâr Alhânzâde ise, ki bu zât Bağdat Ev-kaf müdürüyeti Reisül küttâbi olup Hicri 1334 yılında vefât etmiştir. Gavsül Azamın çardak şeklindeki merkadının giriş mahalline çok güzel yazılmış ve dâire şeklinde bir âyetel kürsi yazdı. Alt tarafına ise Abdülcebâr Hazretlerinin resmini koydu. Hicri 1318 yılında sülüs yazı ile hattat Yâkut'un yazısına benzer güzellikte Kubbetül beyzâ'nın merkezine şu âyeti yazdı. Merkezin tam ortasına ise Abdülcebâr Hazretlerinin resmini koydu.

Namâ kilnanı mihrâbin duvarına yine sülüs bir yazı ile su âyeti celsileyi yazdı.

Meâli: «Sana vahyolunduğu gibi kitâbımızdaki bildirdiğimiz şekilde namâza devâm et. Çünkü namâz insâni kötülükten alıkor. Allahü Teâlânın ismini zikir ise insâni münkerden (menedilenden) kaçındırır.»

Hicri 1318 yılında vefât eden Alayemini (Alay mutemedi) Abdülhamîd Hamdi ha retleri kendi hattı desitle (san'atkârâne el yazısı ile) güzel levhalar yazdıktan başka Abdülcebbâr hazretlerinin resmini de koydu. Câminin kapısına ise; su meşhûr beyiti koydu.

Meâli: «Her ne zaman sıkıntıya düşersen kapıma gel, sana kurtuluş veren namâzla ve onun yüce kadri yüzü suyu hürmetine sende yücelme imkânı bulursun.»

BU RİSALEDE YER ALAN OSMANLI PÂDİŞAH-LARININ EN ZEKİ VE EN MUKTEDİRLERİ YANI KUDRETLİLERİ

1. YAVUZ SULTÂN SELİM HÂN:

Bunların târihen en kudretlilerinden biri şüphesiz Yavuz Sultân Celîm'dir. Yavuz Sultân Selim Hân, hem seyh (kılıç), hem kalem sahibi bir hükümdardı.

Mütercimin notu:

Yavuz'un bu hassası Osmanlı şâirlerine şermâyeyi bahsi makâl (söz sermâyesi) olmuş ve aşağıdaki beyiti kendisi hakkında bi hakkın (haklı olarak) söylemiş tir:

«Hayf Sultân Selim'e hayfudırıg
Hem kalem ağlasın ona hem trığ.»

Bu beyit vefâti üzerine yazılan bir mersiyeden Lâedri

almıştır. 9 Şevvâl Hierî 926 da vefât etmiştir. (Milâdi 1520).

Üstad Şekib Aslan, İbni Haldûn mukaddemesinde Yavuz Sultân Selim hân'ın, Hamâ şehri ziyâretini uzun uzun tasvir eder. Bu ziyâret sırasında kudretli hükümdar Geylânî âilesi rüesâsini (reislerini) toplayıp onlara Türkçe söyle hitap eder: «Ey Gâvsûl Âzam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) hazretlerinin nesli necibleri, (asıl soyu sopu) nasilsınız? Ben Gâvsûl Âzamı mâ-nâmda semânın yedinci tabakasında gördüm. Bermûtad yanındakilerle sohbet ediyor, onları lezîz sözlerinden zevkiyâb kiliyor. Asasına dayanmış sanki kudreti hilkati temâşâ eder gibiyydi.»

Mütercimin notu:

Su anlattığımız kîssa dahi Yavuz Sultân Selim Hân'ın ledün ilmine de vukûfunu gösterir. Nitekim, vefâtu hengâmesinde nedîmi Hasan Can pâdişâha; Efendim şimdi Allah ile olacak kazandır, dediği vakıt, Ya Hasan ya sen bizi şimdiye kadar kimle sanırsın? cewâbını verir ki, bu sözlerin tasavvuf esrârı ile ilgisi aşikârdır.

2. KANÛNÎ SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN:

Kânûnî Sultân Süleymân Hân, pederleri Yavuz Sultân Selim Hân'ın 9 şevvâl 926 da vefâtlarıyle Osmanlı tahtına geçen Osmanlı sultanatının kudret ve ihtişâminin zirvesindeki pâdişâhtır. Vefâtları 22 sefer Hierî 974 tür.

Mütercimin notu:

Kânûnî'nin hayranlarından Türk şiirinin dehâsı Bâki, onun hakkında söyledişi su misrâ ile nâmüdâr hükümdârı en güzel bir şekilde tasvir etmiştir:

Ceylân deminde arsai âlem gelirdi tenk.

Bâki

Yine onun kaybına hep berâber su beyit ile ağlayalım:

Hurşide baksa gözleri halkın dola gelir
Zîrâ ki akla ol zaman ol mehlîka gelir.

Bâki

3. SULTÂN DÖRDÜNCÜ MURAD HÂN:

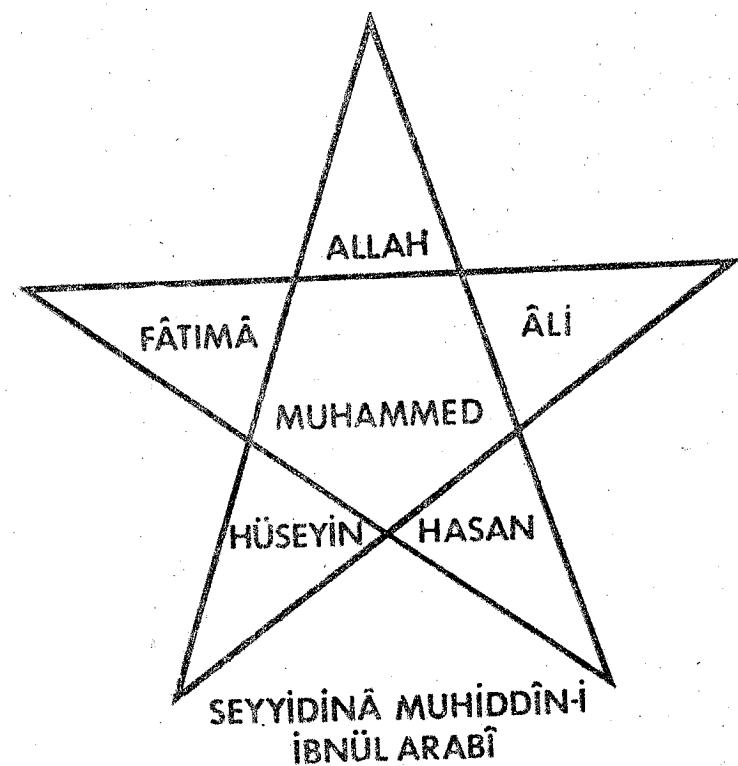
Bağdat fâtihi olan bu kudretli hükümdar Milâdi 1566 târihindede dünyaya geldi. Sultân Ahmet Hân'ın oğludur. Hicrî 1032 de tahta culûs eyledi (saltanata oturdu). Bu târih, Milâdi 1623 tür. Vefâtları ise 16 Şevvâl Hicrî 1094 tür. Milâdi ise 1640 tarihidir.

ESSEYYİD ESSEYH ABDÜLKAADİRİ GEYLÂNÎ (K. S.) HAZRETLERİNİN MÜBÂREK SANDUKALARINA KONULAN ÖRTÜ

Fehâmetün Gulam Muhammed: (Bu zât Pakistanın hâkimidir.) Ulemâyi toplayarak onların arasından bir heyet teşkil eder. Bu heyetin başına da Abdülhamîdül Bedâyûffi geçirerek kendilerine şu vazifeyi verir. Bu vazife Gavşûl Âzamin şânimâna lâyik bir merkad ve sanduka örtüsü bulmaktır. Bu maksatla heyet Mısır'a gider. Dönüşlerinde merkad üzerine konulacak sitardı ile (örtüyle) berâber gelirler. Milâdi 7 Nisan 1955 de yapılan büyük bir merâsimle Gavşûl Âzamin mânevî huzûrunda bütün heyet divânda durur. Cum'a namâzinin edâsını müteakip gelen örtü merkadi mübârekin üzerine konulur. İhtifâl (merasim) çok büyük olmuş-

tur. O devrin basın organları dahi bu görülmemiş me-râsimi anlata anlata bitiremezler. Hattâ o tarihte çi-kan Şuâb cerîdesinin (gazetesinin) 3192 ci sayısında merâsim uzun uzun tasvîr edilir. (20 şâban Hicrî 1374) (13 Nisan 1955).

N o t: Bu örtünün üzerinde ayrıca küçük bir ör-tü var ve üzerinde haşmetle işlenmiş beşli bir yıldız var. Bu yıldızın baş köşesinde şu ismi şerifler aynen var. 1968, 1969, 1970 senelerinde bizzât müşâhede et-tim. (Fâtîmâ - Hasan - Hüseyin - Ali - Allah). Yıldızın ortâsında Muhammed, yıldızın altında aynen şu isim var: Seyyidînâ Muhîddînî İbnü'l Arabî.

Burada Gavşül Azam Esseyyid Eşseyh Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin bazı seçkin vasıflarından bahsedelim.

Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretlerinin isminin ikinci harfi olan (B) kebirül ülemâ (ülemânın en büyüğü) olduğuna delâlet eder. Kendileri ülemâyi âmî olduğu gibi her hususta hâl ehli, müşkûlâtların çözümü kabul olunurdu. Hadis ve fikih üzerinde de bir dâimâ kitâba ve sünnete uygundu. Gerek havvâs ve gerekse avam nezdinde sayılan sevilen bir zâti âli kaaeyledi. Bâbul Ezec'e defnolundu. Vefâtında gözler kamaştıran örtü cidden yüce şânnâya yakışan bir sitardı. Hâlen yattıkları yer kubbe-i şâfihâ'nın altına tesâdûf etmektedir. Örtüyü bizzât sandukanın üstüne Abbâsi Halifesî El Müstecüzübîllâh koymuştur. Bu örtü ipektten mâmûl olup altın ve gümüş işlemeli idi.

Bağdad'ın mümtaz tâcîrlerinden olan Ammar ibni Selâmetül Hanbelî, Hicri 603 senesinde yine çok güzel bir örtü getirmiş bu örtüyü Şeyh İmâdeddinî Kâsimûl Abdullâh İbnîl Dâmigâni Seyh Nasr İbnî Abdürrâzzak İbnî Esseyyid Eşseyh Abdülkaadiri Geylânî huzûrunda Gavşül Azamîn sandukası üzerine koymuştur. Ortadoğuyu bir âfet hâlinde kasıp kavuran Hülagû Hân'ın tahribâti sırasında Hazreti Gavş'ın merkadi şerifi de tahribâta uğramıştır. Hicri 695 yılında ise binâ tekrar tâmir ve ihyâ edildi. Örtüsü sandukası üzerine o zaman Bağdat kadısı olan Şeyh İdâdeddin İbnî Eşseyh Cemâleddinî Abdülcebbârûl Basrî tarafından konuldu.

Mütercimin notu:

Hulâgu Hân ile Şah İsmâili Safevi'nin ehlullah makberelerini dahi hiçe sayarak tahribten çekinmeyip mânevî silleye lâyik olmalarına mukabil Osmanlı Sultânları Tavuz Sultân Selîm Hân, Kanûnî Sultân Süleymân Hân, Dördüncü Murad Hân'ın Gavşül Azamîn merkadi mübârekelerine gösterdikleri ilgi ve hürmet dikkate şayândır. Velîlerin ölmeyip hayyü lâ yemut olduklarını anlamayan bedbahatlara yazıklara olsun. Bunnlar şu Kitâb-ı Mübîndeki âyeti ve aşağıdaki mânidâr kit'ayı idrâkten âciz kimselerdir.

(Ve lâ tekûlü limen yüktel fi sebilillâhi emvâtün bel ahyâün ve lâkin lâ teş'urûn.)

Meâli: «Allah yolunda nefsini kurban edenlere ölü demeyiniz. Onlar hayattadırlar. Fakat anlamıyorsunuz.»

Kit'a ise sudur:

İki âlemde tasarruf ehlidir rûhu veli
Dimekim bu mürdedir bundan nice dermân ola.

Rûhu şîmşiri hûdâdir ten gîlaf olmuş ana,
Daih âlâ kâr eder bir tikkim üryân ola.

Hicri 914 yılında da Gavşül Azamîn türbesi böyle bir tahrîbe daha mârûz kalmıştır. Bu tahrîbat Kanûnî Sultân Süleymân Hân tarafından acemlerden (İranlılardan) istirdât edildiğinde (geri alındığında) tekrar tâmir ettirilmiş mübârek merkadin üzerine temin edilen çok güzel bir örtü daha bizzât Kanûnî Sultân Süleymân Hân'ın elleriyle serilmiştir. (Hicri 1033)

Böyle bir nikbet (felâket) daha (Hicri 1048) de Şah Abbâs tarafından meydana getirilmiş ancak türbe, 4 üncü Murad Hân tarafından çok güzel bir şekilde ona-

rılmış Gavsül Azamın şanına yakışır bir duruma getirilmiştir. Bu arada Âtike Binti Seyyid Ali Nakib tarafından yapılan ince nakışlı bir örtü bizzat sultân tarafından tekrar sandukaya vâzedilmiştir (konulmuştur). Âtika Binti Seyyid Ali Nakib'in ölümü Hicrî 1239 dur. Sultân Mahmûd Hân Hazretleri tarafından Resûlullah (S.A.V.) Efendimizin kabri şeriflerindeki bir beyit merkadi Geylâniyeye konulmak üzere bir adet daha hazırlanarak gönderilmiştir. Ki bu beyit Abdülbâkiyüll Ömerînîn târihi kasidesinin matlâını (kasidenin ilk beyitini) teşkil eder.

Meâli:

«Hakikatte bu mezâr değil, celâlin tecessüm etmiş
şeklidir.

Oradaki yücelik havası özet ve ayrıntılı olarak
gözlere serilir.»

Güzellikte yukarıdaki beyiti andıran mîsrâları ihtivâ eden, «Ettirâzül Mezheb fi Şerhi Kasîdetül Bâzül Eşheb» isimli kasideyi büyük allâme Ebüssenâî Şehâbeddini Esseyyid Mahmûd Âlûsi Hazretleri şerhetmiştir.

Hicrî 1302 târihinde bâzı âlim ve tüccârlar Hindistana gönderilip değiştirilmesi içâb eden yeni bir sanduka örtüsü bulmak üzere görevlendirilmiştirlerdir. Orada yeşil ipektan dokunmuş Kur'ân-ı Kerîm âyetleri ile menkûş sikâtr merhûm Esseyyid Süleymân Nakib zâmanında merkadi mübârekin üzerine örtülmüştür. Bu örtünün merkadin üzerine serilmesi vesilesiyle büyük bir ihtifâl yapılmıştır. Fâzıl ustâd Eşşeyh Abdülkaadirfel Bedâyûff her sene bu örtü yenilenmesi vesilesiyle Bağdat'a gelirler tâzimle örtüyü kabri şerife sererler. Haydarâbâd Nizâmî da bu vasıta bir örtü gönderir.

MEKTEBETÜL KAADİRİYE (KAADİRÎ MEKTEBİ)

Aşağıdaki hazırûnla berâber açılışı yapılan Mektebi Kaadirîyenin tanzim ve bu teşebbüsün sonucu ulaşmasında merhum Seyyid Abdurrahmân Efendinin büyük himmetleri olmuştur. Bu işin sonuçlanması Hicrî 1374 yılının Şevvâl ayına rastlar. Merâsimde aşağıdaki seçkin zevât hazır bulunmuştur.

Nakibül Eşrâf Seyfeddini Geylânî, Mâârif Vezîri mââlisi Abdülhâdidi Kâzim, Ziraat Vezîri mââlisi Abdülmecîdi Abbâs, Geylânî sülâlesinin seçkin şahsiyeti, kudumiyle toplantıya şeref getiren Hâriciye Vezîri Esseyyid Yûsufi Geylânî (Hâlen berhayât, Allah uzun ömürler versin) ve Bağdâd Sulh Hâkimi Burhâneddini Geylânî bu meyandadır. (Vefât etti. Allah menzilini mübârek etsin). Bu arada Burhâneddini Geylânî Hazretleri şu vecîz hitâbede bulunmuşlardır.

«Bağdâd Kadısı Seyyid Ebû Sâid ve onun şimdî karşımızda yatan mübârek tilmizi (talebesi) Gavsül Azam Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretleri, Hazreti Ali İbni Ebû Tâlibin zürriyetinden- dir.

Not: Mektep ve Mektebe Arabcada hakîkatte asıl mânâsı ile mekteb ve medrese demek olmayıp, yazihâne, kütübhâne mânâlarını ihtivâ eder. Başlıca yazı yazmak öğrenildiği için bu isim sübyân mekteplerine; ana ve ilkokullara verilmiştir. Araplar mektebe yanı diğer mekteplere; orta, lise v.s. ye mektep demeyip medrese derler. Lisânımızda yanlışlıkla mektep ve medresenin mânâsıyla kullanılma yerleri de değiştirilmiştir.

Gavşül Âzam Bağdâda Hicrî 484 yılında şeref vermişlerdir. Şu gördüğünüz medresede bütün ulûmu akliyye ve nakliyyeyi tederrüs buyurdu (okudu öğrendi). Kendileri bu zâhirî ilimlerin öğrenilmesi neticesi Ebû Sâidül Mahrâmî'den icâzet almıştır. Kendilerindeki bu büyük istidat ve kabiliyeti gören üstâdi, Ebû Sâidül Mahremî ona müderris olarak ders verme imkânını bahşeyledi. Fetvâ ve içtihadda kısa zamânda bütürf kudretini gösteren Gavşül Âzam benâmi ulemâdan (lemâni nen şöhretlilerinden) oldu. Vâazları ve tecdisi ününü etrâfa o kadar yaydı ki, herkes onu dinlemeye koştı. Medrese dar gelmeye başladı. Bağdâd sârunun burası gördüğünüz makamı Şeyh Abdülkaadırı Geylânî (K.S.) denilen yerdir. Ayrıca bildığınız gibi bu mekânın tesisi edildi. Buranın özelliği ayrıca burada bir geniş kütüphâne gibi bir çok müellefât (tâlîf edilmiş eserler) sayısız kitâpların bulunmasıdır. Kütüphânenin ilk tesisi Hicrî (521) senesidir. Bundan başka burada yâni mektebede (mektepte) o gün için yeni olan sosyal faaliyetler de geliştirildi. Mürid ve talebe için yemekhânelere aşevleri gibi yerler yapıldı. (Hâlen da bu güzel teşebbüsün izlerine rastlanır.)

Orada havas ve avam bu sosyal yardımlardan hissemend oldular (payını aldılar). Seyhi âli kaadirin târikine girenlerin asâ ve seyf ile değil muhabbet silâhiyle kalplerini fethetti. Kitap ve sünnet onun, Bağdâd halkını tek ümmet yapmak için kullandığı yegâne târikti (yoldu). Düşmanlar mâni olmadıkça hattâ buna rağmen Bağdâd'da Gavşül Âzamı ziyâret atesiyle yanan bir çok müridânı Hindden, Pakistân, Efgan, garb bilâdi (beldeleri), Tûskistan, Mâverâünnehir, Irak, Hicaz, Türkiye vesâir yerlerden birçok müridân gelip Kaadirî tarîkatine girmiştir. Ayri ayrı lisan

kullanan ve birbirlerinden binlerce kilometre uzakta bulunan bu kadar akvâmin (kavimlerin - milletlerin) ancak orun muhabbetinde birleşmeleri uluvvü şânnâ delili vâzihtir (şânnâsının yüceligine en büyük bir delîl dir). Kalpleri nûru ile isitan bu hidâyet güneşi Hicrî 561 yılında fenâ âleminden bekâ âlemine hicret eyledi. Aynı medreseye defnolundu. Bu gündeşin zâhiri gurûbundan sonra tecdîs ile ve bilhassa bunlar arasında meşâyihden olan ve âlemce tanınan evlâdi Abdülazîz, Abdürrezzak, Abdülvahhab ve Abdülcâbbâr hazerâtına intikal etti. Bunların tipki mübârek cedleri misüllü herkesi kitap ve sünnet üzere takvâya dâvet eylediği mâlûmdur. Bu medresenin bitişindeki câmide ise beş vakit namâzin edâsi, bayram ve cum'a namâzları edâsi, icrâ kılınan dîni vecibeler meyânında idi. Bâzı târihçilerin bildirdiğine göre bu câmiin kubbelerinde yedi mezheb temsil olunur.

(Not: Türbenin sağında câmii şerîfin içinde Kaadirîler zikrederler. Cum'a günleri semâvi zikrederler cum'a namâzından sonra. Sol tarafında sabahları Nakşîler hatmi hacegân zikrederler.)

MEDRESENİN GEÇİRDİĞİ NİKEBAT

(FELÂKET VE ÂFETLER)

Târihen sâbit olan felâketler sunlardır:

1. Bağdâd'ın sükûtu ve halifei Abbâsiyeden Muntâsimî Billâh'ın bu âfetleri defettikten sonra medresenin tâmirine geçiliş. Sükûtu Bağdâd Hicrî 656 yılında sâki olmuştur. Bu esnâda bütün tesisler ve mektebe harap olmuştur.
2. Sâh İsmâîl Safavînin âlemi İslâma getirdiği fâcia Bağdad'ın ikinci sükûtu. Hicrî 941 de Kanûnî

Sultân Süleymân Hân'ın acemlerden (İranlılardan) istirdâdi (Bağdâd'ı geri alışı) bunu takiben türbe ve medresenin tâmir ve ihyâsı.

3. Sâh Abbâs zamânına tekaddüm eder (onun zamânına rastlar). Bu defeyleyen Sultân 4 üncü Murâd Hândır. Acemlerden Bağdâdî tekrar istirdâd târihi Hicrî 1048 dir.

Bağdâdin şerefli kişilerinden ve Gavşûl Âzamın nesibinden Esseyyid Şeyhi Celîl ise gerek mektep ve gerek medreseyi sonsuz gayretleri ile Hicrî 1246 yılında eski haşmet ve darâtına (saltanatına) kavuşturmıştır.

4. Dördüncü felâket diyebileceğimiz tûfân (su baskını) ve tâun (vebâ) âfetleri Dâvûd Paşanın Vâliliği sırasında bu vilâyete âriz (musallat) oldu. Bu su baskınında mektebe tamâmen su altında kalmıştır.

MEKTEBEDEKİ (KÜTÜPHÂNEDEKİ) ESERLERİN ÖZELLİKLERİ

Bu mektepte muhâfaza edilen eserlerin ekserisi çok nâdir eserlerdendir. Kîymetlerine paha biçilemez dense mübalâğa edilmiş olmaz. Bunlar meşhur hattatlardan İbnîl Ecel, İbnüssaka, İbnül Müeddeb, Kaasim İbni Ahmed İbnül Multi, İbnül Hâki, Esseyh Sâlihül Basâri gibi zâtların eserleridir. (Cem'ân 22.000 eser, 1600 el yazması nâdide eserler var.) Bu meyânda Allâme Sâlihül Basâri ve Seyyid Mahmûdül Âlûsiye ayrı bir yer vererek isimlerini hürmetle zikretmek lâzımdır. İlim zâhir ve hattatlık kudreti yanında ilmi ledünne de vâkif Hazretül Geylâniye väizi müderris Seyh Abdüsselâmi müderrisül Hadretül Kaadiriye Seyh Abdülkaa-

dir Ethemiyi Hazreti Geylâniyenin Hanefî imâmi Abdûlmecîdi Melûkîyi ve Şeyh Muhammedül Kussâiyi de zikretmeliyiz. Bilhassa sonuncunun lisandaki edebî mucizliği, kelimeleri kullanış kudreti her türlü takdirin fevkindedir.

(Not: Hadretül Geylâniye hatibi Haşîmî Azâmi emsâlsiz hatîb 1 saat kutbede kılıc kabzasına yaslanıp gözleri âdetâ yumuk hutbe okuduğunu defalarca gördüm. Aylarca defaatla gördüm. - Nâşir)

ESSEYYİD ALİYYÜN NAKİBÜL EŞRÂFIN KERİMELERİ ATİKE HÂTUN MEDRESESİ VE MEKTEBİ

Esseyyid Aliyyül Nakibül Eşrâfin kerimeleri (kızı) olup Hicrî 1239 yılında Şamda vefât etmiştir. Pederlerinin vefât târihi ise Hicrî 1288 dir. Atîke Hâtun nesiben Şeyh İmâdeddin Nasr'a kadar uzanır bu zât Bağdâd Kadısı olup Hicrî 603 de vefât eden Esseyyid Eşseyh Abdürrezzaki Nûff'nin oğludur. Bu zât ise Gavşûl Âzam Abdülkaadır Geylâni (K.S.) Hazretlerinin nesli necîbidir (evlâdıdır).

Atîke Hâtun Hicrî 1171 yılında Bağdâdda doğmuştur. Bir çok hayra âit âsârin (eserlerin) sahibesidir. Âbide ve zâhîde bir kadındır. Medresetül Hâtuniye (Hâtun medresesi) diye adlandırılan medrese onun hâyrî eserlerinden biridir. Bu medrese içinde ilim menbâî fîskiran dârül harâni ve divâni ihtivâ eden yüce bir ilim merkezidir. Bu durum târihi bir hakikat olarak şu zevâtı âliyenin eserlerinin şehâdeti ile tescil olunmuştur. Yüce fukahâdan El-Hac Abdullah Efendi fahrel ulemâyül kirâmdan el mezûnû bil ahni, faziletli Halil efendi, El-Hac Mahmûd efendi oğlu İsmâîl Efendi, Şâfiî Müftüsü ve Seyyid Abdülkaadir İbni Seyyidi Câfe-

rül Âzam, İbrâhim Çelebi İbni Süleymân, Vel Hac'ül Ümeyni İbnîl Hac Halil Efendilerdir.

ÂTİKE HÂTUN MEDRESESİNİN BULUNDUĞU MAHÂL

Medrese Şeyh Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) mahallesinde olup, Gavsûl Âzamin ismi ile yâdedilen câmiin tam karşısına düşer. Kible cihetinde âllâme Eşseyh Aliyyü Alâaddini Musûlî'nin medresesi görülür. (Bu zât Yûsufî Hiyat'ın oğlu olup Hicrî 1240 senesinde vefât eylemiştir.)

Medresei Hâtuniyede aklî ve naklî bütün ilimlerin araştırması yapılır. Âtike Hâtun bize ilmi ledünne de vâkif Gavsûl Âzamin feyzini taşıyan seyyide bir hâtundur.

Mütercimin notu:

Âtike Hâtun kanaatımızsa Râbiatûl Adeviyye ve emsâli Hüsniye gibi yüce dînî ve ilmî pâyesi olan bir hâtundur. Kadından velîyye olabileceğini ispatlayan Hazreti Hatice, Hazreti Fâtûmâ, Hazreti Meryem, Hazreti Âsiye ve emsâlinin hizbindendir (tâifesindendir.) Esâsen velâyet bahse konu olduğu zaman erkek ve kadınlık yâni cinsiyet mevzuu bahis olamıyacağı tasavvufun derin hakikatlarındandır. Seyrû sülükten nâsib alamyanların kaba sofuluk tesiriyle bu hakikati kabul etmemeleri hiç bir şeyi değiştirmez. Mertebe itibariyle Hasanûl Basri Hazretleriyle mânâda bile olsa bir çok mübâhaseye (ilmî ve dînî tartışmaya) giren Rabiatûl Adeviyye'nin yüce pâyesi dahi söylediklerimizin delili dir. Allah cümlesinden râzi olsun.

Medresettid Hâtuniye o kadar yüce bir ilim merke-

zi idi ki bir zamânlar Mısır, Sûriye ve Anadoluya bile buradan kıymetli kitaplar gönderilir. erbâbî ilmin (ilm erbâbinin) müşkülleri hallolunurdu. Ayrıca el yazması kitapların en nadideleri her yerden satın alınarak derhal Bağdâd'a gönderilirdi. Bunlar vakit kaybedilmeksızın medrese vakfının siciline geçirilir, her kitabına arkasına da Âtike Hâtun medresesi yazılırdı. Bu medresemen ilmî vazifesini tamâmen lâyîkiyle görebilmesi bitâbi geniş vakîf ve gelire ihtiyaç gösterdiğinden buna medar olmak üzere âllâmei zamân Bağdâd mahkemei şerîyye kadısı İbrâhim Bin Osmân'ın riyâsetinde toplanan bir meclisi şer'i (şerîyat meclisi) tarafından aşağıdaki irâdlar vakîfa maledilmesi temin edildi. Bunlar Sûrîce, Huddâcîn sokağındaki dükkânlar Araplar medresesi yanında içinde çok suyu bulunan bir bostan, bir bahçedir. Vakîf meşrûtâsına ayrıca müderris, müdüf müderrisine (müderris muavinlerine) verilecek maâslar tâyin edildiği gibi her müderrisin azamî okutacağı talebe tâyin edilmişti. Bu takdit meselâ 10 talebeye kadar şeklinde sınırlanmıştır.

Bağdâd'ın Hanefî Müftüsü ise şerâiti vakfiyeyi, meselâ para sarfında uygun hareket edilip edilmediğini kontrol edecekti.

ÂTİKE HÂTUN VAKFININ MEZİYETLERİ HAKKINDA BİR KAÇ SÖZ

Evvelâ sâhibesi salihâti nisvândandı. Seyyid Aliyûl Nakîbin kerîmesi idi. Kanaat ehli amellerinde dâimâ hayr işlemeyi gâye edinmişti. Zâten bu vasıflarının tezâhürüdür ki kendilerini böyle bir medreseyi bir hâyır eserini vücuda getirmeye sevk etmiştir.

Ben İbrâhîmi fakir İbni Osmân Efendi yüce selef-

lerimizin (geçmişteki büyüklerimizin) Âtike Hâtun vakfının şartlarına ne kadar riâyetkâr olduklarını gördüm.

Ebusseenâî Şehâbeddin Esseyyidi Mahmûdül Âlûsi Hazretleri «Fi Garaibü'l Arap fiz Zehap vel Eyâb — Garibelerden dünyada zuhûr eden hâdiseler» isimli eserinde şöyle anlatır. «Ömrünün bana gösterdiği en büyük lütuf olan şeyhim Aliyyül Alâaddinden bu medresede, simdiki Hazretül Kaadîriye olan yerde hîrka giyip icâzet aldığında hücrede (çilehânede) gördüğüm ve duyduğum zevki hiç bir seyde duymadım.

Cennetten gelme bir koku beni sermest etmişti. Bunu başka hiç bir seyde duymak mümkün değildi. Öyle yemekler yedim ki tadı hiç bir yerde bulunmaz yine oradaki ülemâdan öyle sözler isittim ki bu şifâlı kelämlar semâdaki bedir (ayın tam dolunay hâli) gibidir. Bu ülemâdan Abdürrezzak Efendi Hazretlerinin zürriyetinden Esseyyid Mahmûd Efendiyi sükrânla zikretmeden geçemeyeceğim.

Mütercimin notu:

Âtike Hâtun 1237 Hicri târihinde Hac farizâsının edâsı için Şam yolu ile Mekke-i Mükterremeye gitmişlerdi. Dönüşte Şama geldiklerinde orada dahi keremi iktizası Şam mescidi için bir çok şey satın almıştı. Ne yazık ki deniz yoluyla Bağdâda dönüşünde Cebeli Şam ve Cebeli Lübnanı geçerken dolu olan huduçu ters yüz olarak düştü, muvazenesini kaybederek dağın altına kadar yuvarlandı. Vefâtları bu sûretle olup naaşı mübarekleri Şama nakledildi. Câmiin bitişigine defnolundu. Bu câmiin bulunduğu yer Âtike Hâtun medresesi diye anılmaktadır. Halbuki kendilerinin bu zâhiri kâbirleri yanında hayy olan mânevî varlığının unutulmasına hiç imkân var mı? Yaptırdığı medrese bugün da-

hi etrafa nûr saçmaktadır. Şimdi bile tullâb titizlikle korunan vakîf mesrûtasından faydalananmaktadır. Cenab-i Hak bu medresenin bütün müderris ve talebesinden razi olsun.

NAKİBÜ'L EŞRÂFLIK MANSİBININ (RÜTBESİNİN) TEVCİHİNE DÂİRDİR

Kanûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri Bağdâd şehrini İranlılardan geri aldığından Esseyyid Eşseyh Zeyneddini Kebîr'i nakîb nasbetmiştir (yapmıştır). (Kendisinde bâtinî mahfuz olan nkîb'ul eşrâflîgi zâhire ircâ etmiştir). Bu rütbe kendisine tevcîh edilen Zeyneddini Kebîr, Şeyh Şerefüddin İbni Seyyir Eşseyh Şemseddin Hazretlerinin oğludur. Abdülazîz İbni Seyyid Eşseyh Abdülkaadîrî Geylânî (K.S.) Hazretlerinin torunlarındandır. Hicri 891 yılında Bağdâdda doğmuştur. Doğduğu yer Bâbül Ezec mahallesi olup asrin bir çok benâm (şöhretli, ünlü) ülemâ ve fukahası buradan çıkmıştır. Bunlar aynı zamanda Kaadîri vakfının da mütevellilerindendir. Bu asrin en önemli olaylarından biri muhâsarayı başarıya eristişir Osmanlıların Bağdâd kalesini ele geçirmeleridir. İranlılar bu sûretle Bağdâdden def ü ref edilmişlerdir (kovulmuşlardır). Şeyh Zeyneddini Kebîr Hazretleri bütün varlığı ile, malıyla canıyla bu mücadelede Osmanlı askerinin yanında yer almış harbin muzafferiyete ermese fethin tamamlamasına âmil olmuştur. Hicri 941 de.

(Not: Nakîb: Kökü nakba'dan gelir. Halkın iyisi yâni hiyârûl kavim, kethûdâ, kefil, müfettiş, temsilci, idareci, dernek reisi gibi mânâlara gelir.)

Mütercimin notu:

Bu yardım yalnız maddî mânâda mı sanırsınız, hiç sanmam? Kendileri Abdürrezzak Hazretlerinin torunlarındandır. Hem seyyidlikle müşerreftir.

Hem velidir. Unutmamak gereklidir ki:

«Arzi vâsi ister isen kâmilin gir kabzına
Arşı kûrsiden geniştir bir velinin âyesi.»

beyiti tam hakikati ifâde etmektedir.

Fethi müteakip Kanûni Sultân Süleyman Hân Hazretleri orduyi şâhâne müftüsünün de katıldığı bir cemmi gâfir (çok büyük kalabalık) önünde Zeyneddini Kebîre söyle teşekkür etmiştir:

«Sâgdaddân (seyyidlerden) Zeyneddini Kebîr Hazretlerinin huzûrdan memnûn ve kendilerine müteşekkirim. Bu mümtâz cemâatinizdan fahri gurûr duymaktayım» demiş ve müteâkiben bir fermân ile Zeyneddini Kebîr'i nakîb seçmiştir. Türkçe yazılan bu fermân hemen ustâd vâiz İbrâhim Efendi tarafından Arapçaya çevrilerek okunmuştur. Fermânın son satırlarında, Kanûni Sultân Süleymân Hân Hazretleri Zeyneddini Kebîr Hazretlerine nakîblik pâyesini hediye ettiğini de ilâve etmiştir. Bu târihten sonra uzunca bir müddet Bağdâd memâlikî mahsûseyi şâhânenin (Osmanlı saltânatının) mahmi (himâyesi altına alınmış) bir vilâyeti olmuştur. Hicrî 941 de 20 Ramazan.

KANÛNÎ SULTÂN SÜLEYMAN HÂN HAZRETLERİ

Bundan sonra gelen nakîbler bermûtad (âdet olduğu vechile) yine Geylânî sülâlesinden gelmiş hulefâ arasından seçilirdi. Bu zevâtî âliye bir müddet sonra

Bağdâdda bulunan nakîblik merkezinin Dârül Hilâfe olan İstanbul'a nakliyle zaman zaman orada da vazife aldilar. Dâimi bir nakîblik kaymakamlık ihdâsiyle bu cihetle nakîb olanlar kâimi makam oldular. Mâlûm olduğu üzere herhangi bir sûretle nakîblik boşaldıkta tâyin dâimâ bir fermâni şâhâne ile yapıldı. Meselâ İstanbulda Nakîbül Eşrâf bulunan semahatlu Esseyyid Osman Efendi Bağdâd nakîbliğine yazdığı tevcihnâme (tâyin emri) 7 Ramazan Hicrî 941 târihini taşırları bu belge elimizdedir. Ve Zeyneddini Kebîr'i bu tasarrufu ile Kanûni Sultân Süleymân Hân nakîbliği tâyinle İstanbul'a dâvet ediyordu. Bu şehre kölesini gönderen Seyyid Şeyh Zeyneddini Kebîr orada ceddine âit câmii tâmir ettirip, inşaatin bitiminden sonra Hicrî 944 yılında İstanbul'a geliyordu. Bu hususa tafsîlâtı ile kitabın Arapça aslinin 56 ci sayfasında anlatıldığı gibi «Kalâidül Cevâhir» isimli eserde mezkûrdur. Sonra ceddi âlileri Gavşûl Azam'ın büyük rûhâni himmetleyle Hicrî 946 yılında Bağdâd'a dönerek ceddinin Beytül Geylânîyesinde ikamet etti. Hicrî 981 yılında ise fenâ âleminden âlemi bekayı teşrif ederek ceddi pâki âlinin civarına zâhirî vücûdu defnolundu. (Aslinin ayndır.)

IRAKTAKİ KAADİRİ TEKKELERİ BAĞDÄDDAKİ VE TÂLIBÂNİYAN KAADİRİ TEKKELERİ

RİZÂYI TÂLIBÂN TEKKESİ:

1. Hicrî 1292 yılında meydan mahallesinde Murâdiye câmiinin yanında bir tekke vardı ki bu Şeyh Rizâyi Tâlibân Tekkesi idi. Tekke binası daha ziyade câmiül Murâdiyenin batisına yakındır. Burada her cum'a namâzından sonra Eşseyh li İbni Şeyh Abdullahül Tâlibân müridânı ile Kaadırî zikri yaparlardı.

TEKKEYÜS-SEYYİDİ ALİYYÜL BİTNİCİ:

2. Gavşûl Âzamın ismi seriflerine yapılmış câmiin doğusundadır. Mütevelli ustası fazıl Sefaaddinül Bitnici mâmûr hâle getirdiği mescidi Kaadırî zikri ile coşan ve etrafa nûr saçan bir tekke hâline getirmiştir.

ESSEYH MAHMÛD İBNI ESSEYH SAIDI EBÜŞ SEYHİ MEHMED KÂKEHÜ AHMEDÜS-SEYHİ MÂRUFİN NÜDİ:

3. Bu zâtın Kaadırî tekkesi Süleymâniye semtinde olup burada beş vakit namâzla beraber Kaadırî zikri icrâ olunur. Bu zât; fazlı, takvâsı, fikaraya bakıp onları doyurması ile ün yapmıştır.

ESSEYH MUHAMMED CEMİL İBNI ESSEYH MUHAMMED ALİYYÜL TÂLIBÂNÎ:

4. Bu zâtın tekkei Kaadırîyesi Kerkük şehrinde olup burada beş vakit namâz edâsından sonra Kaadırî zikri yapılır. Kendileri, ülemânın efdâlindendir. Tekke-

leri ise vâridin ve âbidinin duâ yeri, müridlerin ve fakirlerin doyurulduğu yerdir.

Mütercimin notu:

Süphe etmiyoruz ki buradaki fakirden maksat hiç olmazsa tamamen fakru ifâka yâni yokluk değildir.

Nefsini bilen erermiş bir tükenmez devlete Fakri fahridir Niyazi bil o devletten garaz.

Niyâzi Misri

İşte fakri umûmiyetle bu mânâda anlamak lazımdır. Hiç olmazsa hem o hem bu mânâda almalıdır. Nittekim Gavşûl Âzam da fakri söyle anlıyor. Cenâbî Hak Gavşûl Âzama hitâbında:

«Ey Gavşûl Âzam fakirlik atesiyle yanın ve şiddetli yoksulluktan kıvranan münkesir (kırık) kalpli birini gördüğünde hemen ona yaklaş. Çünkü benimle onun arasında hiç bir perde kalmamıştır.» Yine Hak Teâlâ buyurdu: «Benim yanımda fakir hiç bir şeyi olmayan değil, her dediği olandır.» (Yâni kün emri kendinde olandır.)

ESSEYH HÜSÂMEDDİN İBNI SEYH BAHÂEDDİN

Tekkesi Kerkükte Şaterlo mahallesindedir. Burada muhtaçlara aş ihsân eder, tekke idâresiyle, Kaadırî zikirleri ile meşgul olurdu. Bu tekke salâh ve faziletin bulunduğu yerdir.

ESSEYH ABDÜLKERİM DÂRETÜL HURUMÂ:

Bu zâtın Kaadırî tekkesi Erbil'dedir. (Musulda bir sancığın kasabasıdır.) Erbil'in hânikâh mahallesindedir. Kapısı müridân ve musâlli kimselere dâimâ açık bir hidâyet kapısıdır.

**ESSEYH ABDURRAHMÂN İBNI ŞEYH
MEHEMMEDÜL ETRÜSİ:**

Tarikatı Kaadiriyenin faziletli şeyhlerindendir. Et-rûş tekkesinde postnişindir. Ceddi Şeyh Abdülhamid Hazretlerinin hareketlerine kendine rehber edinmiştir. Abdülhamid Hazretleri ise Nûreddini Berîkânî'nın halifelerindendir. Taati ile mârûf ve ün yapmış bir kişidir.

Mütercimin notu:

Elbet taâte mağrûr değildir. Zirâ mâlûm ya:

Unutup bildiğini ârif isen nâdan ol
Bezmi vahdette ne ilim ne âlim isterler.

Niyâzi Misri

**ESSEYH MUHÎDDİN İBNI ŞEYH
SÂLİHÜL BERZEMMÎ:**

Bu zâti âli kaadir dâimâ zükdü takvâ üzerine idi. Bu zâtın Kaadiriye tekkesi Erbil'dedir. Orada şeriata uygun ef'al ile vakit geçirir, ezkârı Kaadiriye ile meşgul olurdu. Mûridânını aşevlerinde doyururdu.

ESSEYH ŞERÎF İBNÜL HAC MUSTAFA:

Sâlihlîgi ile ün yapmış bir zâttır. Kaadiri tekkesi Erbil'dedir.

**ESSEYH KÂKE MUSTAFA BİN KÂKE
ABDULLAH:**

İlmi takvâ evinin sâkinlerindendir. Kaadiriye tekkesi Eheyrân köyündedir. Hayâti boyunca zühdü takvâyı şîâr edinmiştir.

ABDÜLKERİMÎ TAL'AFRÎ:

Tekkeleri vardır. Erbil ve Tal'affa'dır. Değişmez şîâr takvâ ve salâhtır, ilmi ile âmil ülemâdandır.

— 188 —

**ESSEYH HÜSÂMEDDİN İBNI ŞEYH
IZZETÜL TÂLIBÂNÎ:**

Kendi taraftarları, mûridleri Sancak köyündedir.

**ESSEYH ENVERİ MUHAMMED
İBNI ŞEYH ABDULLAHÜL BERİF KÂNÎ:**

Haramdan kaçınüp dâimâ takvâ ile meşgul olurdu. Bilhassa aşevlerinde fikarayı doyurması meşhûrdur.

Mütercimin notu:

Kaadiri hânikâhlarının bilhassa fukarayı doyurma ve onlara sosyal yardım işindeki hizmetleri pek büyüktür. Her hâdise ve olay zamânına göre ölçülüür. O gün bütün tekkeler birer sosyal yardım müessesesi idi de. Bu hakikati inkâra imkân yoktur. İslâmın en büyük velileri hemen hemen hepsi bu hânikâhlardan yetişmiştir. Sonradan bâzı hânikâhlar bozulmuş, onlar kendi kendilerini de kapamışlardır. Aşağıdaki beyit ehil olmayan ve seyrü sülük görmeyen sahte şeyhler hakkında ne güzel bir beyândir. Bu arada ehlullah ve muhakkikler nasıl istisnâ edilmiş yüce kıymetleri tâzîm ile anılmıştır.

«Taklîd ile setroldu tahkîk olan âşıklar,
Herbirisi bir şeyhtir nûrânî alâmet yok.»

Lâedri

ESSEYH EBDÜLKERİMÎ KAADİRÜL KEREM:

Bu ulu şeyhin tekkesi Kerkük'tedir. Tekke amiresi bir çok memleketlerden gelen mûridânlâ dolar tasardı. Hepsinin maddî ve mânevî idâresini üstüne almıştı.

ESSEYH MEHMED İBNI ŞEYH ABDÜLKAHHAR:

Tekkesi maman köyündedir. Bugünkü Düziki nâhiyesindedir. Nâş'in (halkın) edfâlindendir. Dâimâ Kaadirî zikirleriyle vakitlerini geçirirdi.

ESSEYH CELÂLEDDİNİ BERİFKÂNİ:

İttika merkezi idi. Merkezi Berifkân köyündedir. Nüreddini Berifkânî Hazretlerinin hareketlerini kendisine düsturul hareke ittihaz edinmişti. Dâimâ selâvati şerife ile de Kaadirî zikri ile meşguldü.

ESSEYH MEHMED TÂHIR İBNI TÂHÜRÜL SAVİL:

Bu zâtin Kaadirî tekkesi Savil köyündedir. Burada beş vakit namâzla ve zikirle meşgul olup fazlı kermiyle ün yapmıştır.

EL MERAKİDÜL MEVCÜDEHÜ FİL HAZRETÜL GEYLANIYE

GAVSÜL ÂZAM HAZRETİ GEYLANI'NIN MERKADİ CİVARINDAKİ DİĞER KABİRLER

ABDÜLCEBBÂR HAZRETLERİNİN KABİRLERİ:

Bu zâti şerîfin kabirleri ceddi Gavsül Âzam Heykel-i Semâdânî Hazretlerinin türbesine girerken doğu giriş kapısının sağ tarafına isâbet eder. Şeyhin câmii'nin doğusu namâz kıalanlar için yazılık kısmın bulunduğu kubbe kebîredir. Kubbe kebîre ise eski minâre diye anılan minâreye bitiştiktir. Sandukai şerifleri demir ve saç içinde mahfazalı tahta bir sandukadır.

ALİYYÜL NAKİBÜL EŞRÂFİN KABİRİ:

Hicri 1289 da vefât eylemiş olup, Nakibül Eşrâf Selmân Efendinin oğludur. Câmiin kişlik kısmındaki duvara bitişik çardağa muttasıldır. Orada sık bir ağaçlık vardır. Naası mübareki tahta sandukada olup, yeşil bir örtü ile kaplıdır. Çıkış kapısında ise şu levhâ yazılır. «Resûlullah (S.A.) Efendimize dâimâ bağlı kalmış, âhiret gününün korkusu ile Cenâbi Hakkı fasılâsız düşünmekle geçen ömrünü dâimâ büyük ceddi Gavşül Âzamın eserlerini pâyidâr kılmağa harcamıştır. Bağdâdül Mahmiyede Selmânül Kaadirî'nin oğlu Aliyyül Kârî burada medfûndur.»

NAKİBÜL EŞRÂF İBNI SEYYİD ALİ EFENDİ OĞLU SELMÂN EFENDİ HAZRETLERİ:

Gavsül Âzamın câmii şerîfine nazaran merkadi mûbâreklerinin durumu şöyledir:

Câmii şerifin doğudaki çıkış kapısının batısına teşâdûf etmektedir. Tahta bir sanduka içindedir. Üstünde yeşil ve süslü bir örtü vardır. Hattat Kaasim Ali, kitâbesine şu satırları yazmıştır.

«Merhûm Rumeli kazaskerliği rütbesini dahi ihrâz eden (kazanan) murassâ Osmanlı mecîdiye nişânnâ sahip ömrünü din ve devlete hizmetle geçiren Selmân Efendi Hazretleri burada medfûndur. Cenâbî Hak, Resûlullah Efendimize komşu eylesin ve Allah her süretle gufrânına erdirsin.»

Kendileri Hicrî 1315 senesinin zilhicce tül harâmında vefât eylemiştir. Kabirleri pederleri Seyyid Şeyh Mustafânın yanındadır.

İBNİSEYYİD ALİ EFENDİ OĞLU ABDURRAHMÂNÜL MAHLÂSÜL KAADİRİ:

Merkadi mübârekleri câmiin sağından girildiğinde sık ağaçlık bir çardağın siperliğinde bulunur. Bu kadar bitişik olmasına rağmen büyük bir çardakla sakıflar (örtüler) ayrılmıştır. Naası mübârekleri saç kaplı tahta bir sanduka içindedir. Üstünde yeşil ipekten bir örtü vardır. Hicrî 1345 yılının zilhicce tül harâmında vefât etmiştir.

ESSEYYİD MAHMÜD HÜSÂMEDDİNİ GEYLÂNÎ:

Nakîbül Eşrâf İbnisseyyid Abdurrahmân Nakîb Hazretlerinin oğludur. Süleymânî Nakîbin sakafına bitişik câmii şerifin doğu kapısına bakar. Kapıdan girence şv levhâ ile karşılaşılır.

«Hüve mağfûr — Allahın merhametine kavuşmuş» Hüsâmeddin Nakîbül Eşrâf Seyyid Abdurrahmânın oğlu olup, Hicrî 1355 yılında vefât etmiştir.

SEYYİD ALİYYÜL NAKİBÜL EŞRÂFİN OĞLU SEYYİD ABDULLAH EFENDİ:

Bu zâtın kabri câmiin çardak kapısının batı tarafından girildiğinde merkadi mübârekleri görülür...

Bâbûl Fürfe yâni çıkış kapısında daha büyükçe «Mağfûrûn lehü — Allah onu affetsin» yazısı vardır. Altında şu yazılar bulunur. «Merhûmun mâzisi dâimâ medc ile şâni şeref ile geçmiştir. Devlete sadıkâne hizmet eden merhûm Âyân Reisliği de yapmıştır. Hicrî 1275 yılında doğmuş, Hicrî 1349 senesinin Muharrem ayında vefât etmiştir.

Sandukası tahtadan olup üstünde sitâri ahzar (yeşil örtü) vardır.

SEYYİD NAKİBÜL EŞRÂF ABDURRAHMÂN OĞLU AHMED ÂSİMÜL GEYLÂNÎ:

Merkadleri merhûm Seyyir Abdulla Efendiyûl Geylânî'nin kabrine bitişiktir. Her ikisi de ebedî mânevî uykularını huzûr içinde geniş gölgelikte sürdürmektedir. Ayrıca kapısındaki levhada: «Burası Nak'bûl Eşrâf Ahmet Âsimül Geylânî (K.S.) nin kabri şerifidir.»

SEYYİD MEHMED HAMİDÜL GEYLÂNÎ:

Hânikâhı Kaadiriyyenin sâdik dervîşlerinin yanına tesâdûf eder. Saç kaplı tahtadan bir sanduka içindedir. Osmanlılar zamânında istinâf mahkemesi âzâlığı yapmıştır. Vefâtı Hicrî 1339 dur.

MÛSÂÜ ŞEREFÜDDİNİ GEYLÂNÎ:

Kabri şerifleri Gavsûl Âzam Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretlerinin gurfesinin (sık ağaçlığının) yanındadır. (Rahmetün aleyh). Nâsin (halkın) en faziletlilerindendi. Ayrıca fukaraya yardımları ile de ün yapmışlardı.

**İBNÜSSEYYİDİ DÂVÜDU GEYLÂNİNİN
OĞLU SEYYİD AHMED CEMÂL:**

Gavsül Âzamin câmiine girildiğinde merkadi mübarekleri sağ tarafa müteveccihit. Naaşı mübârekleri sa; kaplı tahta bir sanduka içindedir. Meclisi Emânet âzâlılığı yapmıştır. İffet ve doğrulukla ün yapmıştır. Vefâtları Hicrî 1371 dir.

**GAVSÜL ÂZAMIN KUBBESİNDE
MERKADİ BULUNAN ZÂTLAR:**

Ömer Velîyeddini Geylânî,
Seyyid Ali Haydar,
Seyyid Abdülhamîdi Geylânî,
Allâme Ahmedî Yâsînî,
Seyyid Abdüsselâm,
Sefâaddin,

Hâmisi Geylânî'nin merkadleri Gavsül Âzamin kubbesi altındadır.

Seyyid Selmâni Kebîrin oğlu, El İbni Kebîr'in defnolduğu yer ise Gavsül Âzamin merkadine yakındır.

**HAZRETİ GEYLÂNİYENİN İLMİYE SINIFINA
MENSÜB MÜDERRİS VE VÂİZLER**

ESSEYH ABDULLAHÜS SÜVEYDÎ:

Hicrî 1104 de doğmuş 1170 de vefât eylemiştir. Âlim ve fâzıl bir zât idi. Hasan Paşazâde Ahmed Paşadan önce Bağdâd'a vâli olmuştu. Acem ülemâsi ile münâzarası Nâdir Şâhîn talebi üzerine Hicrî 1150 - 1155 târihleri arasında olmuştur.

**EBÎ SÂLİHÎ MUHİDDİNÎ
ABDÜLKAADİRÎ CİLİ HAZRETLERİ:**

Kutbul ârifîndi. Bir ara Âsitâneye de müderris olmuştur.

**SEYH ALİYYÜ ALÂADDİNÜL MUSÛLUYYU
İBNİ YÛSUFUL HIYÂT:**

Doğum târihi Hicrî 1170 dir.

ESSEYH HÜSEYNİ MÜDERRİSÜL HADRÂ:

Doğumları Hicrî 1190, ölüm târihi ise 1246 dir. Bu zâti muhterem tâundan vefât etmiştir.

ESSEYYİD İBRÂHİMÜL BERZENCİ:

Hicrî 1263 te vefât etmiştir.

ESSEYYİD ABDÜLFETTÂHÜL VÂİZ

Vefâtları Hicrî 1241 yılına rastlar.

**EBUSSENÂYİ ŞEHÂBEDDİNİ ESSEYYİD
MAHMÜDÜL ÂLÜSÎ:**

Bağdâd Müftülüğü yapmıştır. El yazması «Hadîkatü'l - Vürûd» isimli eseri meşhûrdur.

ESSEYYİDÜ MEHMEDÜ ÜMEYNİ:

Bu zât vâizdir. Hicrî 1273 te vefât etmiştir. Yûsufü Sânî lâkabi ile anılır.

ESSEYYİD ABDÜLFETTÂHÜL MÜDERRİS:

Seyyid Abdülhamîdin oğludur. Hicrî 1295 te vefât etmiştir.

ESŞEYH ABDÜLLÂTİFÜR RÂVISİ:

Şeyh Mehmed ibni Hüseyinin oğludur. Hicrî 1292 de vefât etmiştir.

ESŞEYH ABDÜLHAKKÜL HİNDİ:

Hicrî 1279 târihinde vefât etmiştir.

ESŞEYH ABDÜSSELÂMÜ MEŞHÛRÜ

BİSSEVVÂF:

Bu zât Hicrî 1318 de vefât etmiştir.

SEYH EBUL ATÂ:

Bağdâd Müftüsüdür. Esseyiid Mehmed Necîbin oğludur. Hicrî 1371 de vefât eylemiştir. Hem müderris hem de hatib ve vâizdir.

ESŞEYH ABDÜLMELİKİ SEVVÂF:

Tahâyi Sevvâf'ın oğlu olup Hicrî 1372 târihinde vefât eylemiştir.

ESŞEYH KAASIMÜL KAYSİ:

Bağdâd Müftüsü olup Hazreti Geylâniyede hem müderris, hem de hâtibi, Hicrî sene 1362.

ŞAHÂBEDDİNİ ESSEYYİDİ MAHMÛDÜL ALÜSİ:

Hicrî 1270 de vefât eylemiş olup hem müderris, hem de hatibtir. «Kitâbü'l - Misk» isimli eserin 11 inci sayfasında kendisinden bahsedilmiştir. Eser Bağdâd baskılıdır.

ESŞEYH HALÎL EFENDİ:

Müderris olduğu gibi vâizdir de, Hicrî 1114 târihinde doğup 1136 târihinde de vefât etmiştir.

ESŞEYH AHMED EFENDİ:

Hâtib ve vâizdir. Aynı zamanda Müftülük makamını da ihrâz etmiştir. Hicrî 1235 de vefât etmiştir.

SEYH ABDÜLKAADİR İBNİ YAHYÂÜL BASARİYYÜL ŞÂFIİ:

Hazreti Geylâniye hâtibidir.

ESSEYYİDİ SÂİDİ DÜRERİ:

Hicrî 1341 târihinde vefât etmiştir. Hazreti Geylâniyenin Hanefî ve Şâfiî imâmî idi.

Esseyiid Abdürevahhâb Hanefî imâmî idi, Hicrî 1242 târihinde doğan Esfseyiid İbrâhimül Berzâncî Şâfiî imâmî idi. Hicrî 1258 de doğan Elhac Hasanül Hüdâ Hanefî imâmî idi. Hicrî 1281 ile 1304 arasında yaşamış Esseyiid Mehmed Râuf Hanefî imâmî idi. Hicrî 1304 de doğan Esseyiidü'l Mustafâü'l Ketidâr Hanefî imâmî idi. Hicrî 1319 da doğan Seyyid Ahmed Şerefeddinül Ketidâr Hanefî imâmî idi. Esseyidi İsmâîlü'l Vâiz hem vâiz hem de Hanefî imâmî idi.

HAREM MEŞÂYİHİ

ESSEYYİD AHMED BİN ABDÜLFETTÂH:

Müderris olduğu gibi imâmdi da. Ayrıca harem meşâyihindendi.

ESSEYYİD İBRÂHÎM SEYYİD ALİ VE YAHYÂ:

Müsterek aynı zamanda hârem meşâyihliği yaptılar. Bu müsterek çalışmalarına rağmen ücretlerini ayrı ayrı alırlardı. Târihçilerin verdiği bilgiye göre Esseyiid Ömer aynı yerde vazife gördükleri hâlde babası ile ücreti yarı yarıya paylaşırlardı.

Esseyiid Ferecüllah, müverrihlerin beyânlarına nazaran Abdülazîz İbni Seyyid Abdülkaadir ile nakiblik ücretini paylaşırlardı.

Esseyiid İsmâili Hanefî: Vâiz ve imâmdi, hem de şeyhen lîl hâremdi (hârem şeydi idi).

Sâidül Cavûşî İbni Seyyid Abdülvahhâb, Ahmed Paşanın Bağdâd Vâliliği zamânında şeyhliği beraberce yürütürlerdi.

KİLİTDÂRLAR

Bu vazifeyi Seyyid Ömer ve Seyyid Osmân ortak yürütürlerdi. Bunlar merkadi mübârekin kilitdârlıdır-lar. Seddânelik cihetile görevi beraber yürütürlerken Hicrî 1150 de Seyyid Ömer vefât edince kilitdârlığın yarı işi de babası Esseyiid Ferecüllah'a kaldı.

Abdülazîz İbni Seyyid Abdülkaadir Nakîbül Eşrâf Hicrî 1232 ile 1246 yılları arasında yaşadı. Tâundan vefât edince Hazretül Geylânîyeye gömüldü. Kilitdârlık görevi ile Mustafayül Kilitdâr meşgûl oldu. Vefâtında ise görev oğlu Sâlim Kilitdâr'a geçti. Hâlen görevli odur.

HATİME

Bu risâle Şeyhül İslâm Ebû Mehmed'in «Fil Hayâtül İmâmül Hâfız» hakkındaki mufassal kitâbindan derlenmiştir. Burada Gavşûl Âzâmin hayat târihinden, medrese ve câmiinden, ribat, mektebesinden, zürriyet ve bu zürriyetin devirlerinden uzun uzadiya bahsedilmektedir. Hâlen eser basılmamış olup, basıldığından umûmî efkâra takdim edilecektir.

Bu münâsebetle ustâd Seyyid Nâsûrûl Geylânî'nin risâlenin nesrine gösterdiği himmetten dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Allahü velîyyüd Tevfik (Tevfik Allahtandır).

İÇİNDEKİLER

Gavşûl Âzâmin hâk-i pâyine	5
Takriz	9
Kubbe-i Hadrà	12
Önsöz	17
Tab'ı ve nâşir olarak Elbâzûl - Eşhebin asıl rabça metninden istinsâh ile tab'ı ve nesri ne kadar geçen safahat	23
Velâyetin, Kur'ân-ı Kerim ve ahadis-i şerifedeki mesnetleri	33
Giriş	49
El ibtidar (başlangıç) - Mektebe Umumi Ulumi Kaadiriye Medresesi	97
Elbâzûl - Eşheb (Allahın Doğanı)	98
Gavşûl Azam Rbdülkaadir Geylânî Hazretlerinin (K.S.) mübârek şecereleri	101
Vâlide-i Mükerremeleri	102
Neseb-i şerifleri hakkında ek	104
Mütekaddimûnun (ilk müelliflerin) eslâfin	

Gavşül Âzam Abdülkaadir Geylâni (K.S.) Hazretleri hakkında yazdıkları	105
Müteahhirûn (Son müellifler)	109
Gavşül Âzâm'ın väsiyet ve öğütleri	116
Vefatları	118
Gavşül Âzâm'ın muâsırıları	118
Kaadiriyye Tarikati	123
İcâzetnâme	124
Kaadırî tarikatının coğrafi durum itibarıyle yılı	126
Kaadırî tarikatının mesnedi (dayanağı) olan pirân ve silsilesi	127
Bazı ricâlü senedüt tarikiyye (Kaadiriye tarikatının mesnet ve rükünleri sayılan rical)	129
Şeyh Abdülazîz'in zürriyetinden gelen nakibler	136
Şeyh Abdülkaadir Geylâni (K.S.) Hazretlerinin oğulları Abdürrezzak Hazretlerinin evlâdlarının ahlâk yükselikleri hakkında	138
Gavşül Âzam Şeyh Abdülkaadir Geylâni Hazretlerinin tab edilmiş veya el yazması eserleri yâni müsannifâtı	142
Günyetüt Tâlibin	144
Tefsîrül Kur'ân-ı Kerîm	145
Gavşül Âzam Seyyid Şeyh Abdülkaadir Geylâni (K.S.) Hazretlerinin eserleri hakkında yazılınlar	146

Gavşül Âzam Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadiri Geylâni (K.S.) nin terâcümü hakkında yazılmış âsâr (eserler)	148
Bu kitapta serlevha olarak geçen makberenin (yâni Gavşül Âzâm'ın merkadının) mevkii ile durumu	150
Gavşül Âzam Esseyyidüş - Şeyh Abdülkaadir Geylâni (K.S.) Hazretlerinin medreseleri	153
Abdülkaadiri Geylâni Câmii şerifi	157
Bu kitapta başlık olarak yer alan Gavşül Âzâm'ın makberesinin mevkii ve durumu	157
Bu risâlede yer alan Osmanlı Pâdişahlarının en zeki ve en muktedirleri	168
Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadir Geylâni (K.S.) Hazretlerinin mübârek sandukalarına konulan örtü	170
Mektebetül Kaadiriye (Kadiri mektebi)	175
Medresenin geçirdiği felâket ve âfetler	177
Kütüphânedeki eserlerin özellikleri	178
Esseyyid Aliyyûn Nakîbül Eşrâfin kerimeleri	179
Ârike Hâtun medresesi ve mektebi	179
Ârike Hâtun medresesinin bulunduğu mahâl	180
Ârike Hâtun vakfının meziyetleri hakkında	181
Nakîbül eşrâflık mansibinin tevcihine dair	183
Kanûni Sultân Süleymân Hân Hazretleri	184
Iraktaki Kadiri tekkeleri Bağdaddaki ve Tâlibâniyan Kadiri tekkeleri	186

Gavsül Âzâm Hazreti Geylânî'nin merkadi civârındaki diğer kabirler	191
Hazreti Geylânîyenin ilmiye sınıfına mensûb müderris ve vâizler	195
Harem meşâyîhi	198
Kilitdârlar	199
Hatime	200
İçindekiler	201

ULUÇINAR YAYINLARI

BASILMIŞ ESERLER:

- 1 — Er Risâletül Gavsiyye,
 - 2 — İnsan-ı Kâmil (1inci cilt)
 - 3 — Güneşler Güneşi
 - 4 — Atiyye-i Sübhaniye
 - 5 — ElBâzül Eşheb.
-

ÇIKACAK OLAN ESERLER:

- 1 — İlmü ledünne ait neşredilmemiş azîm bir eser.
(İsmi mahfuz)
 - 2 — İnsan-ı Kâmil (2 nci cilt ile 1 ci cilde ek fasikül)
 - 4 — El kehfî ve'r-rakîmü fî şerhi Bismillâhirrahma-nirrahim.
 - 5 — Kutbü'l - Acâib ve Felekü'l - Garâib.
-